T.C. KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI BİLİM DALI

FEMİNİST TEORİ BAĞLAMINDA KUTSAL METİN(LER)DE KADIN

YÜKSEK LİSANS TEZİ

İSMAİL ÖZBAY

KOCAELİ 2018

T.C. KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI BİLİM DALI

FEMİNİST TEORİ BAĞLAMINDA KUTSAL METİN(LER)DE KADIN

YÜKSEK LİSANS TEZİ

İSMAİL ÖZBAY

TEZ DANIŞMANI

PROF. DR. IŞIL ALTUN

KOCAELİ 2018

T.C. KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI BİLİM DALI

FEMİNİST TEORİ BAĞLAMINDA KUTSAL METİN(LER)DE KADIN

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Tezi Hazırlayan: İsmail ÖZBAY

Tezin Kabul Edildiği Enstitü Yönetim Kurulu Karar ve No: 27.06.2018/17

Jüri Başkanı: Prof. Dr. Mehmet Mehdi ERGÜZEL

Jüri Üyesi: Prof. Dr. Işıl ALTUN

Jüri Üyesi: Dr. Öğretim Üyesi Şenel GERÇEK

KOCAELİ 2018

ÖNSÖZ

Feminizm, var olan düşünce hareketleri arasında; fazlasıyla tartışılan üzerine çözümlemeler yapılan ve de savunucuları olduğu kadar şiddetle karşı çıkanları da içinde barındıran bir harekettir. Bir kadın hareketi olan feminizmin var olan yolculuğunda; kendini açıklama, var olan sorunları tespit etme ve ürettiği çözümleri eyleme geçirmede "din" ve "toplum" ile olan ilişkisi en üst seviyeye çıkmıştır.

Kendi içinde de belli başlı düşünce farklılıklarını yaşayan feminist hareketin din ile olan bağını; eleştirel, kimi zaman kopuk, kimi zaman da yenilikçi bir şekilde sürdürdüğü görülmektedir. Ataerkil ve anaerkil yapı kavramlarıyla beslenen tartışmalar; kadının rolü, toplumsal cinsiyet, önyargılar gibi konu başlıklarıyla devam etmektedir.

Din ve kadın merkezli çalışmalar, dikkat çekiciliği içinde barındırmasının yanı sıra toplumun her kesiminin ilgisini çekmesiyle de çekicilik arz etmiş fakat bu ilgi ve çekicilik kendi içinde çalışmayı yapan kişiye de önemli bir sorumluluk ile zorluk da yüklemiştir.

Diğer semavi dinlerin ve inanışların kadına bakış açısını vermekle birlikte çalışmamızın ana eksenini İslamiyet'in inanış sisteminin ortaya koyduğu unsurlar oluşturacaktır. Konunun teorik açıdan ele alınmasının yanında farklı perspektifler de araştırma ruhuna uygun olarak mukayeseli, objektif bir şekilde verilmeye çalışılmıştır.

Din ve kadın konusu toplumun üzerine konuşmayı sevdiği başlıkları içermekle birlikte kimi zaman toplumsal normlar gereğince konuşulması, dile getirilmesi dahi hoş görülmeyen "tehlikeli" olduğuna inanıldığı için uzak durulması doğru kabul edilen mevzulara da ev sahipliği yapmaktadır.

Çalışmamız sürecinde bu alanda yapılan çalışmalar titizlikle incelemeye, öncelikle çalışma alanımızın hareket noktasını oluşturan feminizmden başlayarak var

olan farklı görüşlerin kritiği, analizi yapılarak nesnel bir tavır sergilemeye çalıştık.

Sunduğumuz bilgilerle ilgili metin örnekleri sunarak düşüncelerimizi destekler bir tavır sergilemeye özen gösterdiğimizi düşünüyoruz. Yine de her çalışmanın geliştirilebilir ve eksik yanlarının olabileceğini kabul ederek bu konuda tüm eleştirilerin de bizim için öneminin farkındayız.

Çalışmamamız sürecinde var olan akademik bilgi ve donanımıyla yolumuzu çizmemize yardımcı olan, bize sabır gösteren saygıdeğer Hocam, Sayın Prof. Dr. Işıl ALTUN'a teşekkürlerimizi sunmayı bir borç bilmekteyiz.

İsmail ÖZBAY

Kocaeli, Haziran, 2018

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ…….....i
İÇİNDEKİLER ……iii
ÖZET ……..v
ABSTRACT ……...vi

BİRİNCİ BÖLÜM ……1
1.FEMİNİZM ÜZERİNE GENEL BİR DEĞERLENDİRME ……..1
1.1.FEMİNİZMİNTANIMI……...1
1.2. FEMİNİZMİN TARİHÇESİ ……3
1.3. FEMİNİZM ÜZERİNE FARKLI YAKLAŞIMLAR…...……7
1.3.1. Liberal Feminizm …….....8
1.3.2.Marksist Feminizm…….....9
1.3.3.Radikal Feminizm……12
1.3.4. Kültürel Feminizm……..14
1.3.5.Varoluşcu Feminizm ……...15
1.3.6. Postmodern Feminizm (Postfeminizm)…….16
1.3.7.Psikanalitik Feminizm ……17
1.3.8.Ekofeminizm ……18
1.3.9.İslami Feminizm……...19

İKİNCİ BÖLÜM ……..32
2. TOPLUMSAL CİNSİYET VE FEMİNİZM ……32
2.1. TEMEL KAVRAMLAR ……..32
2.2. TOPLUMSAL CİNSİYET TEORİLERİ ……...37
2.3. FEMİNİZM VE TOPLUMSAL CİNSİYET ……..40

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM ……..43
3. TARİHTE KADININ YERİ ……...43
3.1. TÜRK TOPLUMUNDA KADIN ……44
3.1.1. İslamiyet Öncesi Türk Toplumunda Kadın ……45
3.1.2. İslamiyet Sonrası Türk Toplumunda Kadın ……...47
3.1.2.1. 19. Yüzyılda Osmanlı'da Kadın …….50
3.1.2.2 Cumhuriyet Dönemi'nde Kadın……..54
3.2. FARKLI TOPLUMLARDA KADIN ……..56

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM ……63
4. İSLAM TOPLUMUNDA TOPLUMSAL YAŞAM İÇİNDE KADIN ……63
4.1. İSLAM TOPLUMUNDA EŞ OLARAK KADIN ……63
4.2. İSLAM TOPLUMUNDA ANNE ……67
4.3. İSLAM TOPLUMUNDA YÖNETİCİ OLARAK KADIN ……..68
4.4. İSLAM TOPLUMUNDA ÇALIŞAN KADIN ……...68
4.5. İSLAM TOPLUMUNDA SANATÇI KADIN ……...70

BEŞİNCİ BÖLÜM ……...72
5. SEMAVİ DİNLERDE KADIN ……...72
5.1. YAHUDİLİKTE KADIN ……73
5.2. HIRİSTİYANLIK'TA KADIN ……86
5.3. İSLAMİYET'TE KADIN ……93
5.3.1. Yaratılış Hadisesi ……...97
5.3.2. Erkeğin Üstünlüğü ……...100
5.3.3. Kadının Kocasına İtaate Mecbur Olması ……106
5.3.4. Kadına Şiddet ……...110
5.3.5. Kadının Cinsel Bir Obje Olarak Görülmesi ……..114
5.3.6. Çok Eşlilik ……117
5.3.7. Boşanma(Talak) ……...120
5.3.8. Miras ……127
5.3.9. Şahitlik ……..131
5.3.10. Giyim-Kuşam ……135
SONUÇ ……...139
KAYNAKÇA ……..144
ÖZGEÇMİŞ ……...150

ÖZET

Bu araştırmamızda kutsal metinler bağlamında "kadın"ın konumu feminist bakış açısıyla ele alınmıştır. Tarihi süreç incelendiğinde kadının toplum içerisindeki hak ettiği konumu elde edemediğini görmekteyiz. Bu durumun oluşmasında ataerkil yapıyı güçlü kılan toplumsal normlar da etkili olmuştur. Dini konularda yapılan ataerkil yorumlar, kadının toplumsal hayatta geri kalmasına neden olan sebeplerden biridir.

Araştırmamız bir diğer kısmı olan Feminizm hareketi ise toplumda görülen ataerkil bakış açısının yol açtığı kadına dönük olumsuzluklarla mücadele etmeyi amaçlamıştır. Çalışmamızda kadınların kutsal metinlerdeki konumunu ele alırken feminist bakış açısını da dikkate almaya çalıştık.

Toplumsal cinsiyet de kadının toplum içerisindeki görünümünü açıklamada tamamlayıcı bir özellik taşımaktadır. Feminist hareketin karşı çıktığı uygulamaların meydana gelmesinde süregelen cinsiyetçi, erkek egemen dünyanın rolü oldukça fazladır.

Çalışmamızda kadının tarihsel süreç içerisindeki yerini de vererek Feminist hareketin ortaya sürecini de ortaya koymaya çalıştık. Bu sürecin oluşmasında fazlasıyla etkili olan toplumsal cinsiyetin din ile olan ilişkisini de temel kavramlardan hareketle inceledik. Kutsal metinlere kadın konusunda yöneltilen eleştirileri; metinden hareketle karşılaştırmalı bir metotla sunduk.

Anahtar Kelimeler : Kadın, din, toplumsal cinsiyet, feminizm

ABSTRACT

In this research, women's situation within the context of the holy writings is studied in a feministic point of view. Analysing the historical process, one can see that women have not attained the position they deserve in the society. Social norms, which are strongly patriarchal in the formation of this situation, are also influential

The partriarchal comments made on the religious issues are among the reasons that is why women have remained behind in social life.

The feminist movements, which is another part of our study, aim to struggle with the women-related negative situations caused by the patriarchal viewpoints which are apparent in the society. We also tried to give special attention to the feminist viewpoints while analysing the women's situation in the holy writings.

Gender is also complementary in explaining the appearance of women in society. The role of the sexist, male-dominated world ongoing in the practice of opposition to the feminist movement is considerable.

Moreover, we introduced the emergence process of the feminist movements by indicating the women's situation within the historical process. We also analysed the relationship between the religion and gender which is highly effective on the comprise of this process. We presented the women-related criticisms which are related to the holy writings in a comparative way and with references to the writings.

Key Words: Women, Religion, Gender, Feminism

BİRİNCİ BÖLÜM

1. FEMİNİZM ÜZERİNE GENEL BİR DEĞERLENDİRME

Feminizm kavramı, kadın mücadelesini ele alması sebebiyle ilgi çekiciliğini ister istemez kendi bünyesinde taşımaktadır. Bu ilgi çekicilik kendi içinde yoğunluğu ve farklılığı da meydana getirmiştir. Farklı bakış açıları konunun tartışabilirlik alanını ve süresini fazlasıyla etkilemektedir. Çalışmamızın anlaşılabilirliği noktasında bu konu üzerine yürütülen fikir hareketlerinin açıklanması ve ortaya konan perspektiflerin sunulması önem taşımaktadır. Araştırmalarımız neticesinde genel tespitimiz var olan durumun; çağdaş yorumlamalar, tartışmalarla her geçen gün kapsamının, tartışma katsayısının arttığını yönündedir. Kadının sosyo-kültürel durumundaki iyileşme, teknolojik gelişmeler, küreselleşme gibi noktalarda meydana gelen değişimler sorunlara ve çözümlere karşı olan bakış açışlarında çeşitlemelere ve farklılıklara sebebiyet vermektedir. Tabiki burada hala özellikle ülkemizde feminizm kavramına olan bakış açısındaki yanlış düşünceleri hatırlatmak zorundayız. Bu yanlış düşüncenin tek taraflı olmadığı, bu konu üzerine çalışanların, fikir sahibi kimi kişilerin de konuyu sahiplenişi ve algılyışı noktasında sıkıntı olduğuna dikkat çekmeliyiz.

1.1 FEMİNİZMİN TANIMI

Kadın erkek eşitliğine dayandırılan feminizm, kadından hareketlere değerlendirmelere ve tanımlamalara konu olmuştur. Feminizmin ortaya çıkmasındaki amaç toplumda hüküm süren cinsiyet temelli, eşitlikçi olmayan tutum ve davranışlara karşı çıkmaktır. Cinsiyetçilik algısının kadın aleyhinde işlemesi, hareketin başlamasında kadınların aktif olmasını zorunlu kılmıştır.

Cinsiyetçilik, fallokrasinin doğurduğu bir sonuçtur. Fallokrasi(penis egemenliği) ise şöyle tanımlanıyor: ”XX. Yüzyıl ortalarında ortaya çıkmış, erkeklerin (ve fallusun sembolik gücünün) kadınlar üzerindeki egemenliğini ifade eden isim.” Ancak feministlere göre, kimliklerin androkrasi(erkek egemenliği) ya da patriyarkal(ataerkil) sistem diye adlandırdıkları fallokrasi, yalnızca bir egemenliği anlatmaz. Bu ayrıca erkeklerin, kadınlar üzerindeki egemenliklerini yeniden üretmek için, ellerindeki tüm kurumsal ve ideolojik olanakları (hukuk, siyaset, iktisat, ahlak,

bilim, tıp, moda, kültür, eğitim, kitle iletişim araçları, vb.) tıpkı kapitalizmin kendisini sürdürebilmek için bunları kullandığı gibi açıktan açığa ya da üstü örtülü bir biçimde kullandığı bir sistemdir (Michel, 1979: 17-18).

Bu tanımlama bize şunu açıkça göstermektedir ki toplumun ve yaşamın her alanının kadın haklarını gözetir bir hale getirilmesi, bileşenlerin tümünün birlikte var olan haksızlıklara karşı çıkması ya da kadını öteleyen sisteme hizmet etmemesi gerekmektedir. Feminizm de mücadelesini toplumun genelini yaymayı, adil bir düzen için bir hak arama mücadelesine girmeyi istemiştir.

Kadınların ortaya koydukları mücadele, toplum içerisindeki eşitsiz, adil, ataerkil yapıya karşı çıkmayı kendisine amaç edinmektedir. Ayrıca kadınların maruz kaldıkları haksızlıkların nedenleri de dile getirilmiştir.

Feminizm, temelde cinsiyet ayrımcılığına karşı tavır alan, kamu ve özel bütün alanlarda kadınların maruz kaldığı baskıların ve denetimlerin ortadan kaldırılmasının gerekliliğini savunan ve ataerkil yapılanmaların önüne geçerek kadınların meşru haklarına ulaşmada mücadele eden bir yaklaşımdır (Taş, 2016: 163). Feminizm cinsiyetçiliği, cinsiyetçi sömürüyü ve baskıyı sona erdirmeye çalışan bir harekettir.(Brooks, 2012: 9)

Bu yaklaşımın bir sonucu olarak kadınlar, toplumun her kesiminde bir hak arama mücadelesi içine girmek zorunda kalmıştır. Bu mücadelenin ana eksenini kendilerini görmezden gelen, toplumu erkek egemenliğine göre dizayn etmeye çalışan sisteme karşı çatışmalar oluşturur. Bunun temelinde kadınların toplum içerisinde ortaya konan işbölümünden hak ettiği değeri alma çabası yatmaktadır.

Feminizm, erkeklere kamusal alanın-iş, spor, savaş, hükümet sorumluluğunu verirken, kadınları ev içinde ücretsiz çalıştırmaya, yani köleliğe mahkûm eden, aile hayatının bütün yükünü onların sırtına bindiren toplumsal işbölümünün sorgulanmasıdır (Watkins vd, 1996: 5).

Feminizm özellikle ataerkil toplumlarda kadının dışlanmasını, aşağılanmasını, ezilişini, kendine yabancılaştırılmasını inceleyerek kadınların yaşamış oldukları bu baskılardan kurtulma çabalarını yansıtan bir yaklaşımdır (Atan, 2015: 3). Dünya'da özellikle Batı'da Feminizm "normun erkek olduğu kabul edilen ataerkil toplumlarca kadının dışlanışını, aşağılanışını, ezilişini, sömürülüşünü ve kendine yabancılaştırılmasını sergileyen, inceleyen, değişim isteyen ya da en azından bu olgulara ilişkin söylemlerin ve tavırların bilincinde olan bir yaklaşım" olarak tanımlanmaktadır (Atan, 2015: 4).

Felsefi anlamda feminizm, kadının hemen tüm Avrupa tarihi boyunca ezilmesinden, cadı addedilip yakılmasından, İncil'e dahi el sürmesinin yasaklanmasından, miras, boşanma, mülkiyet gibi pek çok haklarının elinden alınmasından sonra; Aydınlanma Çağı 'nın, Fransız· Devrimi 'nin ve İnsan Haklan Bildirgesi 'nin de kadına beklediğini vermemesi üzerine kadınların kendi haklarını aramak için doğal haklar bildirgesinden yola çıkarak 1 9.yüzyılda ortaya attıkları, fakat 21. yüzyılda kadar pek çok farkı kollara ayrılmış bulunan bir felsefi ekol ya da kuramdır (Coşkun-Öztürk, 2015: 115).

Feminizmin sosyolojik açıdan tarifi ise şöyle yapılabilir. Feminizm, ilhamını doğal haklar bildirgesinden alan; aile ve toplum içinde kadından yana bir değişimi, kadınların erkeğin kamusal alanda sahip olduğu tüm haklara sahip olması gerektiğini, erkek ve kadının ev içinde işbölümü yapması gerektiğini, aile planlaması ve işyerinde de kadının çalışmasına uygun ortamlar hazırlanması gerektiğini savunan; bu çerçevede de çevre ve barış hareketlerine destek veren ve son iki yüz yılda da pek çok sosyal değişime öncü olan toplumsal bir hareket ve bu hareketin temsilcilerinin fiili çabalan neticesinde de sosyolojik araştırmalara konu olan sosyal bir olgudur. (Coşkun-Öztürk, 2015:115).

1.2.FEMİNİZMİN TARİHÇESİ

Feminizmin tarihi, kadının tarihi ile eşdeğer midir sorusunu sorduğumuzda alacağımız cevaplar farklı olacaktır. Çünkü temelde kendini mücadele ile tanımlayan, elde edilen kazanımları bu mücadelenin ürünü olarak gören düşünürler, feminizmin

başlangıcını da bu konuya duyulan tepki ve bu konuda edinilen mücadele ile beraber ele almaktadır. Fakat kadını bu aşamaya getiren sosyal ortam ve bu ortamda var olan değişim de feminizmin tarihçesi açısından incelenmek durumundadır.

İnsan hakları temelli çalışmalarda kadın haklarının görmezden gelinmesi, kadın haklarına gereken önemin verilmemesi, feminist mücadelenin ana omurgasının kadınlar tarafından oluşturulmasını zaruri kılmıştır. Feminizmi günümüzde erkek düşmanlığı olarak algılayan ve sadece bir kadın mücadelesi olarak gören ortak aklın meydana gelmesinde, kadınların yalnızlıkları etkili olmuş mudur sorusuna vereceğimiz cevap evet olacaktır. Çünkü kabul etmeliyiz ki kadınlar hak arama mücadelelerinde bekledikleri desteği görememişlerdir. Kadınların bu noktada erkek dünyasına ve erkek aklıyla oluşan algıya karşı çıktıkları ve kısmen bu karşı çıkışta zaman zaman duygusal davrandıkları da yadsınamaz bir gerçektir.

17.yüzyılda İngiltere'de kendilerini toplumun ilke ve öğretilerin tümüyle dışında bırakan ayrı bir sosyolojik grup olan kadınlar, bir dizi taleple ortaya çıkmışlardır. Bu dönemin feministleri;

1-kadınlar doğal olarak erkeklerden farklıdır**.**

2- Erkekler kadınları ezen bir toplumsal gruptur.

3-Erkekler hem kadınlardan bir şeyler öğrenmeli kadınlar da erkeklerin ayrıcalıklı dünyasına girmelidirler demişlerdir. Devrimci kadınlar dünyanın yarısını zincirlerden kurtarmak istemektedirler. Erkeklerin dünyasına girilmeli, toplumsal baskılara son verilmeli ve cinsiyet eşitliği sağlanmalıdır (Arat, 5-6).

Fransız Devriminden sonra Mary Wollstonecraft'ın kaleme aldığı "Kadın Haklarının Savunması" ise ilk modern feminizm metni olarak kabul görmektedir.

Bu dönemde Avrupa ve Amerika'da gerçekleşen toplumsal devrimler kadın hareketleri içinde oldukça önemlidir. Bu devrimleri asıl olarak başlatan, yön veren ve sonlandıran erkekler olsa da kadınların etkisi de göz ardı edilemez. Bütün insanlık tecrübesinin bir sonucu olan İnsan Hakları Bildirisi'nin ortak yönlerinden en önemlisi kişiler için vazgeçilemez olan doğal hakların varlığının kabul edilmesidir. Bu bildirilerin taşıdığı evrensellik iddiası kadınların erkeklerle eşit haklara sahip

olma konusundaki ümitlerini iyice arttırmıştır. Kadınlar da bu doğal haklardan kendilerine düşen payı almak istemişlerdir. Doğal haklar ilkesinin babası olarak kabul edilen John Locke ve onu takip eden diğer kuramcılar da kadının vatandaşlık hakkına layık akıl ve mantığa sahip olmadığını öne sürmekteydiler. Kadınlar büyük bir heyecanla devrimlerin kendileri için getirecekleri yenilikleri ve hakları beklerken, devrimin kazanımlarından yine dışlanan taraf olmuşlardır. Napoleon'un "Kadınlar hiçbir siyasal hakka sahip olmadığından vatandaş olarak tanımlanmaları doğru değildir." yönündeki beyanı Fransız devriminin sonuçlarını da özetlemektedir. Napoleon'a göre erkeğin egemenliği ve otoritesi bir ailenin temel ilkesi olmalıydı (Türkoğlu, 2015: 7-8).

XVII. yüzyılda Descartes'çılık, XVIII. yüzyılda da Ansiklopedicilerle gelişen Rönesans, ideolojileri, bireyin haklarını, önyargılara karşı aklı ve eleştiri hakkını, siyasal eylemin motoru olarak bireysel sorumluluğu ve bilinci, dış dünyayı denetlemeye olanak veren bilim ile tekniği yüceltiyordu. Ancak erkeklere aşılanmaya çalışılan bu ideallerle kadınlara dayatılan boyun eğme ve evcilleşme ilkeleri arasında akıl almaz bir sapma vardı. Bu çelişik mesajı savunanların en ünlüsü J.J Rousseau idi. Bu çelişki, eğitim görmüş ve kendilerine uygun görülen yaşam koşulları ile erkeklere yöneltilen söylemi karşılaştırabilen kadınları, kaçınılmaz olarak isyana teşvik etmekteydi (Michel, 1979: 83-84)

19.yüzyılın ortalarında kadın hareketi ilgi odağı olmuş ve kadınlar daha çok seçme hakkını kazanmak için çaba harcamışlardır. Feminizmin ilk dalga hareketi olan bu dönemde kadınlar, seçme hakkını elde edince tüm diğer haklarını da elde edebileceklerini düşünmüşlerdir (Atan, 2015: 5).

Ancak 1960'lara gelindiğinde siyasi hakları elde etmiş olmanın kadın sorunlarını çözmediği anlaşılmış ve daha önceleri siyasi olarak ele alınan sınırlar genişletilerek kadın baskısının kişisel, psikolojik ve cinsel yönlerine ilgi çekilmiştir. Böylece kadının özgürleştirilmesi düşüncesiyle ikinci dalga feminizmi başlamıştır (Atan, 2015: 5).

İkinci dalga feminizm; sorunsallaştırdığı toplumsal cinsiyet ilişkileri, eylem biçimleri ve çözüm arayışları bakımından birinci dalga feminizmden ayrılır. Birinci dalga feminizmin dile getirdiği toplumsal cinsiyet eşitsizliği sorunu, eşit değerdeki işe eşit ücret, eğitimde, istihdamda fırsat eşitliği, seçme seçilme hakkı gibi taleplere odaklanırken, 1960'larda ortaya çıkan ikinci dalga hareket, hem akademik ve kuramsal düzeyde hem de aktivizm düzeyinde ataerkini, özel alandaki kadın erkek arasındaki güç ilişkilerini, kadına yönelik erkek şiddeti aile içi iş bölümünü, cinsel taciz ve pornografiyi sorunsallaştırarak birinci dalga feminizme bir katman ekler ve farklılıklara odaklanır (Erdoğan, 2013:14).

Bu farklılıklar feminizm hareketinin daha geniş bir alana yayılmasını, tartışma konularının çeşitlenmesini, etkisinin artmasını sağlamıştır. Ancak karşılıklı ortaya çıkan bu güç mücadelesi, feminizm hareketine destekçiler kazandırmakla beraber karşıt bir grubun da varlığının belirginleşmesine, sesinin daha gür çıkmasına sebep olmuştur.

1970'li yıllarda yükselen ikinci dalga feminist hareketin, on dokuzuncu yüzyıldakinden farkı, kadınlar ve erkekler arasındaki ilişkiyi bir çıkar ve dolayısıyla iktidar ilişkisi olarak tanımlamasıydı. Feministler, erkekler ve onlara ait çıkarların geçmişte ve bugün, kadınların rolünü ve varlığını da biçimlendirdiğini söylüyorlardı. Maddi temelini kadınların ev içi emek sömürüsünde bulan patriarka denilen bu sistemin, kendine özgü yapısal, kültürel/ideolojik aygıtları vardı. Bilim de bu aygıtlardan biriydi. Özellikle kadın çalışmaları disiplini ortaya çıktıktan sonra bu ilişki çok boyutlu olarak incelenmeye başlandı (Çakır, 505).

İkinci dalga feminizm döneminde "kişisel olan politiktir" sloganı sadece kamusal alanda değil özel alanda da ve cinsiyete dayalı iş bölümünde de dönüşüm talebinde bulunuyordu. 1960'lı yıllardan itibaren kadınlar erkeklere karşı muhalefet için birbirlerini desteklemeye başlamışlar ve kız kardeşlik kavramını kullanmaya başlamışlardır. 1970'li yıllardan sonra da kadın çalışmaları akademiye de yansımış ve yeni disiplinler arası bir alan ortaya çıkmıştır (Atan, 2015 :6).

1990'ın ilk yarısından itibaren üçüncü dalga veya postfeminizm olarak adlandırılan dönemin içinde bulunmaktayız. 'Third Wave (Üçüncü Dalga)' ifadesi ilk olarak Amerika Birleşik Devletleri' nde yüksek mahkeme kararlarını protesto etmek için toplanan gençlerin kendilerini Üçüncü Dalga Feministler olarak adlandırmalarıyla ortaya çıkmıştır. Ulusal çapta feministleri toplayıp örgütlemeyi amaçlamışlardır. Farklı kültürlere, etnisitelere ve sınıflara bağlı genç ve yaşlı kadınları bir araya getirmeyi amaçlamışlardır. Üçüncü dalga feminizm dört farklı yaklaşımdan oluşmaktadır: interseksiyonalist teori, postmodernist ve postyapısalcı feminist kuramlar, postkolonyal feminist teori ve genç feministlerin yeni nesil gündemi (Türkoğlu,2015: 12).

III. dalga feminizm kadınlarının düşünsel algıları, II. dalga feminizm kadınlarının düşüncelerinde yer alan tek tip evrensel bir kadınlık algısını reddederek, kadın sorunlarının sadece beyaz kadınlarının sorunları olmadığını, kadınların evrensel düzlemde bireysel olarak ilgilenilmesi gerektiğini vurgulamaktadırlar. "Üçüncü dalga feministler daha çok kadına şiddet, cinsellik, kadının güçlendirilmesi gibi mikro politikalarla ilgilenmişlerdir. Ayrıca içerik açısından diğer iki dalgaya göre çok daha çeşitli konular üzerinde durmuşlardır. Üçüncü dalga feminizm özellikle kadınları sınırlayan ve baskı altında tutmaya çalışan konularla ilgilenmiş ve toplumsal değişime gidecek yolu açacak unsurlar olarak da bilinçlenmeyi arttıran eylemciliği ve geniş tabana yayılmış eğitimi görüp desteklemişlerdir" (Taş, 2015: 121).

Feminist hareketin tarihi incelendiğinde ortaya çıkan sonuç, zamanla kadın hakları arayışının daha evrensel, birleştirici ve yaşam kalitesini attırabilir niteliklere bürünmesi şeklindedir. Ancak bu hareketin başlangıç noktasından günümüze gelene kadarki süreçte istenilen birlikteliğin daha çok din, millet gibi oluşumlar üzerinden sağlandığını görmekteyiz. Bu durum da aslında hareketin içinde bulunduğu bazı çıkmazların doğmasına, eleştirilere maruz kalmasına, kendisini tam olarak ifade edememesine neden olmuştur.

1.3. FEMİNİZM ÜZERİNE YAKLAŞIMLAR

18. yüzyıldan itibaren yayılmaya başlayan feminizm hareketi toplumsal ve siyasal şartlarla beraber zamanla farklı düşüncelere, fikir ayrılıklarına sahip olmuştur. Elde edilen her hak, ulaşılan daha fazla insan, daha fazla etki alanı oluşturma ve dikkat çekme feminizm üzerine olan ilginin artmasına, bu durum da kendi içinde farklılıklar doğmasına sebep olmuştur.

Feminist düşünürler arasındaki farklıkların oluşmasında dini, siyasi, sosyal, etnik, ve ekonomik vb, etmenler fazlasıyla etkili olmuştur. Sonuç itibariyle Dünya üzerinde yaşayan insanlardan her konuya aynı bakış açısıyla bakmasını bekleyemeyiz. Bu durum feminizm için de geçerlidir. Ancak şunu da belirtmeliyiz ki "kadın" sorunsalı bazı zamanlarda çıkarcılık, faydacılık gibi mesnetsiz isteklerle beklediği ilgiyi görememiştir. Ya da daha keskin bir ifadeyle istediğine ulaşamamıştır.

İstenilen konuma tam olarak gelinememesinde toplumsal normların etkili olduğunun söylesek de bu durumun eğitim seviyesinin artmasıyla azaldığını gözlemlesek de konunun hala toplumsal döngü içinde kısır tartışmalara maruz bırakılmasının önüne geçilemediğini görmekteyiz.

1.3.1. Liberal Feminizm

Liberal feminizm tarihsel olarak diğer feminist yaklaşımlardan önce gelmektedir ve diğer tüm feminist yaklaşımların liberal feminist tezleri sorgulama yoluna gitmelerinden dolayı da önemli bir konum kazanmıştır. Liberal feminizm, toplumun var olan yapısını ciddi bir biçimde sorgulamaksızın, kadınlara daha ileri haklar ve olanaklar sağlanması gerektiğini savunan bir feminizm türüdür (Dikici, 2016: 524).

Bu anlayış gerçek toplumsal, sınıfsal, ırksal, etnik vb. eşitsizlikleri dikkate almayan salt yasa önünde eşitliği ve medeni ve siyasal hakların tanınmasını içermiştir. Kadınlara karşı eşitsizliğin devlet müdahalesi ile giderilmesini savunmuşlar, demokraside yaygın olan olumlu eylem politikaları ve bunların bir

parçası olan kota gibi telafi edici politikalar ve uygulamalar bu yaklaşımın bir parçasıdır. Onların savaşı eğitim kurumlarında ve medyada kadınları hedef alan cinsiyetçiliğe ve ayrımcılığadır (Atan, 2015: 7).

Liberal feminizm, toplumdaki kişisel hakların gelişimi artması noktasında kadının ihmal edildiğinin görülmesi üzerine harekete geçen kişilerle beraber ortaya çıkmaya başlamıştır. 1789 Fransız İhtilali tek başına bir "erkek" devrimi olmasa da sonuçlarında kadınlar unutulmuştur.

Feminizm, özellikle de liberal feminizm 18. Yüzyıl aydınlanma felsefesinin etkisi altında kalmış olmakla birlikte, Aydınlanmanın rasyonalist ve evrensel vurgularını eleştirir. 18. Yüzyıl feministleri, Aydınlanma Çağının özgürlük, eşitlik fikirlerinin uygulanmaya başlamasıyla hareketlenmişlerdir. Feministler, birçok açıdan Aydınlanma felsefesinden yararlanmışlardır ve bunu kabul ederler; ancak söz konusu "rasyonel bireyler"in erkekler olduğunu ve dolayısıyla eşitlik hakkından faydalanacak olanların da kendileri değil erkekler olduğunu fark etmeleri, onların Aydınlanma felsefesini eleştirmelerine yol açmıştır (Altınbaş, 24).

Locke denemelerinde kadınlar için doğal olanın aile içinde olması gerektiğidir. Erkek kadına egemen olmalıdır. Lock belki de (uyanık olduğundan) bekar kadınların durumunu bile ele almaz. Onun için önemli olan evli kadınların çocuklarına bakmak zorunda olduğu ve çocuklarında annelerine muhtaç olduğudur. Bu onların yazgısıdır. Lock ailede otoriter yapının da doğa durumu sonucu kabul edilmesi gerektiği ve saygı ve sevgi çerçevesinde bunu düşünmek gerektiğini söyleyerek aslında çekirdek ailenin temellerini şekillendirmiştir.

Rousseau'daki doğa durumu Locke'unkinden farklıdır. Rousseau'da doğa durumunda birey, aile reisi erkek olarak düşünülmez. Onun doğal insanı bir dişi ile karşılaştığında duyduğu cinsel isteği tatmin eden, bunu yamadığı zaman cinsel gereksinmeden huzursuz olan, tümüyle bağımsız bireydir. Önceleri erkekler ve dişiler, cinsel olanın dışındaki tüm gereksinmelerini benzer olan etkinliklerle karşılamaktaydılar. Kulübeler yapma yeni bir beceri olarak oraya çıkınca biyolojik

ana - baba ve çocuklardan oluşan aileler kuruldu ve bunu hemen cinsiyetçi işbölümü izledi (Arat, 8).

Liberal feministlere göre kadınlarında bir birey olarak özgürleşmesi için erkeklerle aynı haklara sahip olmaları gerekmektedir. Bu dönemde yazılan eserler genelde kadınların erkeğe olan bağımlılığından kurtulup kendi aklını kullanarak vatandaşlık haklarını elde etmesi yönündedir. Kadın hakları savunucusu olarak John Stuart Mill'in "Bir cinsin diğerinin üzerinde üstünlük kurması kendi içinde yanlış olmaktan öte insanlığın gelişimi önündeki en büyük engeldir." şeklindeki sözü liberal feminist düşünceyi yansıtması açısından önemlidir (Türkoğlu, 2015: 14).

1.3.2. Marksist Feminizm

Marxistler, cinsiyet farklılığından çok kadınların ezilmesinin asıl nedeninin sınıf farklılığı olduğu konusunda ısrar etmekte, sınıf ayrımının olduğu toplumlarda fırsat eşitliğinin olamayacağını düşünmektedirler. Onlara göre kadının ezilmesinin nedeni kapitalizmdir. Tüm diğer ezilenler gibi kadınlar da ancak bu sistemden kurtulup sosyalist sisteme geçilince hiç kimseye ekonomik olarak bağımlı olmayacaklarından erkeklerden bağımsız olacaklardır (Dikici, 2015: 526).

Marksist feminizme göre var olan toplumdaki eşitsiz cinsel iş bölümü çalışan kadınların çifte yük altında ezilmesine yol açar; bir yandan evde ücretsiz ev içi emeklerine kocaları ya da eşleri tarafından el konulmaktadır, diğer yandan ise cinsiyet ayrımcılığının hüküm sürdüğü emek piyasalarında en düşük ücretli, düşük statülü mavi ve beyaz yakalı işlere mecbur bırakılarak ezilirler (Erdoğan, 2014:8).

Sosyalist feministler ev içi emek konusu üzerinde durmuşlardır. Feministlerin bir kısmı ev içi emek için ücret talep etmektedirler. Üzerinde tartıştıkları diğer bir konu ise kadınların hangi sınıfa denk düştükleriyle ilgilidir. Sosyalist feministler bu yaklaşımları dolayısıyla diğer feminist gruplar tarafından eleştirilmektedirler. Çünkü kadınlar çok farklı gruplardan meydana gelmektedir ve kadınları bir sınıf olarak ele alırsak kadınlar içerisindeki farklılıkları da göz ardı etmiş oluruz.

Çağdaş sosyalist feminizmin tartıştığı dört ana nokta vardır:

1) "Toplumda evin rolünü belirlemek(ev içi emek ve bunu kapitalizme katkısı)

2) Ücretliler olarak kadınların üretim tarzları ile doğrudan ilişkileri

3) Kadın ve sınıf arasındaki bağ

4) Teori ev ve ailenin ideolojik toplumsallaşmasındaki rolü sorunu etrafında gelişmiştir."

Marksist teorinin temelini oluşturan sınıf kavramının yerini feminizmde cinsiyet almaktadır. Marksizm de toplumsal ilişkilerin tümü sınıf temelli yorumla açıklanırken feminizmde tüm ilişkilerin özünde cinsiyet bulunmaktadır. Marksistlere göre feminizmin cinsiyeti sınıfın önüne koyması sınıfsal bölünmeyi önemsemediklerini göstermektedir. Feministlere göre ise Marksizm de diğer geleneksel teoriler gibi erkek tanımlı bir teoridir. Kadınların değil de işçi sınıfının temel alınması feminizm tarafından eleştirilmiştir (Türkoğlu, 2015: 18).

Marksist feminizme göre kadın sorununun çözülebilmesi öncelikle bu soruna kaynak teşkil eden özel mülkiyetin ortadan kaldırılması ile mümkündür. Tersten bir ifadeyle, kadın meselesi salt ideolojik-hukuksal-politik düzlemde kazanılacak mevzilerle çözülemeyecek derecede kökleşmiş bir sorundur. Bu bağlam içerisinde kadın sorununa dair mücadele başlıklarının da işçi sınıfının kurtuluş mücadelesi ile ilişkilendirilebildiği ölçüde anlamlı bulunduğu söylenebilir. Nihayetinde dişil öznelliğin bu sistem dâhilinde gerçek manada dillendirilip dillendirilemeyeceği sorunu karşısında sistem dışını işaret eden bir bakış açısına sahiptir. Hatta daha da ötesinde Marksist feminizmin sistem dışında tekleşme gayesi güttüğü de söylenebilir. Böylece düzen güçleri ile düzenin kısıtlarına bağımlı olmadan mücadele yürütülecek, çelişki derinleştikçe sosyalist devrime giden süreç daha da ivme kazanacaktır (Ayçiçek, 2015: 22).

Marksist feminizme yönelik temel eleştiri çerçevesi, Marksist terminolojinin "cinsiyet-körü" olduğu iddiası üzerine kuruludur. Kapitalist üretim ilişkisini ister bir yapı isterse de bir oluş-işleyiş şeklinde ele alınsın, Marksist kavram setlerinin herhangi bir cinsiyetçi renk taşımaması, bir başka ifadeyle teorinin "gri"liği eleştiri konusu edilmektedir. Sadece Marksizm de değil, genel olarak akademik biliş tarzlarının deontolojisini (meslek ahlakı) steril ve renk vermez terimlerin oluşturması

da bu çevrelerin kabul eşiğinin altında kalmaktadır. Bu yüzden "klasik bilgi üstatları" ve bu üstatların nesnel tasavvurlarına karşı "bir tutam saç" imgelemini ısrarla öne çıkardıkları görülmektedir. Bunun dışında Marksist feminizme yönelik ikinci bir eleştiri ise, kadının kurtuluşunu devrimci fütuhat diline raptiyeleyemeye şerh koyması şeklinde belirir. Marksizmin "kadın" mevzusunu sınıfsal perspektif uyarınca ele alması ve devrime "mesiyanik titreşimler" atfetmesi kadının pek de vaktinin olmadığından hareketle reddedilmektedir (Ayçiçek, 2015: 23).

1.3.3. Radikal Feminizm

1960'ların kolektif kadın hareketinin doğurduğu feminist kuramlardan en önemlilerinden biri Radikal Feminizmdir. Kadın bedenine ve cinselliğine odaklanan radikal feministler, kadının ezilmesinin bütün ezilme biçimlerinin kökenini oluşturan *"evrensel"* bir olgu olduğunu ve sınıfsal, ırksal, etnik vb. diğer farklılıklar göze alınmaksızın kadınların sırf kadın olmalarından ötürü erkek baskısına maruz kaldıklarını savundular. İkinci Dalga Feminizm'in erken dönemlerine damgasını vuran *"kız kardeşlik"* kavramının düşüncelerini referans alan radikal feministler, kadınlar arasında farklılıklar bulunduğunu reddetmiyor fakat bunların ötesinde kadınların belli bir dereceye kadar paylaştıkları ortak ihtiyaçlar ve baskılara dikkat çekiyorlardı (Erdoğan, 2014:4).

Radikal feminizm, kadınların sömürülmesi ve baskı altında tutulmasının asıl nedenini, kadınlarla erkekler arasındaki biyolojik farklılıkta gören bir kuramdır. Radikal feministler, kadının baskı altında olmasının ve kadın erkek arasındaki çelişkinin temelde aile kurumundan türediğini savunmaktadır. Kate Millett'e göre aile, gençleri ataerkil ideolojinin rol, mizaç ve statü kategorilerince öngörülen tutumlarla beraber toplumsallaştırmaktadır. Aile, ataerkil düzen içinde kadınları erkeklere hizmet etmeye ve bu rolü kabul etmeye şartlandıran ve zorlayan erkek egemen ideolojinin yeniden üretilmesini sağlayan kurum olarak görülmektedir. Bu nedenle, aile kurumunu, radikal feministler reddetmektedir (Dikici, 2015: 528-529).

Millet'e göre aile, ataerkininin, işleyiş sigortasıdır. "Ataerkil bir birim içinde ikinci bir ataerkil birimidir." Düzen ve birey arasında, ataerkil lehine çalışan muazzam bir denetim mekanizmasıdır. Aile, erkek ve kız çocukların cinsel ve

toplumsal rollerini ataerkil ideolojinin istediği şekilde yeniden üretme misyonunu gerçekleştirir. Eril düzenin boyun eğenleri ve buyurganlarının şekillendirip yetiştirildiği bir mabet gibidir aile. "Famulus" evdeki köle anlamına gelir. Familia sözcüğü de bir kişiye ait çeşitli köleleri belirlemek için kullanılırdı. Familia terimi Romalılar tarafından babanın yetkisi altında Roma hukukuna göre ölüm dirim haklarının babaya tanındığı zevce çocuklar ve kölelerden kurulu yeni bir toplumsal örgütlenmeyi tanımlamak için bulunmuştu (Kaylı, 2013: 143).

Çözüm olarak kadın kadına ilişkiler, erkeksiz üreme yollarının araştırılması ve erkeklerin hormonlarına yapılacak bir müdahaleyle çocuk emzirebilecek hale gelmeleri gibi argümanlar sunan Radikal gelenek, kadın erkek eşitliğini sağlamaya çalışan bütün toplumbilimsel metotların eril önyargılar içerdiğini düşünür. Yani bu uzlaşma sağlayıcı gibi görünen bütün metotlar temelde erkeğin çıkarını daha fazla gözetmektedir (Özsöz, 2008: 52).

Radikal feministler kadına yapılan baskının en temel baskı şekli olduğunu söylemektedirler. Alison Jaggar ve Paula Rothenberg e göre bu iddia şu şekilde açıklanabilir;

1- Tarihte ilk baskı gören grup kadınlardır,

2- Neredeyse bütün toplumlarda en hızlı yayılan ve var olan baskı kadın baskısıdır,

3- Kadınlara yapılan baskı yok edilmesi en zor olan derinliktedir ve sınıf toplumunun ortadan kaldırılması veya sosyal değişimler gibi başka yere taşınamaz.

4- Kadınlara yapılan baskı nitelik ve nicelik olarak kurbanlarının çok acı çekmelerine neden olmaktadır, buna rağmen bu acı hem kurbanlar hem de baskı yapanların cinsiyetçi önyargılarından dolayı tanımlanmamıştır.

5- Kadınlara yapılan baskı diğer bütün baskıların anlaşılmasını sağlayan bir model oluşturmaktadır (Atan, 2015:11).

Radikal Feminizm, kadının engellenmiş, bastırılmış kimliğinin ortaya çıkarılmasını; kişisel olanın kamusal alana aktarılmasını ister. Radikal feministler "Biz farklıyız", "Kişisel olan siyasaldır" derken, evrensel olanın erkek olduğunu

söyleyen kültürün yadsınmasını ve endüstri uygarlığının karanlıkta kalmış yüzünün aydınlatılmasını istemektedirler. Üretim biçimi ne olursa olsun, ataerkil düzen bağımsız varlığını hep sürdürmüştür ve erkekle kadın arasındaki ilişki ezme-ezilme ilişkisi olarak süregelmiştir (Arat, 10).

Radikal feministler, kadın bedenini, yeniden üretimi, cinselliği siyasi yaşama taşımış, Batının siyasi tarihinde ihmal edilen bu konulara farklı açılımlar kazandırmışlardır. Sosyalist feministlerden Alison Jaggar'a göre, bu feministler kültüre yeterince önem vermeden kadın biyolojisine odaklanmışlardır. Tarih içinde değişen zamanlarda ve mekânlarda kadın biyolojisi de değişime uğrayacaktır. Ve kadın biyolojisi kadın kimliğini oluşturan ögelerden sadece biridir. "Kadın biyolojisi kendi içinde ve kendi için, kadının cinsellik ve cinsiyetine yönelik bir reçete sunmaz." (Kaylı, 2013: 149).

Radikal feministler kadının kadın oldukları için birçok ayrıcalıktan faydalanmaları, erkeklerin ise ayrıcalıklarını terk ederek kadınlara bırakmaları gerektiğini ileri sürmektedirler. Ancak birçok kadın kocalarının, oğullarının ya da erkek kardeşlerinin erkeklerin neredeyse her zaman "suçlu" konumunda bırakıldıkları bir yasal sistemde yaşamak istemeyecektir (Altınbaş, 41).

1.3.4. Kültürel Feminizm

19. yüzyılda liberal feminist kuramın yanı sıra, yine bu kurama bitişik, ancak farklı tonda düşünceler üreten bir başka feminist kuramdan, kültürel feminist kuramdan söz etmek mümkündür. Daha çok sosyalist ve anarşist eğilimli kadınların dillendirdiği düşüncelerle 1960'ların sonlarında ortaya çıkacak olan ikinci dalganın ve radikal feminist akımın nüvelerini oluşturur. Liberal feminist kuramın önem verdiği noktalara itiraz etmez, ancak ezilmenin ve ikincileştirmenin köklerinin aslında başka yerlerde durduğunu ve bu bağlamda kültürün sorgulanması gerektiğini dile getirerek, yasa önünde eşitliğin kadını özgür kılmayacağını vurgular. Kültürel feminist kuram ortak kadın kimliği ve eşitlikçi yaklaşımda liberal feminizmden ayrılmamakla birlikte "kadınlar farklıdır" söylemiyle kadının ayırıcı nitelikleri üzerinde yoğunlaşır, siyasal değişimden çok kültürel değişimi önemser. Eleştirel düşünmeye, kendini geliştirmeye, akılla kavranamayana ve kolektif olana önem

verir. Liberal feminist kuramın üzerine gitmekten imtina ettiği aile, evlilik ve din gibi geleneksel kurumları sorunlaştırarak alternatifler arar (Altun, 2008:42).

Kadını "farklı" olarak tanımlayan teorilerden olan Kültürel Feminizm, kadına kişisel güç, gurur ve kamusal yenilenme kaynağı olarak bakar. Siyasal değişimden ziyade kültürel dönüşüme odaklanan bu gelenek, dönüşümün anaerkil bir yapıya doğru gerçekleşmesi gerektiğini savunur, yani; dişil etki ve değerler aracılığıyla yönlendirilen kadın toplumu görüşü (Özsöz, 2008: 53).

Anaerkil düşüncede temellenen kültürel feminizm, erkeğin rekabetle, savaşla taçlandırdığı fiziksel gücünün üstünlüğüyle, korunan, himaye edilen, yönetilen, daima yönlendirilmesi gerekli eksik akıllı kadın inanışı ve inandırılışı üzerindeki perdeyi kaldırmıştır. Kültürel feministlere göre, kadın, kendi bedeninin ve bu bedenin sahip olduğu yaratıcılığın bütünsel kavrayışıyla, sevgiyi, barışı, iyileştirmeyi, huzuru, adaleti, bolluğu keşfedip yıllardır baskılanan otonomisini kullanmayı öğrenerek, gizli kalmış yeteneklerinin farkına varıp kolektif bir şekilde yeni bir dünya kurabilecek güçtedir (Şaşman Kaylı, 2013: 84-85).

Kültürel feministler diğer feministlerin aksine siyasal alandan daha çok kültürel alana odaklanırlar. Margaret Fuller'in 1845' de ortaya koyduğu 'Woman in the Nineteenth Century (19. yy'da Kadın)' isimli eseri kültürel feminizmin başlangıcı olarak kabul edilmektedir. Fuller kadın farklılığına değinen kişilerin ilklerinden sayılmaktadır. Kültürel feministler radikal feministlerinde benimsediği gibi ataerkil düzenin yerine anaerkil düzeni koymayı hedeflemektedirler. Barışın egemen olduğu şiddetin yer almadığı bir kadın toplumu hayal etmektedirler (Türkoğlu, 2015: 17).

1.3.5. Varoluşçu Feminizm

Hegel ve Sartre'dan beslenen Varoluşçu Feminizm ilk olarak Simon de Beauvoir'in belirlemeleriyle dikkat çekmiştir. Ataerkil düzenin erkeği özne ve mutlak, kadını da öteki konumuna iten tavrı de Beauvoir tarafından eleştirilmektedir. Bu anlamda düşünür, ataerkil toplumda kadının yegane alanı olan evi ve ev işlerini eleştirir. Ona göre kadın bu (sözde) sorumlulukları yerine getirerek öteki kimliğini yeniden üretir. Kendi sınırlı alanındaki davranışlarıyla özne olduklarını düşünen

kadınlar, kendilerini “erkeklerin onları öteki konumunu benimsemeye zorladığı bir dünyada yaşar bulurlar” (Özsöz, 2008: 53).

Simone de Beauvoir’a göre kadın olmanın dramı tam da bu noktada başlamaktadır. Tarih boyunca kadına özgürce kendini gerçekleştirebilme, kısacası insan olma hakkı çok görülmüştür. Hareketsiz ve pasif bir varlık rolü kadına erkekler tarafından zorla kabul ettirilmiş, kadın kendini "öteki" olarak görmek zorunda kalmıştır. Kadın bir nesne olarak "dondurulmaya" ve kendi içinde kısıtlılığa mahkûm edilmeye çalışılmıştır. Çünkü onun aşkınlığı, olanaklar tasarlama yetisi, daima başka özsel bir bilinç, yani erkeğin bilinci tarafından aşılmıştır. Dolayısıyla kadınların tarihsel önemsizlikleri onların değerlerinin düşük olmasıyla değil, tarihsel önemsizliklerinin onları düşük değerli kalmaya mahkûm etmesiyle ilintili olmuştur (Koç, 2015: 3).

1.3.6. Postmodern Feminizm(postfeminizm)

Liberal, yapısal ve radikal feministleri eleştiren gelenekten gelmektedir. Feminist teorinin en son geldiği noktada postmodernizm vardır. Eleştirinin temelinde ise diğer feministlerin kendi arasındaki farklılıklara yeterince vurgu yapmamaları bulunmaktadır. Bu farklılıklar, diğer feministlerin kadın kategorisi içinde orta sınıf beyaz kadınları temel alması nedeniyle gözden kaçırdıkları ırksal ve sınıfsal farklılıklardır. Postmodern feministlere göre, cinsiyet sabit bir durum değil, akışkan bir kategoridir. Bu bakımdan, feminizme erkeklerin de dahil olabileceği bir kapı açılmıştır (Altınbaş, 41).

Postmodern feministler, modernizmin erkek - kadın eşitliği savunusunda kadının ikincil konumdan kurtulamadığını belirtmişlerdir. Postmodern feminist yaklaşım kadın ve erkek arasında ikilik yaratmayacak söylemler ortaya koymaya çalışmıştır. Postmodern feministler kadın merkezli bir anlayışla, siyasal, politik, kültürel ve toplumsal yapıyı eleştirmişler ve kadın yanlı yaklaşımlar oluşturmuşlardır. Modernizmin kadın erkek savunusu içinde, ataerkil yapının, pratikte korunan yönünü eleştirmişlerdir. Postmodern feminizme göre değişik anlayışlar içinde kadınların savunusu yapılmalıdır. Yaşanılan çağda kadınların tek tip sorunu yoktur ve bu nedenle genelleştirilmiş söylemlere karşıdırlar. Irk, sınıf,

cinsiyet, etnik köken gibi farklılıklar postmodern feminizmin yaklaşımı içinde değerlendirilir. Bu yaklaşımda bireysel farklılıklar ve tekil yapı korunarak, kadınlara ait sorunlar çözülmelidir. Kadınlara ait evrensel doğruların olmadığını, etnik ve yerel farklılıkların dikkate alınması gerektiğini savunurlar (Kozlu, 2009: 8).

Modernizmin öznesi erkek olduğundan, kadın nesne konumuna düşmektedir. Erkek egemen dil sistemi, gündüz/gece, güçlü/zayıf, iyi/kötü gibi ikilemlere dayanmakta ve bu ikilemlerin olumsuzluğu temsil eden ikinci kısmı hep kadına tekabül etmektedir. Başka bir anlatımla kadın erkeğe ait kabul edilmeyen bütün ikincil sıfatları üzerinde barındıran ve böylece toplumsal düzlemde de ikincil konumda olması gereken *"öteki"* cinse ait bir varlık olmaktadır. Kadını erkeğin *"öteki"*si olarak gören bu dil sistemine karşı çıkan postmodern feministler erkekliğin kadınlığın sadece zıddı olmadığını ve bu ikisinin birbirlerine bağlı olduğunu belirtmektedirler (Çetinel, 2016: 17-18).

Postmodern feministlere göre kadın-erkek eşitliği için kadın-erkek karşıtlığından, evrenselcilikten hatta tarihten bile vazgeçilebilir. Onlara göre bugüne kadar oluşturulan her türlü gösterge eşitlik için ortadan kaldırılmalıdır (Kozlu, 2009: 9)

1.3.7. Psikanalitik Feminizm

Bir diğer feminist teori olan psikanalitik feminist teorinin çıkış noktası Freud'un insan gelişimi ve psikanaliz ile ilgili düşünceleridir. Her ne kadar daha sonrasında Freud'un kadına bakış açısı feminist teorisyenler tarafından ciddi olarak eleştirilse de Freud tarafından ortaya atılan bireyin cinsel kimlik oluşum dönemleri, oidipus kompleksi, bilinç ve bilinçaltı, ego ve süper ego vb. temel kavramların psikanalitik feminist teorinin gelişimine çok büyük katkılar sağladığı muhakkaktır (Çetinel, 2016: 9).

Freud'un "anatomi kaderdir" anlayışına saplanan biyolojik determinizmi en çok eleştiri alan noktadır. Buradan yola çıkarak Freud kadını boyun eğmesi gereken varlık olarak tanımlamıştır. Freud'a getirilen eleştirilerin dayandığı temel nokta, Radikal feministlerin de işaret ettiği, eril önyargılara dayalı bilimsel yöntem

eleştirisidir. Freud'un belirlemelerini biyolojik gerekçelere değil de toplumsal baskı ve yönlendirme mekanizmalarına dayandırdığımızda daha sağlıklı sonuçlara ulaşırız. Kate Millet, Freud'un tam da bu noktada tıkandığını iddia etmektedir (Özsöz, 2008: 53).

Miilet'e göre, Freud'un çalışmaları ve onu izleyenlerin görüşleri cinsler arasındaki eşit olmayan ilişkiyi rasyonalize etmekten, geleneksel rolleri güçlendirmekten başka bir şey değildir. Bilinçaltı ve çocuk cinselliği kuramlarıyla insanın anlaşılmasına büyük katkıda bulunan bir öncünün buluşları, Millet'e göre zamanla tutucu bir görüş açısına yol açmıştır. "Freud'un ruh çözümlemesi sadece kadının işlevini sadece üretmekte sınırlayarak sadece cinsel devrimi yıpratmakla, geriletmekle kalmamış, bu yüzden çalışma alanını kalmamış, bu yüzden alışma alanı bulmuş ve para sağlamıştır. " Freud'un bir diğer trajedisi ise kadın karakterler üzerindeki yorumunu toplumla uyumsuz kadınlar üzerine kurmasıdır. Çünkü ruh çözümlemesi yapılan kadınlar yaşadıkları döneme aykırı kalan ve ayak uyduramayan kadınlardır (Kaylı Şaşman, 2013: 156)

1.3.8. Ekofeminizm

Ekofeminizm; feminizmin erkek egemenliğini mümkün kılan dinamikleri anlama ve açıklama çabası ile ekolojik hareketin doğanın tahakküm altına alınmasına yol açan dinamikler üzerinde düşünmek gayretinin örtüştüğü bir uğrağa işaret eder (Türk, 2017:379) Bu zeminden hareketle bakıldığında, ekofeminizmin temel karakteristiği "doğanın ezilmesi, talan edilmesi ile kadınların ezilip sömürülmeleri arasında küçümsenmeyecek bir ilişkinin var olduğu" kabulüdür. Bir başka deyişle, "ekofeminist teorinin temel ilkesi, kadınların egemenlik altına alınmalarıyla doğanın egemenlik altına alınmasının bir bütün oluşturduğudur (Türk, 2017: 380)

Ekofeministler çevre kadın sorunları ve kadınların kurban edilmesi olarak görürler. Çünkü kadınlar zehirli atıklar ve kirlilik nedeniyle hastalanırlar, aç kalırlar, kıtlık ve kuraklık yaşarlar, ölürler, doğurganlıkları tehdit altındadır. Üstelik kendileri bu kadar mağdur durumdayken bile çocukların, hastaların ve yaşlıların bakım desteklenmesinden sorumludur. Çevre sorunlarının kadın sorunları haline gelmesinin ve kadınların mağduriyetinin nedeni ataerkilliğin kadın ve doğa arasında yakınlık

oluşturarak her ikisini de tahakküm altına almasıdır. Ataerkillik tarafından kadın ve doğanın ikili sömürüsü Ekofeminizmin temel bakış açısıdır (Çetin, 2005: 63)

1.3.9. İslami Feminizm

İslam kültürü içinde gelişen eleştirel kadın bilinçliliğini ilk tetikleyenlerin Batılı erkekler olduğunu söyleyebiliriz. Sömürgeci erkekler, Müslüman toplumlardaki kültürel değişmede kadının özel bir yeri olduğuna inanmışlar ve adeta kadın yaşamının çözülmesi ile bu toplumların batı karşısında güçsüzleşeceğine inanmışlardır. Diğer taraftan oryantalistler ise, fikri planda İslam imajının olumsuzlanmasında kadın ve –peçe, örtü, harem gibi- kadınla ilgili konuların işlenmesine özel bir önem vermişlerdir. Dıştan gelen, farklı çıkış noktaları olsa da bir öteki olarak Doğu'yu inşa etmeye çalışan bu söylemlerin entelektüel Müslümanlar üzerinde derin etkileri olmuştur. Leila Ahmed'in de işaret ettiği gibi, batılı erkekler kendi toplumlarında yükselen feminist eleştirilere soğuk dursalar da İslam ülkeleri söz konusu olduğunda, kadının toplumda geri kalmış olmasını başta eğitim hakkı olmak üzere "haklar"dan mahrum bırakılmalarına bağlamışlardır. Lord Cromer örneğinde olduğu gibi kadınların eğitim hakları için özel gayret gösterirken kendi ülkelerinde tam tersi bir tavır sergileyen sömürgeci erkeklere rastlanmaktadır. İslam ülkelerinin geri kalmış olduğunu "kadının geri kalmışlığı" ile değerlendiren yaklaşımlar, entelektüel Müslüman erkeklerde –ve tartışmalara katılabilen kadınlarda- savunmacı bir yaklaşımı doğurmuştur. İslam'ın kadına haklarını verdiği, geleneksel yaklaşımların ve toplumsal adetlerin bu hakların uygulanmasını engellediği yönündeki cevaplar bu süreçlerin ürünüdür (Güç, 2008: 651-652).

Dünyada yayılan feminizm dalgası, bütün ülkeleri etkilediği gibi İslam ülkelerinde de etkilerini göstermiştir. 19. yüzyıla sistemleşen feminist söylem, oryantalist ve sömürgeci erkekler vasıtasıyla bir yandan da batı-dışı toplumları özellikle de İslam kültür coğrafyasını etkilemiştir. Sömürgeci ve oryantalist söylemler ile başlatılan Müslüman kadının konumu tartışması, kısa bir süre içinde İslam ülkelerinin modernleşme/batılılaşma yanlısı aydınları tarafından sürdürülmüştür. Böylece feminist söylemin etkileri devam etmiş, Müslüman kadınlar

arasında gelişen eleştirel yaklaşımlar feminizm başlığı altında değerlendirilmiştir. Öte yandan, kadın sorunu (women question) düşünce hayatındaki gelişmelere koşut olarak milliyetçi hareketlerin ve uluslaşma sürecinin de özel bir önem vermesiyle günümüze kadar tartışıla gelen bir konu olmuştur. Böylece toplumsal değişimin en önemli simgelerinden biri kadın olmuş ve kadının topluma katılımı toplumsal ilerlemenin göstergesi kabul edilmiştir (Gürhan, 2010: 371).

Karışıklık ve anlaşmazlık daha "İslami feminizm" ismiyle ve onun tanımlanmasıyla başlamaktadır. Örneğin İran bağlamında ideolojik ve siyasi olarak iki karşıt grup bu terime ve İslam ile feminizmin herhangi bir şekilde bir araya getirilmesine karşı en şiddetli itirazlarını dile getirmişlerdir. Bunlar, güçlü feminizm karşıtı görüşleri ve duygulan dolayısıyla çok katı bir şekilde İslami feminizme karşı çıkan, İran içerisindeki sağ kanat tutucu İslamcılar (fundamentalistler) ile güçlü İslam karşıtı görüşler ve duygulara sahip olan, İran dışında, sürgündeki bazı solcu, laik feministleri içine almaktadır. Her iki grup da İslam'ı ve feminizmi özsel bir hale getirmekte ve bu ikisini, karşılıklı olarak birbirlerini dışlayan kavramlar olarak görmektedirler; çünkü "İslami feminizm" zıt şeyleri bir araya getiren bir formülasyon olarak kabul edilmektedir (Toker, 2004: 280).

İslam ve feminizm arasındaki ilişki daima gerilimli olmuştur. Bu gerilim her iki perspektifin savunucuları tarafından da beslenmektedir. İslamın, temelde kadın erkek eşitsizliğine dayandığını savunan ve çok eşli evlilik, örtünme gibi İslam pratiklerini feminist bir hareketin önündeki en temel engeller olarak görenler, feminizmi ve İslam'ı yan yana gelmesi imkansız iki farklı perspektif olarak değerlendirir. Bunun tam tersi İslamcılar ise İslam'da kadın erkek eşitliği sorunu olmadığı savından yola çıkarak, feminizmin İslam'ın özüne zarar verdiğini savunur. Böylece "feminizm ve İslam yan yana gelemez" argümanını başka bir boyutuyla İslamcılar da destekler (Yılmaz, 2011:108).

Kendilerini laik olarak tanımlayan kesim, eşitsizliğe, sömürüye karsı çıkarken, var olan toplumsal yapıyı sorgulamakta, yeni stratejiler üretmektedir. Var olan ataerkilliği sorgulamakta, tüm kadınları hareketin aktörleri olmaya çağırmaktadır. İslamcı kesimle aralarındaki kutuplaşma her geçen gün artmakta;

çözüm, çözümsüzlüğe dönüşmektedir. Örtünerek özgürleştiklerini savunan hemcinslerini, örtüleriyle ataerkilliğe arka çıkmakla suçlamaktadırlar. Kendilerini İslamcı olarak tanımlayan kadınlara göre ise, var olan tüm eşitsizlik İslamiyet' in tam olarak yasayışa aktarılmamasından kaynaklanmaktadır. Zaten bu yasayış genelleştirildiğinde, feminizm gibi akımlara gerek kalmadan kadın hak ettiği konuma gelecektir, düşüncesini savunmaktadırlar. Bu, belki de kaynaklarda "Feminist İslam" gibi bir kavramsallaştırmanın geçmemesinin nedenidir. Çünkü feminist İslam; İslamiyet' teki kadınlarla ilgili eksiklikleri, yanlışlıkları tanımlar. Oysa onlar, İslamiyet' de zaten adaletin olduğu görüsünü savunmaktadırlar (İngün, 2005: 143).

İslam ve Feminist düşünürler arasındaki çelişkiler zamanla daha da derinleşmiştir. Feminist hareketin özellikle radikal feminizmle beraber ortaya koyduğu; kürtaj, cinsel özgürlük, lezbiyenlik, homoseksüellik ile ilgili düşünceler İslami çevrelerce kabul görmemiş ve hoş karşılanmamıştır. Bu düşüncelerin yanı sıra feminizmin küresel emperyalizmin bir dayatması olduğu düşüncesi de kadınlar arasında yaygındır.

Bu durumun yanı sıra aile konusuna bakış da tartışmalı konulardandır. İslam dinini aileye bakışı son derece olumlu iken feminist çevrelerde aile ataerkil yapının isteklerini kadına dayatma noktasında kullandığı bir kurum olmaktan öte gidememiştir.

İslâm ise, karşı cinsler arasındaki gerçek evliliği teşvik eder, çeşitli fayda ve hikmetlerine işaret eder. Bunu "sağlam bir teminat" olarak nitelendirir. Kadının kocası, kocanın da karısı üzerinde bir takım haklarının bulunduğunu bildirmekle birlikte bu hakların ne olduğu konusunda "maruf" ölçütünü getirir. Erkek kadın için, kadın da erkek için bir sükûn kaynağı olarak yaratılmıştır (Erdemlika, 2011: 52).

Feministlerin önem verdikleri konulardan biri de "kürtaj: gebeliği sonlandırma" hakkının tanınmasıdır. İslâm'a göre gebeliğin başlamasından itibaren cenin, annesinden ayrı bir şahsiyettir. Dolayısıyla annesinin veya bir başkasının iradesine bağlı olmaksızın yaşama hakkına sahiptir. Ceninle ilgili miras, vasiyet gibi bütün hukukî hükümler geçerlidir. Bu itibarla dinen meşru bir zaruret olmadıkça,

gebeliğin hangi döneminde olursa olsun, çocuğu aldırma veya düşürme cinayet sayılmış, bu suçu işleyenler için manevî sorumluluk yanında dünyevî cezalar da konulmuştu (Erdemlika, 2011:52).

Son olarak, bazı feministlerin savundukları evlilik dışıcinsel ilişki ise İslâm'ın şiddetle karşı çıktığı ve "zina" olarak nitelendirdiği bir ilişkidir. Bu durum Kur'ân-ı Kerîm'de şöyle ifade edilimiştir: *"Sakın zinaya yaklaşmayın, doğrusu bu pek çirkindir, kötü bir yoldur."*51 Görüldüğü gibi Kur'an zinaya yaklaşmaya bile izin vermemektedir. Bu, zinadan kaçındırmak için mübalağalı bir yasaktır. Çünkü zina, gayrı meşru çocukların meydana gelmesine yol açmakta ve çoğu zaman bu çocuklar dünyaya gelmesin diye, yine İslâm'ın karşı çıktığı kürtaj yani gebeliğin sonlandırılması istenmektedir (Erdemlika, 2011:52).

Tüm bu değerlendirmelerden yola çıkarak İslamcı kadınların feminizme mesafeli yaklaşmasının beş nedeni olduğunu söyleyebiliriz. Bunlardan ilki İslam'ın ideolojiler üstü tanımlanması ve bu nedenle kadın haklarını da içerdiğinin iddia edilmesi, ikincisi feminizmin Batılı bir düşünce olarak görülmesi ve kültürel emperyalizmin bir parçası olarak tanımlanması, üçüncüsü özellikle kadın bedenine ilişkin konularda ve aile konusunda feminist tartışmalarla İslami gündemin uyumlaştırılamaması, dördüncüsü kadın ve erkek arasındaki ilişkinin feministlerin önerdiği gibi eşitlik değil İslamın önerdiği gibi tamamlayıcılık, diğer bir ifadeyle fıtrat üzerinden açıklanması ve sonuncusu feminist kadın imajına duyulan tepkidir (Yılmaz, 2015: 164).

2009 yılında yayınladığı "Feminism in Islam" adlı kitabında Badran, Feminizm ve İslam kavramlarının birbirine zıt olmadığını savunurken; İslam'ın diğer dinlerle karşılaştırıldığında kadın-erkek eşitliğine "Tanrının sözü" olarak değinen tek din olmasına rağmen bugün bunun tam tersi bir algılayışın egemen olmasını "ironik" olarak değerlendiriyor. İslamcı feminist kadınların itirazını tekrar ederek Badran da, Müslüman ülkelerdeki kadınların olumsuz koşullarda yaşamasının nedeninin İslam'dan değil, bu ülkelerde egemen olan patriarkal yapılardan kaynaklandığını düşünüyor (Yılmaz, 2011: 108).

İslamcı feminizm kavramının kullanımında önemli bir payı olan Margot Badran'a göre İslamcı feminist olsun ya da olmasın Müslüman kadınlar, İslamcı feminist söylemin üretimine, farklı İslam anlayışları ile katılmaktadırlar. Ona göre, İslam toplumlarındaki İslam ve feminizm, kadın ve İslamcı hareketler hakkındaki tartışmaya katılan herkes bu söylemi üretmektedir. Bu yaklaşıma göre Faslı Fatima Mernissi, Mısırlı Nevval el- Saadavi gibi "İslamcı feminist" kimliğini kabul etmeyen yazarlar da yaptıkları çalışmalarla İslami feminizme katkı sağlamıştır (Gürhan, 2010: 373).

Son yıllarda Batıda feministlerin özellikle Hıristiyanlığı ve Yahudiliği yapı çözümlemesine tabi tuttukları ve kadın bakış açısından yeni din yorumlamaları yaptıklarına şahit olunmaktadır. Artık feministlerden bazıları erkek egemenliğinin temelinde tek tanrılı dinleri görme eğiliminden yavaş yavaş uzaklaşmakta kadınların da "aktör" olduğu ve Tanrının "eril"liğinin sorgulandığı bir döneme girilmektedir. Kadın bakış açısından yeniden yorumlanan bu dinlerde 'tanrıçalar'ın ve 'azize'lerin önemi vurgulanmaktadır (Gürhan, 2011: 114).

Bu noktada kendisini İslami Feminist olarak tanımlayan ve bu yönde faaliyet gösteren Amine Wedud-Muhsin gibi İslami Feministler Kuran'ın kadın bakış açısıyla yeniden okunması gerektiğini dile getirmişlerdir (Gürhan, 2011: 114).

Genel olarak bakıldığında, İslami feminizm, din ve gelenek içindeki kadının durumunu, eleştirel bir bakış açısı ile değerlendiren, toplumsal cinsiyet eşitliğine (gender equality) özel bir önem veren, geleneğin ve dini yorumların ataerkil karakterini sorgulayan, bunları yaparken de başta Kur'an-ı Kerim olmak üzere dini metinleri referans alan bir söylemdir (Güç, 2008: 654).

Bu dönemde İslam entelektüellerinin kadın mevzuunda öne çıkan yaklaşımları üç noktada toplanmaktadır; birincisi, taklit ve taassuptan uzaklaşıp aklın ve özgür düşüncenin esas alınmasının gereği, ikincisi, Kur'ân'ın gelenekten moderne bütün müşküllerimizde asıl kaynak olarak görülmesi, üçüncüsü ise İslâm'ın temel öğretileri ile onun tarihten günümüze anlaşılma ve yaşanma biçimlerinin birbirinden ayrılmasının lüzumu olarak özetlenebilir. Bu anlamda mevcut geleneksel algının

eleştirisi ile kadının erkeğe denk konumlandırılması sadedinde açıklamalar dikkati çekmektedir. Özellikle Kur'ân'da "kadın erkek eşitsizliği" olarak anlaşılan çok eşlilik, kadının miras ve şahitlik durumları, tesettürü, erkeklerin kadınlardan üstünlüğü meselesi gibi farklı hükümlere yönelik açıklamalarla bakış açılarının belirlendiğini görüyoruz (Terzioğlu, 2016: 92)

İslamcı feminizm ve feminist Kur'ân okumaları, din ve gelenek içindeki kadının durumunu eleştirel bir bakış açısı ile değerlendiren, toplumsal cinsiyet eşitliliğine (gender equality) özel bir önem veren, geleneğin ve dinî yorumların ataerkil karakterini sorgulayan,bunları yaparken de başta Kur'ân-ı Kerim olmak üzere dinî metinleri referans alan bir söylemdir. Entelektüel Müslüman kadınlar, kadının toplumsal konumu ve hakları konusunu dile getirirken İslam dini ve geleneği içinde bir duruş sergilemektedirler. Onları, aynı kültürel arka plana sahip oldukları seküler (müslüman) feministlerden ayıran en temel nokta ise, dinî metinleri özellikle ana kaynağı söylemlerinin merkezine yerleştiriyor olmalarıdır. Burada önemli olan diğer bir husus ise, İslamcı feminizmin ve feminist Kur'ân okumalarının, hem bir kavram olarak kullanımında hem de bir kimlik olarak sahiplenmesinde sorunla rol almakla birlikte, bu kavramın İslam kültürü içinde gelişen yeni bir kadın söylemine işaret ettiğinin tartışma götürmeyecek bir durum olmasıdır. Ayrıca İslamcı feminizm ve feminist Kur'ân okumaları, batılı feminizmden farklı bir alternatif sunmaya çalışmasına rağmen modernliği kabul ederek modernlikle yapılmış bir yüzleşme olarak da ele alınabilir (Aynur, 2013: 93).

Bu Kur-an'ı kadın-merkezli yeniden okuma girişimlerine bağlı olarak uluslararası alanda da çeşitli ağlar kurulmuştur. Women Living Under Muslim Laws (WLUML), Sisters in Islam, Muslim Women's Netwok, Seattle's Islamic Sisterhood (SIS), Revolutionary Association of the Women of Afganistan (RAWA), Women's Islamic Initiative in Spirituality and Equality (WISE), International Union of Muslim Women ve Arap Women'sSolidarity gibi örgütler özellikle İslam ülkelerinde uygulanagelen medeni kanunlarda kadınlar lehine değişiklik yapmak üzere önemli girişimlerde bulunmuştur. Ayrıca bu örgütler 1979 yılında imzalanan CEDAW (Kadına Yönelik Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi)'ın sunduğu ilkeler üzerinden İslam ülkelerinde ya da Müslümanlar'ın yaşadığı tüm toplumlarda

kadınlara uygulanan ayrımcılığı ortadan kaldırmaya da çabalar. Küresel kadın hareketinin üzerinde uzlaştığı normlarla İslami kuralları uyumlaştırmaya gayret eder. Türkiye'den ise Başkent Kadın Platformu ve AK-DER (Ayrımcılığa Karşı Kadın Hakları Derneği) gibi İslamcı kadın dernekleri CEDAW izleme komitelerine diğer kadın dernekleriyle birlikte katılan örgütlerdendir. Zira her ikisi de Türkiye'de 'kadın hakları' üzerine çalışan ender İslamcı kadın örgütlerindendir (Yılmaz, 2017: 6-7).

Bu anlamda Malezya, Mısır gibi İslami rejimle yönetilen ülkelerde ağırlıklı olarak kendine ses bulan İslami feminizm, Avrupa'da yaşayan Müslüman kadınların İslami kaynaklar üzerine yaptıkları yorumlamalardan da destek alarak son on beş yıllık süreçte sosyal bilimler alanında önemli bir düşünsel ve hatta siyasal paradigma olarak kendini göstermiştir. Türkiye'de ise 1980'lerden itibaren yükselmeye başlayan Müslüman kadınların eşitlikçi bir söylem ve toplumsal düzen arayışları bir yandan yukarıda ifade edilen İslami feminizmin söylemlerini takip ederek kendi yolunu çizmeye çalışmıştır (Akyılmaz-Löksalan, 2017: 127).

19. yüzyılda Mısır'da başlayan tartışmalar İslamcı feminizm üzerinde yapılan daha sonraki tartışmaların da zeminini oluşturmuştur. Özellikle Kasım Emin'in *Tahrir'ül-Mer'e (1990)* adlı çalışması, Arap İslam ülkelerinde yapılan daha sonraki çalışmalar için örnek teşkil etmiştir. Bu nedenle, Mısır'da gelişen Müslüman feminizmin (kadın bilinçliliğinin) üç ana özelliğine işaret etmeliyiz. İlk olarak, bu feminizmin (ya da kadın bilinçliliğinin) kökleri Kur'an'a dayanmaktadır. Aynı zamanda bu feminist söylemde, Ortadoğu ve İslami gelenekler ile batı ve geleneği arasında kesin ayrım yapılmaktadır. Üçüncü özelliği ise, aileyi bireysel bir birim değil toplumsal bir kurum olarak görmesidir. (Güç, 2008: 660).

İslamcı feministler, modern dünya içerisinde İslam'ın ortaya koyduğu kadın tipolojisinin de etkin rol oynayabileceği kanısındadırlar. Bu noktada yaşanan sıkıntıların temeli olarak gördükleri ataerkil yapıyla mücadele ederek var olan etkinliğin her geçen gün artabileceğini, bu şekilde kimi çevrelerde var olan olumsuz algıların da yıkılabileceğini düşünmüşlerdir. Seküler feminist çevrede görülen kadın haklarını ihlal eden Kur'an-ı Kerim ve İslam imajını açıklama, savunma ve karşı çıkma gibi metotlarla yıkmaya çalışmışlardır.

Yaptıkları çalışmalarda hadis inceleme ve Kur'an-ı Kerim'in tefsiri çalışmalarına ağırlık vermişlerdir. Amine Wedud, yaptığı çalışmalarla en fazla dikkat çeken isimlerden biri olmuştur.

Amina Wadud, İslam'ın kadın ve erkek gözünden farklı yorumlanabileceğini ortaya koyarken, hem çoklu İslam anlayışını savunduğunu, hem de bu çokluk içinde barışçıl bir İslam anlayışını öncülledikleri için liberal Müslümanlar tarafından desteklenmektedir. *Kuran ve Kadın* eserinde Wadud, herkesin kendi deneyimleri, kültürü ve coğrafyasına hatta cinsiyetine bağlı olarak farklı bir Kuran yorumu yapabileceğine ilişkin bir iddiada bulunmuştur. Wadud şöyle der: 'Öncül metin (pre-text) tefsirin bakış açısını büyük ölçüde etkiler. Bu durum tefsirin bireyselliğini ortaya koymaktadır. Bu ne iyi ne de kötüdür. Fakat belli bir dünya görüşüne ve belli bir öncül metne sahip okuyucu, tek mümkün ve caiz okumanın kendisininki olduğunu iddia ederse, o zaman farklı şartlar altındaki okuyucuların esas metinle ilişkilerinde uzlaşmaya varmaları engellenmiş olur.'
Bu yorum:

1.'İslam'ın çoklu yorumu mümkündür.' tezini savunur.

2. İslam demokrasi ile birlikte olmaz argümanına karşı, 'Her kelime kullanıldığı çevrenin sınırları içinde ele alınmalıdır.' önermesi ile o günün Arap coğrafyasındaki despotik havayı ve ataerkil yapılanmayı tekrar yorumlamaya davet eder (Beşli, 5).

Geleneksel tefsirlerin erkekler tarafından yazılması, kadın bakış açısının bu anlama dünyasına katkı sunamamasıyla sonuçlanmıştır. Öyleyse yapılması gereken şey, metin ile yorumu birbirinden ayırmaktır. Bu bakış açısının hermenötik metodu çağrıştırdığı kesindir. Amina Wedûd bu konuda kendisinin Pakistanlı âlim Fazlurrahman'dan (1919-1988) etkilendiğini ve onun yolunu takip ettiğini ifade etmiştir (Terzioğlu, 2016: 94).

Fazlurrahman'a göre, Müslümanların çağdaş dünyada var olabilmeleri için iki yol vardır. Ya bütünü ile laik Batı'ya uyum sağlamak yahut da İslam'ı yeni bir içtihat

metodu (tarihselci yorum usulü) ile yorumlayarak yeniden hayatın bütün alanlarına sokmak. Böylece çağdaş dünyaya, laik olmayan, fakat İslami geleneğe değil, Kuran'ın ahlaki ve sosyal amaçlarına uygun yeni kurum ve kurallara dayanan bir alternatif model sunmak. Ona göre, tutulması gereken yol, ikincisidir (Gürhan, 2011: 118).

Batı'da dinle doğrudan çatışan ve dini, hem öz hem de tarihi süreçteki gelişimi itibariyle ataerkilliğin hem kaynağı hem de taşıyıcısı gören feministlerin yanı sıra dini öz olarak eleştirmekten kaçınan ancak tarihi süreçte getirilen yorumları ve kurumları eleştiren feministlerden aldıkları ilhamla Müslüman feminist yazarlar İslamiyet'in kökeniyle, peygamberin erkek oluşuyla ilgili herhangi bir eleştiriye girmekten özenle uzak durmakta ancak tarihi yorumu kıyasıya eleştirmekten geri durmamaktadırlar. Hz. Muhammed'in sözleri yani hadislerin güvenilirlik şartlarını geleneksel otoritelerin kıstaslarının dışında akli kıstaslarla eleştiren ve reddedebilen İslamcı feminist yazarlar, İslam geleneğinde korunmuşluğu konusunda en ufak şüphe duyulmayan kutsal metin yani Kuran'daki erkek üstünlüğüne ilişkin bazı ifadeleri o günün Arap toplumunun sosyo-ekonomik yapısının gerektirdiği bir zorunluluk çerçevesinde yorumlamakta, metnin açık anlamından ziyade gizli ya da açık toplumsal hedefi üzerinde yoğunlaşılması gerektiğine inanmaktadırlar. İslamcı feministlere göre İslam dini, ataerkil zihniyetle çevrelenen erkekler tarafından adeta esir alınmıştır. Bunlara göre İslam, kadınları ikincil konuma sokan yorum ve uygulamalardan arındırılarak özgürleştirmelidir (Gürhan, 2010: 374).

Seküler feminizm ile İslami feminizm arasında birebirlerine yakın durdukları noktalar olmakla beraber karşıt düşüncelerin de yoğun olduğu yadsınamaz bir gerçektir. Kadın bedeninin sömürüsü, kadına uygulana şiddet gibi konularda aynı düşüncelere sahip olsalar da kürtaj, cinsel özgürlük, aileye bakış gibi konularda çok farklı düşünmektedirler. Tabiki bu noktada ortaya çıkan farklılıkta özellikle İslami feminizmin olaylara bakışında hareket noktası olarak Kur'an, hadis ve peygamber merkezli bir düşünce yapısına bürünmesi etkili olmaktadır. Seküler feminist anlayış, İslami feminizmi var olan düzeni meşrulaştırmakla suçlamaktadır. Kendi tabirleriyle İslami feministler, dinle bir antlaşma yoluna gitmektedir. Seküler feministlerin bu

yargılayıcı tutumları aradaki ilişkinin yönünün her geçen gün daha zıt bir tarafa doğru ilerlemesine neden olmaktadır.

Her şeye rağmen Batı dünyasının feminizm hareketinin başlatıcısı olması, İslam dünyasının da bundan etkilenmesi karşılıklı birer yardımlaşma ve kazanım olarak değerlendirilmelidir. Bu bile küreselleşen dünyada her geçen gün artan etkileşimlerin insanoğlunun birbirine katabileceği birçok şeyin olduğunu ortaya koymaktadır.

İslami feminizmin, "kadın" merkezli dile getirdiği ve ortaya koyduğu sorunlarda temel hususu, ataerkil yapının güçlenmesi sonucu kadının ikincil bir konuma düşürülmesi olarak görmüştür. Buradaki durumun ortaya çıkması, İslami feministlere göre seküler feministlerin dediği gibi dinsel ögeler değildir. Zamanla ortaya konan toplumsal normlar, kadınların kendisini bile kendi konumuna ilişkin olmayan, kabul edilemez düşüncelere sevk etmiştir. Bu durumu ortadan kaldırmak için öncelikli olarak dini konularda sahada ortaya konan çalışmaların sadece erkek merkezli olmasının önüne geçilmesi hedeflenmiştir. Yapılan kongrelerde kadının toplumsal yaşamda geri planda kalmasının en önemli sebebi olarak toplumsal cinsiyet(gender) algısı görülmektedir. Bu algının ortaya çıkmasında kullanılan dini referanslar da fazlasıyla etkin olmuştur. Erkek egemen ataerkil yapıyı destekleyen hadis, tefsir çalışmalarının karşısında sorgular, tartışmacı bir tavır sergilemişlerdir. Tüm tefsirlerin erkekler tarafından yapılmasına karşılık kadın dünyası da Kur'an-ı Kerim'i yeniden okuma çalışmalarına girmiştir. Miras, boşanma, şiddet, şahitlik gibi İslam dinini eleştirenlerin en fazla kullandıkları başlıklar üzerine yoğunlaşmakla beraber kadını ilgilendiren konulara yeni yorumlar getirmişlerdir. Bu yorumlarını da hadis, sünnet ve tefsirle desteklemeye çalışmışlardır. Bu durum İslami feminist anlayışta öncelikli olarak savunmacı anlayışın öncelik kazanmasına neden olmuştur. Kendi coğrafyalarında bile şiddetli eleştiriye maruz kalan İslami feministler, sadece erkek dünyasında değil kendi hemcinslerinden de tepkiler görmüşlerdir. Aslında bu tepkinin temelinde feminizmin Batılı bir düşünce olması yatar. İslami dünyada feminist kadın algısının da kavgacı, erkek düşmanı bir role bürünmesi, aileyi fazlasıyla önemseyen Müslüman kadınları tedirgin etmiştir. Feminizmi anarşiyle beraber eş gören, kafasında böyle bir şema oluşturan kadınlar için feminizm kuşkuyla bakılan bir düşünce olmuştur

Tabiki var olan iktidarların da bu duruma sessiz kaldıkları ya da kullandıkları da gözden kaçırılmamalıdır. Kadının toplumsal yaşamdaki ikincil statüsünün oluşmasında erkek egemen dünyanın öncülüğünde yürüyen iktidarların tarafsız ya da olumsuz tavrı da etkili olmuştur. Ataerkil yapının ortaya koyduğu sürece iktidarlar da katılmış, özellikle İslami dünyada dinsel unsurları da işin içine katarak kadını ötekileştirme, yeri geldiğinde de sahiplenme yoluna gitmişlerdir. Cemaatler vasıtasıyla da bu süreç hızla ilerlemiştir. Dinsel inanışlar üzerine kurulu cemaat yapıları, yenilikçi yüzlerini ya ad iktidara hoş görünme tercihlerini kadınlar üzerinden göstermişlerdir. İslami feminizm bu noktada kadına yapılabilecek en önemli hareket unsuru olabilecek "birileri tarafından kullanılma" argümanına karşı çıkmaktadır. Bu "birileri tarafından kullanılma" argümanının bir tarafının da seküler feminizm olması aralarındaki gerilimin de gerekçelerinden biri olmaktadır.

Türkiye'de İslami Feminist söylem, varlığını 1960'lı yıllarda hissettirmeye başlamış, 1980'li yılların sonu ile 1990'lı yılların başında ise İslam ve feminizm kelimeleri yan yana kullanılmaya başlamıştır. İlk olarak İslamcı kadınlar 17 Mart 1987 yılında Zaman gazetesinin "İnsanlar ve Hayat" adlı sayfasında Ali Bulaç'ın "Feminist Bayanların Aklı Kısa" adlı yazısına Mualla Gülnaz'ın "Ali Bulaç'ın Düşündürdükleri"(1 Eylül 1987, Zaman), "Biz Kimiz"(15 Eylül 1987, Zaman), "Yolun Sıfır Kilometresinde", Tuba Tuncer'in "Kimin Aklı Kısa"(Zaman, 1 Eylül 1987), "Kadın, yine kadındır" (Zaman, 15 Eylül 1987) Yıldız Kavuncu'nun "İslam'da kadın ya da ipekböceği"(Zaman, 29 Eylül 1987) ve Elif H. Toros 'un " Feminist Kime derler?" (Zaman, 15 Eylül 1987), adlı yazılarıyla karşı çıkarak kendilerinden söz ettirmişlerdir (Gürhan, 2010: 379).

Büyük ölçüde Mısır, İran gibi ülkeler ile Batıda yaşayan Müslüman kadınların yaptıkları çalışmalarla şekillenen bu yeni söyleme, Türkiye'de yaşayan Müslüman kadınların henüz yeterince katılmadığı söyleyebiliriz. Badran gibi kimi düşünürler, Türkiye'de İslamcı hareket içindeki bazı kadınlar tarafından telaffuz edilen ve yeni gelişen bir feminizmin varlığına işaret etmişlerdir. Ancak bu fenomeni İslamcı feminizm ya da organize olmuş bir kadın bilinçliliği olarak değerlendirmek oldukça güçtür. Zira, Türkiye'de din ve gelenek bağlamında kadın konusunun

yeterince tartışmaya açılmadığı, yapılan çalışmaların ise İslamcı feminizm olarak değerlendirilen ve yeni gelişen kadın söylemine katkı sağlayacak ve bu konudaki tartışmaları yönlendirecek düzeyde olmadığı görülmektedir. Burada vurgulamak istediğimiz entellektüel çizgi, akademik çevrelerden de beslenen felsefi-teolojik değerlendirmeler ile sosyo-kültürel çözümlemeleri içermektedir. Türkiye'deki entellektüel Müslüman kadınların bu çizgiden uzağa düşmesinin nedeni, Osmanlı kadın hareketinde başlayan ve günümüzdeki tartışmalara benzeyen söylemin Cumhuriyet döneminde kesintiye uğraması ve Türkiye'deki kadın düşünürlerin büyük ölçüde ülke içi problemlere odaklanmaları olabilir. Özellikle başörtüsü konusunda harcanan çabalar, daha derin teolojik ve kültürel araştırmaların önünü kesmiş gibi görünmektedir (Güç: 2008: 662).

Çağdaşların gerici, ulemanın fitne olarak kesip attığı İslamcı kadın hareketliliğinin, harekete dönüşememesi konusunda, seküler ideolojik baskılar ve bu baskıların yol açtığı eğitime dair imkansızlıklar ve yine aynı sebebe dayalı kamusal tecrübesizliklerin yanı sıra; adeta dinleşmiş, dini özü yıllardır katmanlar halinde sarıp sarmalayan geleneksel külliyatı ve kadın aleyhtarı hurafeciliği de dikkate almamız gerekmektedir. Yine feminizmin zihinlerde çağrıştırdığı olumsuz çağrışım nedeniyle Türkiye'de kadın konusunda düşünen, konuşan ve yazan kadın dindarlar, "feminist" olarak tanımlanmak istememektedir. Çünkü feminizm Türkiye'de erkek düşmanlığı, sapkınlık, lezbiyenlik ve çirkinlikle aynı anlamlarda kullanılmaktadır (Gürhan, 2010: 380)

İslamcı feministler, her ne kadar kendileri için bu tabiri kullanmak istemeseler de çoğunlukla bu şekilde adlandırılmışlardır. Tabiki bu durumun oluşmasında feminist düşünceye karşı ülkemizde yöneltilen eleştiriler ve oluşan algı etkili olmuştur. Onlara göre kendileri, var olan ataerkil yapıya ve kadına zorla dayatılmaya çalışılan yaşam tarzına karşı çıkmaktadır.

Özellikle başörtü sorunu diye adlandırılan tartışmalar, ülkemizde feminist hareketin en önemli alanını teşkil etmiştir. Bu durum ülkemiz feminist yazarları arasında İslamcı feminist, seküler feminist ayrımlarına gitmiş, tartışma bu gruplar arasında yaşanmaya başlanmıştır.

Seküler feminist anlayış dinin kadının toplumsal yaşamında kısıtlayıcı bir rolü olduğunu iddia etmektedir. Fatmagül Berktay, dini bir meşrulaştırma aracı olarak gördüğünü belirtmektedir. Seküler feministler, İslamcı feministleri dinle karşılıklı bir antlaşma yoluna gitmekle suçlamışlardır. Ayrıca kadın temelli sorunların çözümüne ilişkin bir ortamda önce özgür bireyler olduklarının öncelikli olarak dikkate alınması gerektiğini savunmuşlardır. Kürtaj, lezbiyenlik gibi kişisel tercihlerde İslamcı feministlerin sert tutumunun kadın haklarına zarar verdiğini belirtmişlerdir. Onlara göre önemli olan eşitlikçi, özgür bir ortamın kadınlara tesis edilmesidir.

Ülkemizde İslamcı feminist olarak adlandırılan kesim asıl sorunun dinin yanlış anlaşılmasından, anlatılmasından ve yaşanmasından kaynaklandığını belirterek özellikle başörtüsü tartışmalarındaki tavrından dolayı seküler feministleri eleştirmektedirler.

Ülkemizde bu tartışmalar süregiderken toplumda her gün artan kadın cinayetleri, kadına şiddet haberleri, kız çocuklarının okutulmaması, erken yaşta evlilik gibi olumsuz tutum ve davranışlar devam etmektedir. Başörtüsü yasağının kalkmasıyla bu tartışmaların şiddeti biraz azalsa da halen kadın sorunu dendiğinde akla ilk gelenler arasındaki yerini sağlam bir şekilde korumaktadır. Bu durumun oluşmasında siyasal iktidarların, cemaatlerin etkinliğinin toplumsal yaşamdaki etkinliklerinin gözle görülür şekilde artması kanımızca etkili olmuştur.

Türkiye'de insanlar arasında feminizm dendiğinde akla ilk olarak erkek düşmanlığının gelmesi bu hareketin bir diğer önemli sorunlarındandır. Kendini anlatmakta dahi zorlanan bir hareketin istenilen başarıyı ulaşması kolay bir husus değildir. Ayrıca "kadın" üzerinden ideolojik çıkarımların fazlaca yapılması, "siyaset" alanının tehlikeli olarak görülmesi, ataerkil yapının halen varlığını sürdürmesi, iktidarların bu yapıyı destekler tutumlar sergilemeleri, kadına verilecek hakların yeri ve zamanını dahi erkeklerin belirlemeleri tartışılması gereken, dikkat çekilmesi gereken durumlardır.

İKİNCİ BÖLÜM

2. TOPLUMSAL CİNSİYET

2.1. TEMEL KAVRAMLAR

Birey toplumda kendini özgür biri olarak ifade etse de doğumundan itibaren başlayan sürece dahil olmaktan kendisini alıkoyamamıştır. Mavi ve pembe renginin bu kadar erken hayatlarımıza girdiğini öğrenmemiz çok da fazla zaman almamıştır. Kadın konusu da var olan öznenin ilgi çekiciliğinin de etkisiyle toplum düzeninde sıkça dillendirilmiştir. Ortaya konan düşünceler kadın hakkındaki genel geçer yargıların oluşmasını sağlamıştır. Bu yargılar da çoğu zaman güçlünün argümanlarını meydana getirmiştir. Buna halkın bilgiye dönük gereken önemi vermediği zamanlar da eklenince toplumun belleğinde yanlış doğru birçok düşünce ortaya çıkmış, uygulama safhasına da geçilince bu durum kimi insanları rahatsız etmiştir. Bu rahatsız etme de insanları arayışa yöneltmiştir. Yönelimlerin neticesinde toplumsal cinsiyet kavramı ortaya çıkmıştır. Çalışmamızın anlaşılabilirliği noktasında da bu hususla ilgili terminolojinin verilmesi önem arz etmektedir.

Toplumsal cinsiyet(gender), biyolojik cinsiyetten farklı olarak toplumsal ve kültürel olarak belirlenen ve dolayısıyla içeriği toplumdan topluma olduğu kadar tarihsel olarak değişebilen "cinsiyet konumu" ya da "cins kimliği"dir. Toplumsal cinsiyet sadece cinsiyet farklılığını ortaya koymakla kalmaz aynı zamanda cinsler arasındaki güç ilişkilerini de belirtir (Gürhan, 2010: 366).

Toplumsal cinsiyet kavramını ilk kez Amerikalı psikanalist Robert Stoller, Sex and Gender (Cinsiyet ve Toplumsal Cinsiyet,) adlı kitabında kullanmıştır (Kılıçaslan-Işık, 2016: 6). Kavram yetmişlerin başında Ann Oakley ile popülerlik kazanmış ve sosyoloji terminolojisine katılmıştır (Yapıcı: 2016: 24).

Cinsiyet bireyin biyolojik cinsiyetine dayalı olarak belirlenen demografik bir türdür. İnsanların nüfus cüzdanlarında yazan cinsiyet bu terimin anlamına uygundur (Dökmen, 2012: 20).

Bir başka deyişle “toplumsal cinsiyet” cinsiyete dayalı olarak toplumun kadın ve erkeğe yüklediği rolleri, görev ve sorumlulukları dahası toplumun her iki cinsiyeti nasıl gördüğünü, algıladığını ve onlardan taleplerini içermektedir. Biyolojik açıdan “kız” ya da “erkek” bebekler olarak dünyaya gelen insanlar sosyal öğrenmeleri ve bireysel deneyimleri ile toplumsal alanda kadınlaşırlar ya da erkekleşirler (Yapıcı: 2016: 24).

Esasında bütün bunları içine alan bir kavram vardır ki o da “cinsiyet kültürü”dür. Cinsiyet kültürü, toplumsal sistem içerisinde cinsiyete yönelik tüm nitelemeleri ve değerlendirmeleri kapsamaktadır. Cinsiyeti, toplumsal cinsiyeti ve cinsiyet rollerini de içine alan ve belirleyen cinsiyet kültürü, cinsiyete yönelik değer, tutum ve davranışların nasıl olması gerektiğini ifade eden, bu doğrultuda ikazlar yapan, sınır koyan, rehberlik eden ve yönlendiren kültürün bir alt bölümüdür. Diğer bir ifade ile cinsiyet kültürü, cinsiyete yönelik kültürün geliştirmiş olduğu değer hükümleri bütünüdür. Toplum içerisinde önemli bir yere sahip olan ve cinsiyete yönelik davranışları tayin eden bu kültür, insanlar arası ilişkilerde tanzimi ve düzeni sağlar (Bingöl: 2014: 2011).

Toplum yaşantısında kadına ya da erkeğe yüklenen roller, biyolojik olarak var olan cinsel kimliğinin toplumdaki yeniden inşasında önemli bir yer tutmaktadır. Anne karnında cinsiyetinin belli olmasıyla başlayan süreç, hayatın birçok aşamasında yönlendirici unsurları barındıran bir toplumsal normlar silsilesine maruz kalmasına ve bunun sonucunda kimi zaman mağdur olmasına sebebiyet verecektir. Bu mağduriyetin temelinde cinsiyet eksenli bakış açısı ve bunun sonucunda kendisini toplumun çoğu alanında gösteren önyargılar vardır.

Ön yargı, desteksiz ve mesnetsiz bir şekilde yanlış ve katı bir genelleştirme yaparak bir gruba ya da o grubun üyelerine karşı olumsuz tutum ve davranışlar gösterme eğilimidir (Yapıcı: 2016: 26).

Var olan ön yargılar, insanları daha doğmadıkları bir dünyaya genel çerçevede sınırları çizilmiş bir hayata zorlamaktadır. Toplumun oluşturduğu kalıp

yargılar, bireyin özgürlüğünü, seçim gücünü, hareket alanını kısıtlama yoluna gitmektedir.

Kalıpyargılar, bir gruba ilişkin bilgi, inanç ve beklentilerimizi içeren bilişsel yapılardır. Irk, cinsiyet, yöre ve meslek grupları gibi çeşitli gruplardan olan insanların kategorileştirilerek aslında çok çeşitli özellikler gösterebilecekleri/gösterdikleri halde hepsi aynı özelliği/özellikleri gösteriyor gibi düşünülmesi eylemine kalıpyargılı düşünme denir (Dökmen: 2012: 31).

Toplumun ayrı ayrı kadın ve erkekten göstermesini beklediği özellikler de toplumsal cinsiyet kalıpyargıları olarak tanımlanmaktadır. Daha çocukken öğrenilmeye başlanan bu kalıpyargılar, kadın ve erkeğe karşı oluşturulan önyargıların bir kısmını oluşturur. Yani cinsiyet kalıpyargıları toplumda kadın erkek eşitsizliğini oluşturan en güçlü önyargılardan biridir.(Pehlivan, 2017: 500).

Her şeyden önce, kadınların ve erkeklerin birbirlerinden tamamen farklı iki cins olduklarına ilişkin tartışılmaz, sorgulanmaz, değişmez bir hikâyenin içinde yaşıyoruz. Bu hikâyeyi 'cinsiyet kalıpları' diye adlandırabiliriz. Bu hikâyenin değişik biçimlerde, farklı örneklerle, kanıtlarla, öngörülerle, durmadan tekrarladığı temel bir fikir var. İnsanlar ikiye ayrılır: Kadınlar ve Erkekler. Erkekler Mars'tan gelir, kadınlar Venüs'ten. Nereye giderseniz gidin, hangi çağda yaşarsanız yaşayın, istediğiniz kadar devrim yapın, düzen değiştirin, modernleşin, değişmeyecek bir insanlık gerçeği gibi karşınıza çıkar bu fikir: Kadınlar ve Erkekler (Aksu: 3).

Toplumsal cinsiyet, kadınlar ve erkekler arasında var olan farklı uygulamaların, bakış açılarının sonuçlarını barındırır. Ayrıca biyolojik olarak var olan cinsiyetin toplumsal normlar, var olan uygulamalar, oluşan kültürel ortam gibi etmenlerle günümüz için beklenilen ve kabul gören şeklidir. Bu durumu ortaya çıkaran nedenler incelendiğinde sosyal, kültürel, ekonomik, siyasi, dini vb. etmenler karşımıza çıkmaktadır. Bunları açıklamaya çalışırken karşımıza çıkan ataerkillik, bu noktada önemli bir yer tutmaktadır.

Terim olarak ataerkillik, çok genel bir ifade ile toplumsal yaşamda erkeğin egemenliğini işaret eder. Toplumsal gücün erkeğe ait olması demektir. Farklı şekillerde ifade bulan tanımlardan birine göre, "Kabilede ya da ailede atanın(babanın) hem ev içinde hem de dini işlerde üstünlüğü, karının veya karılarının ve çocuklarının ataya yasal bağımlılığı ve soyun erkek evlatlarla sürmesi ile ayurt edilen toplumsal örgütlemelerdir. Max Weber ise ataerkilliği, babanın geniş akrabalık ağının diğer üyelerine egemen olduğu ve evin ekonomik üretimini denetlediği belirli bir ev örgütlenmesi biçiminde tanımlanmıştır (Kılıçaslan-Işık, 2016: 37).

Gordon Marshall(1999) ise sosyoloji sözlüğünde ataerkillik maddesinde şunlara yer vermiştir:

"Ataerkillik (patriarchy) Tam anlamıyla babanın hakimiyeti". Ataerkillik terimi, başlangıçta erkek aile reislerinin otoritesi üzerine kurulu toplumsal sistemleri tanımlamak için kullanılmıştır. Bugün ise, genel olarak erkek tahakkümünü yansıtan daha genel bir anlamla yüklüdür (bu eğilim, özellikle bazı feminist kuramlarda açıkça görülmektedir). Sosyolojik ve feminist araştırmalarda, ataerkil tahakkümü gösteren son derece çeşitli örneklere yer verilmiştir"(Marshall, 1999: 47).

Tabiki burada ataerkil sistemin doğuş gerekçelerini ve aynı zamanda bu sürecin nasıl meydana geldiğinin açıklanması gerekmektedir. Bu açıklama yapılmaya çalışılırken şunu da belirtmemiz gerekmektedir. Ataerkil sistem öncesi anaerkil bir sitem var mıydı? Bu soruya verilecek cevap ya da cevaplar zamanla oluşan ayrışmanın ya da meydana gelen erkek egemen dünyanın sebeplerini de ortaya koyacaktır.

Antropologların bize anlattığına göre, cinsiyete dayalı iş bölümünün çok eski bir tarihi var. Kadınların toplayıcılıkla, erkeklerin ise avcılıkla daha fazla uğraştıklarının düşünüldüğü zamanlara kadar giden bir tarih. Bu toplayıcılık deneyiminin kadınların tarımı icat etmeleriyle, avcılık deneyiminin ise erkeklerin mekânsal oryantasyon becerilerinin gelişmesiyle sonuçlandığına inanılıyor (Bora, 4).

Erkeklerin iktidarı ele geçirmelerinden önce anaerkil toplumların var olduğu tezi ilk kez 19. yüzyılda, çok farklı kanıtlara dayanan iki araştırmacı tarafından ortaya atıldı. Johann Bachofen, arkeolojik kadın heykelciklerine ve özellikle de klasik mitolojiye dayanıyordu. Lewis Henry Morgan ise Kuzey Amerika yerlileri arasında ilk araştırmaları yapanlardan biriydi. Bu araştırmalarda Irokua yerlilerinde kadınların, kendi yaşadığı topluma göre çok daha yüksek statüye sahip olduklarını, dinsel ve siyasal faaliyette büyük bir rol oynadıklarını, ekonomiye ise egemen olduklarını saptamış, ayrıca soyun ana tarafından hesaplandığını gözlemlemişti. Buradan yola çıkarak Morgan, ilk aştaki anasoyluluğun toplumun yerleşikliğe geçmesi ve mülkiyet birikiminin yaygınlaşmasıyla erkekler tarafından değiştirilmiş olduğunu savundu (Berktay, 2016: 38).

Modern toplum öncesinde kadınlarla erkeklerin yaptıkları işler 'yuvayı beklemek' ve 'geçimi sağlamak' biçiminde ayrışmıyordu; bunun için ev ile iş yerinin ayrışmasını beklemek gerekti. Kadınlar, tarımsal üretimde hep yer aldılar ama mülkiyetten pay almaları söz konusu olmadı; topluluğa (köy ya da aşiret) ilişkin kararların alınmasına katılmaları için erkek çocuklarının büyümesi, gelinlerinin ve torunlarının olması gerekti (Bora, 4).

Erkekler, bu mülkiyeti kendi çocuklarına geçirmek istedikleri için de tekeşliliği getirdiler; çünkü ancak böylelikle kendi soylarının mülk edinmesini güvence altına alabileceklerdi (Berktay, 2016:39).

Bunun yanı sıra erkeklerin tarım toplumuna geçişle beraber toplum içerisindeki etkinliğinin daha da arttığını söyleyebiliriz. Bu etkinliğin artmasında beden gücünü ön plana çıkaran tarımsal faaliyetlerin erkeğin fiziksel özelliklerine daha uygun olması etkili olmuştur. Bu noktada cinsiyet(sex) ve toplumsal cinsiyet(gender) arasındaki ilişkiyi, bağımlılığı, etkileşimi irdelemek gerekmektedir.

Biyolojik olarak "kadın ve erkek olmak, doğal ve doğuştan olarak adlandırılırken, kadınlık ve erkeklik ise toplumsallaşma süreci ile beraber kültürel bir yapılanmaya işaret etmektedir" Kadın-erkek ile kadınlık-erkeklik aynı şeyler değildir ve ayaklarını aynı yerlere basmaz. Buna göre insan, biyolojinin gözünde bir dişi ya

da eril bedeniyle dünyaya gelir. Bedenin cinsiyeti, doğuştan gelen en doğal ve temel özelliklerden biridir. Bedenin ince ve zayıf mı yoksa kalın ve güçlü mü; doğurgan mı yahut doğurtan mı olacağı gibi ayrımlar bu biyolojik veriye göre temellenmektedir. Biyolojinin tanımladığı kadın ve erkek beden cinsiyeti aslında neredeyse yalnızca bundan ibarettir (Bingöl, 2014: 108-109).

Bu düşünceden hareketle bireyin, toplumun içerisine karışmasıyla beraber süregelen norm ve ritüeller sonucu zamanla kendisinden toplumun beklediği role büründüğünü söyleyebiliriz. Cinsiyet ve toplumsal cinsiyet terimlerini birbirinden farklı düşünenler olduğu kadar birey üzerindeki etki durumu tartışılır bir durumdadır.

2.2. TOPLUMSAL CİNSİYET KURAMLARI

Toplumsal cinsiyetin meydana gelişini farklı şekillerde ortaya konan düşünceler vardır. Toplumsal cinsiyetin toplum içersindeki varlığının ya da devamlılığının gerekçeleri farklı teorilerle ortaya konulmuştur.

Örneğin Moir ve Jessel, beynin belirli bir cinsiyete göre geliştiğini öne sürmekte ve cinsler arasındaki davranış ve tutum farklılaşmalarını hormonal tesirlere bağlamaktadırlar. Beyin kaynaklı doğuştan gelen farklılıkların, kadınların ve erkeklerin olguları başka türlü algılayıp, sıralayıp, değerlendirip, başka türlü tepki vermelerine sebep olduğunu ifade etmektedirler. Sonuçta algılanan iki farklı dünya ile kadınların ve erkeklerin farklı tavır ve tutumlara sahip olduklarını söylemektedirler. Aynı doğrultuda Paglia cinsiyet ile alakalı davranışların şekillenmesinde doğuştan gelen yapısal özelliklerin etkili olduğunu belirtmektedir. Zira Paglia, cinsiyeti ve cinsel kimlikleri doğanın bir alt kümesi olarak değerlendirmektedir. Toplumsal yapının etkisini göz ardı etmeyen ama gene de baskın olan doğanın kendisi olduğunu savunan Paglia, kadının ve erkeğin doğallığının baskısı altında bulunduğunu ifade etmektedir. Genel olarak yazara göre doğanın bahşetmiş olduğu bu özellik, cinsiyetle alakalı tutumların şekillenmesinde etkin olarak önemli bir rol oynamaktadır (Ersoy, 2009: 212).

Cinsiyet farklılığının biyolojik faktöre bağlanması, çoğu zaman erkek üstünlüğünün kabulü anlamına gelmiştir. Freud'un "anatomi kaderdir." İlkesi bu yaklaşımda "biyoloji kaderdir." İlkesine dönüşmüştür. Bu görüş kadın haklarının ve etkinliklerinin kısıtlanması riskini taşır; çünkü biyolojik zorluklar nedeniyle iki cinsiyet arasındaki sosyal eşitsizliğin imkansızlığını içerir (Pehlivan: 2017: 8).

İfade edilen bu düşüncelerin temelinde kalıtım esas alınmıştır. Günümüzde ise gördüğümüz şekilde insanoğlu, davranışlarını ortaya koyarken kendi iç denetim mekanizmasını oluşturmaktadır. Bu oluşum toplumsal dinamiklerle beraber yol almakta, sadece dürtü ve isteklerle açıklanamayacak kadar etkilidir. Dünya üzerindeki insanları yaşadıkları toplumdan soyutlayarak açıklamaya çalışmak yaşamın en temel prensiplerinden olan kolektifleşme ve adapte olma süreçlerine yok saymak anlamına gelmektir. Toplumsal normlar insan davranışları için belirli bir rol oynamaktadır.

Solon, genelevleri açtığı için, erdemli olmayı dillerinden düşürmeyen yöneticiler tarafından "devlet kurtarıcısı" olarak ilan edilmiştir Toplumumuzda evlilik teklifini genellikle erkekler yapar veya teklif erkekten beklenir. Erkek tarafı çikolatasını, şekerini alarak kız tarafına kız istemeye gider. Ama hiçbir zaman kız tarafı, erkek tarafına erkek istemeye gitmez. Oysa Malinowski'nin de belirttiği gibi Meksiko'daki Zuni yerlilerinde ve Trobriand adalarında kadın aktiftir. Burada cinsiyetler arasında cinselliğe ait o kültüre mahsus belirli ilişki kalıpları ve düzeni vardır. Başka bir toplumda eşin haricindeki farklı ilişkiler cinayet sebebi olabilirken, Eskimolarda erkek karısını misafirine sunduğu en güzel bir ikram olarak kabul eder. Mısır'da günümüzde bile erkekler sokakta el ele tutuşarak gezebilirken, bu durum toplumumuzda farklı çağrışımlara ve anlamalara sebep olur (Ersoy, 2009: 216).

Ralf Dahrendorf gibi genel rol teorisi savunucuları, cinsiyet rollerinin sosyoloji ve psikolojinin sınırında durduğunu iddia etmektedirler. Bu baskın cinsiyet rolü teorisine göre, cinsiyet rollerinin öğrenilmesi, toplumsallaşma veya içselleştirme aracılığıyla gerçekleşmektedir. Öğrenmeyi temel alan bu yaklaşıma göre, cinsiyet rolleri başka bir şey nasıl öğreniliyorsa öyle öğrenilmektedir. Bu öğrenmede iki temel mekanizma söz konusudur. İlk olarak, çocuklar cinslerine uygun davranışları

açısından ana-babalan ve toplumdaki diğerleri tarafından pekiştirilirlerken, cinslerine uymayan davranışları için cezalandırılırlar. Örneğin, bir erkek çocuk oyuncak kamyonuyla oynayınca ana-baba hoşnut olur, gülümser, ilgi gösterir ve genel olarak bu seçimi pekiştirir. Fakat o erkek çocuk bir oyuncak bebekle oynamayı seçtiğinde ise anne ve babası olumsuz şeyler söyleyerek onu doğrudan cezalandırabilir, bebeği elinden alıp uzaklaştırabilir ya da ödüllendirmezler. Her iki durumda da çocuk cinsiyet damgalı oyuncakları seçmeyi öğrenir. Taklit de cinsiyet rollerinin öğrenilmesinde önemli rol oynar. Esasen, çocuklarda başka insanları taklit etme yönünde güçlü bir eğilim vardır. Ancak bu taklit tümüyle tesadüfi değildir. Çocuklar, güçlü insanları zayıf olanlardan, önemli insanları daha az özenli olanlardan daha çok taklit etme eğilimindedir (Vatandaş, 34).

Bilişsel yaklaşımın temel sayıltısına göre, insanların bilişsel tutarlılığa ihtiyacı vardır; bu ihtiyaç, kendilerine ve dünyaya ilişkin tutarlı ve dengeli bir görüş oluşturmayı ve sürdürmeyi istemelerine yol açar. Çocuklar için bu tutarlılığı sürdürmenin bir yolu, nasıl uygun erkek ya da kız olunduğunu bulmaktır. Kız olduğunu anlayan bir çocuk kadınsı nesne, etkinlik ve davranışları; kendini erkek olarak tanımlayan bir çocuk da erkeksi nesne, etkinlik ve davranışları tercih etmeye başlayacaktır. Bu kuram sosyal öğrenme kuramının tersine çocuğun kadınsı ya da erkeksi olmayı istemesinin nedeninin diğerleri tarafından ödüllendirilmesini değil kendisini bir erkek ya da kız olarak kimliklenmesi olduğunu ileri sürer (Dökmen, 2012: 65).

Özdeşleşme ve içselleştirme gibi bilinçaltı süreçleri vurgulayan psikanalitik kurama göre, toplumsal cinsiyete uygun davranışlarda bulunma (erkeklerde erkeksi, kadınlarda kadınsı davranış), çocuğun küçük yaslardan itibaren kendi cinsiyetinden ebeveyni ile kurduğu özdeşim süreci ile bağlantılıdır. Karsı cinsiyete uygun davranışlarda bulunma ise, karsı cinsiyetten olan ebeveyn ile özdeşim kurmayla açıklanmaktadır. Freud'a göre çocuk kendi cinsiyetindeki ebeveyniyle özdeşim kurarak onun özelliklerini alır ve sonuç olarak erkek çocuklar nasıl bir erkek olmaları gerektiğini; kız çocuklar da nasıl bir kadın olmaları gerektiğini öğrenirler. Bu kurama göre, bireyin toplumsal ve psikolojik açıdan uyum içinde olması için kendi cinsiyetine uygun bir cinsel

kimliğe sahip olması gerekmektedir (Çıtak, 2008: 12).

Toplumsal cinsiyet şema kuramına göre, öğrenme süreciyle çocuklar bir cinsiyet şeması geliştirirler ve oluşturulan bu şemalar cinsiyete dayalı özellikleri betimler. Şema bilişsel bir yapıdır; bireyin algılarını organize eden ve yönlendiren bir içinde hemen örgütleyebilirler ve şemayla ilgili farklılaşmış yargıda bulunabilirler. Bilgiyi toplumsal cinsiyet şemasına göre işleme ise özellikleri ve davranışları kadınsı ve erkesi kategorilerine ayırmaya yol açar. Cinsiyet ile ilgili olmayan şeyler bile kadınsı ya da erkeksi kategorisine sokularak işlenir. Örneğin; "nazik" ve "bülbül" gibi özellikler kadınsı kategorisine "atılgan" ve "kartal" gibi özellikler erkeksi kategorisine yerleştirilebilir. Toplumsal cinsiyet şeması da kadın ve erkek özelliklerinin algılanmasında ve bilginin işlenmesinde temel oluşturan bir çerçevedir (Pehlivan, 2017: 576).

Ortaya konan kuramlar, toplumsal cinsiyet kavramı üzerine açıklamalar yapmakla beraber birçok farklılığı da barındırmaktadır. Bu durum toplumsal cinsiyet kavramının açıklanabilirliğinin biyoloji, sosyoloji, psikoloji gibi bilim dallarının konuya yakın ilgi göstermesi, var olan tartışmanın herkesi ilgilendirmesi ve ikna edilebilirliğinin dinamiklerinin fazlasıyla değişken olmasına bağlıdır.

2.3. FEMİNİZM VE TOPLUMSAL CİNSİYET

Toplumsal cinsiyet kavramının kendi bünyesinde farklı tanımlamalara ve açıklamalara açık olması; kavramın iktidar, din, siyaset gibi yaşamın sahiplenilmek istenen alanlarıyla ilgili bir kavgaya dahil olmasından kaynaklanmaktadır. İkna ediciliği çok, tartışabilirliği az olan ya da üzerine konuşmaktan çekinilen "din" de zamanla konunun merkezine oturtulmuştur.

Feminist bakış açısıyla beraber bu alanda bir mücadele başlamıştır. Kabul etmek gerekir ki feminist düşünürler bu yolda önemli bir yol almışlardır. Dünya üzerinde bu hususta istenilen konuma tam olarak gelinemese de alınan yol, verilen ekmek dikkat çekmektedir.

Anaerkil yapıdan ataerkil yapıya doğru evrilen yolculuk süresince erkek dünyasının her geçen gün güçlendiğini görmekteyiz. Bu durumun başlangıcı olarak tarıma geçiş ön plana atılsa da Bora Aksu şu ifadelerle bu duruma karşı çıkmaktadır.

"Modern toplumların ayırt edici niteliklerinden biri, ev ile iş yerinin ayrışmasıydı. Bu, kadınların üretimin dışına düşmelerine sebep oldu; onların asıl işi evdeydi çünkü. Erkekler 'dışarıda' çalışıp evin ekmeğini getirirken, kadınlar 'içeride' kalıp erkeklerin ve çocukların bakımını üstlendiler. Bu ayrım, kadının ve erkeğin 'doğa'sına ilişkin yeni varsayımların ve kanaatlerin oluşmasına neden oldu: Narin ve dayanıksız Kadın ile avcılık genlerine sahip mücadeleci
Erkek. Bu varsayım ve kanaat öyle benimsendi ki, sanki oldum olası, tarih boyunca hep böyle olmuş gibi düşünüldü: Mağarada bebeklere bakan kadınlar ile ormanda ava giden erkekler! Oysa bütün bulguların işaret ettiği gerçek, av etinin insan diyetinin çok küçük bir kısmını oluşturduğu, protein ihtiyacının esasen kabuklular ve küçük hayvanlarla giderildiğidir. Avcılığın asıl olarak ritüel bir faaliyet olduğunu düşünmek için yeterli sebebimiz var."(Aksu, 4-5).

Ataerkil yapının temellerini sadece biyoloji ile açıklamak ya da toplumsal normlar diye geçiştirmek konunun aktörlerinden olan iktidarı devre dışına bırakmak anlamına gelir ki toplumu yöneten, yönlendiren ve amacına hizmet eder hale getirecektir.

Devlet içinde kararlar alan ve politikaları uygulayan çeşitli aktörler vardır. Bu durum, önemli bir sorun olan ve son yıllarda fazlasıyla tartışılan devletin özerkliği sorununu gündeme getirir. "Çoğulcular devletin genellikle toplum içindeki grupların çıkarlarına göre hareket ettiğini düşünürler. Bu yüzden, devletin attığı adımlar grupların baskılarına verilen karşılıklardan oluşur. Bazı çoğulculara göre, devlet, "baskı gruplarının çatışmalarının gerçekleşmesini sağlayan bir arena sunmakta, sonuçta devletin politikasın bu çatışmalara bağlı olarak belirlenmektedir. Başkalarına göre, baskı grupları devleti fiilen ele geçirmiş durumdadır. Üçüncü bir görüş ise, devletin, çeşitli çıkar gruplarının talepleri arasından hakemlik yaparak ulusal çıkarın içeriğini belirlemektedir(Marshall, 1999: 147).

Devletlerin var olan iktidar mücadelesinde kadının etkinliğinin önemsenmemesi de kadın için olumsuzlukları beraberinde getirmiştir. Çünkü devlet için "güç" elde edilmesi gereken mutlak bir ihtiyaçtır. Bu noktada kadının bu güç elde etme mücadelesinin dışında kalması, modern zamanlarda dahi kadın için beklenen toplumsal hareketliliği sağlayamamıştır. Mücadelede kadın, toplumun mihenk taşı iken, kadın toplumun aynasıyken iş iktidardaki paylaşımlara geldiğinde kadın akıllara çok fazla gelmemektedir. Bunu yapanlar için herhangi bir sınıflandırma yapmak zor gibidir. Çünkü ateist, dindar, muhafazakar, sosyalist gibi sınıflandırmalara tabi tutulsa da insanlar, iktidar elde etme kaygısı ve isteği ortak noktalarıdır. İktidarı paylaşmama, mücadeleye ortak çıkarmama bu farklı grupları "kadın" konusunda paydaşlar haline bile getirebilmektedir. Bakış açıları farklı olsa da kadın erkek egemen dünya için sınırlarını bilmesi gereken, gerektiğinde iktidarının güçlenmesine hizmet eden rolün dışına çok da fazla çıkmamalıdır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. TARİHTE KADININ YERİ

Çağımızın güncel tartışmaları arasında "kadın hakları" ve "kadın-erkek eşitliği" önemli bir yer tutmaktadır. Gelişmiş ülkelerde hatta bazı gelişmekte olan ülkelerde kadın ve erkek, içinde doğup büyüdükleri, yaşamlarını sürdürdükleri toplumda eşit hak ve sorumluluk taşıyan bireyler olarak yerlerini almışlardır. İş yaşamının her kademesinde, her alanda ve her meslek dalında kadınlar erkeklerle yan yana, yarışırcasına çalışmakta, diretmekte, dolayısıyla başarılı olacağını göstermektedir. Buna rağmen kadının toplumda ikinci sınıf vatandaş statüsünde bulunduğu doğrultusundaki görüşün, gösterilen tüm tepkilere rağmen, güncelliğini koruduğu gerçeği ile karşı karşıyayız (Sağ, 2001: 10).

Tarihin kadın konusundaki en büyük trajedilerinden birisinin, ilk kategorik ayrımın "erkek" ve "kadın" olmak üzere "insan" kavramını sınıflandırmasıyla başladığını söylemek abartılı bir ifade olmayacaktır şüphesiz. Anaerkil ve Ataerkil toplumsal yapıların bir devamı olarak oluşan toplumsal cinsiyet ayrımı kadının "üzgün" konumunu desteklemiş, kurulan erkek egemen yapılar ise zaman içerisinde kadını ve kadın konusunu arka plana itelemiştir. Tarihsel gelenek içerisinde ise kadın konusu, negatif bir mirasın oluşmasına konu olmuştur (Karaaslan, 2016: 161).

Tarih'in bağımsız akademik bir disiplin olarak kabulü 19. yüzyıla dayanır. Ancak akademik bir disiplin olarak kabul edilmesinden çok önce de tarihin Mezopotamya'da rahipler, geleneksel toplumlarda vakanüvisler tarafından kayıt altına alındığı bilinir. Kayıt altına almak ise seçme ve yorumlamayı gerektiren bir süreç olması nedeniyle bir anlamda geçmişin yeniden kurgulanmasıdır. Bu durum, tarihin kolaylıkla bir ideolojik aygıta dönüşebilmesine yol açar. Tarihin de içerisinde yer aldığı Bilim, Fatmagül Berktay'ın belirttiği gibi bir tanımlama ve anlamlandırma aracı olarak her zaman bir iktidar edimi olmuştur. Böyle olması nedeniyle iktidarı elinde bulundurmayan çoğunluğun deneyimleri, tanımlama girişiminin dışında tutulmuş ya da marjinalleştirilmiştir. Tanımlanmayan ve tanımlandığı durumlardaysa

yalnızca marjinalize edilen toplumsal gruplardan biri de kadınlardır (Aslan, 2015 :81).

"Kadın"ın tarihi incelendiğinde Dünya üzerinde birçok toplumda ikincil bir konum kazandığını görmekteyiz. Ataerkil yapıyla beraber güçlenen erkek hegemonyası, tarih yazımında da bu durumu devam ettirmiştir. Devlet kademelerinde var olan erkek egemenliği, kadının görev ve sorumluluklarını aile ve evle sınırlandırma yolunu seçmiştir. Oluşturulan kadın imajı; güçsüz, duygusal, fitne gibi sıfatlarla bezenmiş, zamanla bu durum var olan konumun daha da kötüye gitmesine sebebiyet vermiştir.

Yalnızca toplumsal algı içerisinde değil, aynı zamanda dinsel-kültürel yapı içerisinde de kadın, çoğu zaman "kötülük" düşüncesi ile ilişkilendirilmiş, "fitne"nin kaynağı olarak gösterilmiş, "lanetli Havva" olarak algılanmış, günahın faili olarak değerlendirilmiş ve ilk günahı işleyen insan olarak kurgulanmıştır. Bu doğrultuda oluşan algılama biçimi içerisinde kadın, günah işlemeye meyilli bir varlık olarak düşünülmüştür. (Karaaslan, 2016: 161).

Meydana gelen toplumsal cinsiyet olgusu, kadın aleyhine bir çalışma yürütmüştür. Tarihsel süreç içersinde özellikle Avrupa'da kadına bakış açısı aşağılayıcı, alay edici, küçük düşürücü tavırlar içeren sonuçlar silsilesini dahi doğurmuştur. Bu noktada Türk toplumunun özellikle İslamiyet öncesi yaşam tarzıyla "kadın"a bakışı olumlayan, önemseyen bir yapı dahilinde geliştiğini söylemek mümkündür. Fakat zamanla İslamiyet'in kabulüyle beraber bu durumun kadın aleyhinde gelişir bir hal aldığını da bir gerçektir.

3.1. TÜRK TOPLUMUNDA KADIN

Türklerde kadına ilişkin tarihsel süreci incelerlerken İslamiyet öncesi ve sonrasının ayrı bir şekilde ele alınması gerektiğini düşünmekteyiz. Çünkü kabul etmek gerekir ki toplumsal yapıların oluşumunda "din" önemli bir görev üstlenmektedir. Bu görev ifa edilirken toplumda var olan normlar da uygulama safhasında kabul gören, farklı yansımaları içinde barındırmaktadır.

3.1.2. İslamiyet Öncesi'nde Türk Toplumunda Kadın

Kadınlar, kadın hakları, kadının toplumdaki yeri söz konusu olduğunda Batılıların Türkler ve diğer Asyalı toplumlar hakkındaki olumsuz kanaatleri öteden beri bilinmektedir. Bunda Batılıların Asyalı toplumları ve Türkleri yeterince tanımamalarının; çakışan ve çözümlenemeyen çıkar ilişkileri sonucunda yüzyıllar öncesinde yaşanan savaşların; son zamanlarda ise Asya coğrafyasında yaşanan kadına şiddetin ve ötekileştirmenin de rolü büyüktür. Oysa konu etraflıca incelenip araştırıldığında (yaşanan bütün olumsuzluklara rağmen) tarihte Türklerin ve Asyalı pek çok milletin aile ve toplum düzeni içinde kadının ayrıcalıklı bir yere sahip olduğu görülür (Alyımaz, 2014: 2).

İslam öncesi Türklere ait bilgiler M.Ö. 4000-4500 yıl gerilere kadar ulaşmaktadır. Bu köklü bilgiler arasında kadının temel nitelikleri "annelik" ve "kahramanlık" olarak karşımıza çıkmaktadır. Kadın, at binme, silah kullanma ve savaşabilme gücü ile de değerlendirilmektedir. Yine tarih kaynaklarında Türklerin kutsal ve önem verdikleri haklara, "ana hakkı" dedikleri ve bunu da "Tanrı Hakkı" ile eşit tuttuklarını göstermektedir. Aile toplumun çekirdeği olarak görülmüştür. Aile ne kadar güçlü olursa toplum o derece güçlü olur. Türklerde aileye her zaman önem verilmiş ve aile korunmuştur. Birçok savaşa ve göçe rağmen Türklerin dağılmadan ayakta kalması da güçlü aile yapısına dayanmaktadır. Tarihte birçok topluluk görülmüş, ancak bu topluluklar güçlü bir aile sistemine sahip olamadıklarından dolayı kısa zaman içerisinde dağılıp yok olmuşlardır (Gündüz, 2012: 130).

Asya Hunları'nın Çinlilerle olan ilişkilerindeki belgelerde, Türk Hakanı yanında Hatunun da resmen yer aldığı ve her ikisinin birden devleti temsil ettiği kaydedilmiştir. Avrupa Hunları'nda ise kadın erkeği ile beraber ordu birlikleri içinde, hareket halindeki toplulukların bir ferdidir. Kökleşmiş bir ev kültürü olmamakla beraber, kadınların el işlemeleri, örgüleri, kendilerine özgü örnekler vermiştir. Bizans elçilerinden yazar Priskos, Atilla'nın huzuruna çıktığını anlatırken, kraliçe Rekka'nın kendisini karşıladığını yazar. Aynı zamanda Hun kadınlarının işlemeler yaptığını da kaydeder.(Afetinan, 1982: 27).

Tarihçiler, Eski Türklerde, kadının toplum içinde genelde saygın bir yeri olduğunu ifade etmektedirler. Hanlar devleti eşleri hatunlarla birlikte yönetirlermiş. Örneğin Kutluğ Han ölünce eşi Bilge Hatun oğullarının velisi olarak onun yerini almış. Ziya Gökalp'e göre karıkoca çocukların velayetlerini paylaşırmış; evleri, malları, mülkleri de ortakmış. Kadının kocasından ayrı mal edinme hakkı varmış. Erkek eşine saygı gösterir, onu arabaya bindirir, kendi ardından yürürmüş. İslâm dininin benimsenmesinden önce erkeğin çok kadınla evlenmesi geleneği yokmuş (Akdemir, 1997: 252)

Asya ve Avrupa Hunları'ndan sonra, Orta Asya'da kabileler adına, pek çok devletler kurulmuştur. Bunlardan en şöhretli olanlardan Göktürkler yazılı kitabeler bırakmışlardır. Göktürkler(VII. Yüzyıl) ve Uygurların da (VII. Ve IX. Yüzyıllar) ayrı ayrı yazı sistemleriyle yazılmış Türkçe vesikaları bulunmuştur. Bu yazılarda kadına, ayrıca yer verilmiş ve Oğuz prenseslerinin siyasal ve sosyal rolleri belirtilmiştir.

Orhun Kitabeleri şöyle başlar: "Yukarıda mavi gök, aşağıda yağız yer yaratıldıkta, ikisinin arasında kişi oğlu yaratılmış. Kişi oğlunun üzerine ecdadım, Bumin Hakan İstemi Hakan oturmuş, büyük Türk kavminin ilini, töresini tutuvermiş. Türk Milletinin ilini töresini idare edivermiş tanzim edivermiş." İşte bu kitabelerde de kaydedildiği gibi Türk kavimlerinde töre, yasa, kanun vardır ve bunlara göre sosyal düzen kurulmuştur. Aile hukuku, mülkiyet meseleleri kurallara göre düzenlenmiştir (Afetinan, 1982:27-28).

Buradan yeryüzünün nasıl yaratıldığı ve yeryüzünde Türk milletinin nasıl töre sahibi olduğu anlaşılmaktadır. Bu anlatışta Türklerin hukuki normlarının olduğu ve bunun bir düzenleme sonucu oluşturulduğu görülmektedir. Göktürklerde ailenin oluşmasını sağlayan ifade ise yine Orhun Kitabeleri'nde geçmektedir. Buradaki İfade göre;"Türk milleti yok olmasın diye, millet olsun diye babam ilteriş Kağan'ı, Annem Bilge Hatun'u göğün tepesinden tutup kaldırmış olacak" Bu ifadeden Türklerde aile yapısı ile ilgili en önemli çıkarım, çekirdek aile yapısının olduğudur. Orhun Kitabeleri'ne göre Türk ailesi ana, baba ve çocuktan oluşmaktadır. Eğer geniş aile yapısı olsaydı kitabelerde buna yer verilirdi (Mandaloğu, 2013: 137)

Türk ailesi ataerkildir. Ancak Türklerdeki ataerkillik çeşitli farkları dolayısıyla pederşahi yerine pederi olarak adlandırılan türdendir. İran ya da Roma'da olduğu gibi babanın mutlak hâkimiyeti söz konusu değildir. Kadının ve çocuğun çeşitli hakları olduğu bir aile çeşididir. Konargöçerliğin bir neticesi olarak çekirdek aile tipi yaygındır. Çok evliliğin pek görülmediği eski Türk toplumunda genellikle dıştan evlilik vardır. Aile, dinî ve toplumsal değerlerle kutsanan bir kurumdur. Yeni bir ev kurmak anlamına gelen ve günümüze kadar kullanılan ev - bark olma deyimindeki bark kelimesi mabet demektir. Yeni bir aile kurulması mabet kadar kutsal bir çatı inşa edilmesi anlamına gelir Aile ve toplum içerisinde kadının yeri ise Türklerin medeni seviyesini gösteren önemli bir ölçüdür (Tellioğlu, 2016: 211)

İslam öncesi Türk kadınlarına verilen önem hakkında başka örnekler de verilebilir. Örneğin; henüz İslam olmamış İtil (Volga) Bulgarlarına seyahat eden İbn-i Fadlan kendi eserinde, Türk toplumunda kadınların yeri ve öneminin Şaşırtıcı bir durumda olduğunu itiraf etmekte ve bu hayretini gizleyememektedir. Fadlan, hatun‟un hükümdarın yanında oturduğunu, bunun Türklerin âdeti olduğunu, hatun‟a hilat giydirilince hatun‟a ait kadınların, hatunun üzerine gümüş para saçtıklarını, Türk kadınlarının asla erkeklerden kaçmadıklarını haber vermektedir. Yine bir Hazar prensesi olan Çiçekion, gelin olarak Bizans sarayına gittiğinde giydiği elbise saray ve çevresinde moda haline gelmiştir. Fakat daha da önemlisi Şudur: İmparator II. Justinianus ve V. Kostantinos, Hazar prensesleri ile evlenmişlerdir. Konstantinos‟un Hazar prensesinden doğan oğlu, tarihte "*Hazar Leon*" lakabı ile tanınmıştır. Aynı zamanda bu kişi, Hazar hakanının torunu olmaktadır. Bizans imparatorları yaptıkları bu evliliklerle bazı meselelerde Hazarların desteğini almayı düşünmüştür. Hazar Leon‟un karısı Iren‟ın daha sonra Augusta veya bir imparator naibi olarak değil, tek başına ve tam selahiyetli "Basileus" kabul ve ilan edilmiştir. İşte bu olay, Hazar Türk kadınlarının Bizans devletine olan siyasi tesirini göstermesi açısından önemlidir.(Gündüz, 2012: 133).

3.1.2. İslamiyet Sonrası Türk Toplumunda Kadın

Türklerin İslamiyeti kabul etmesiyle beraber sosyal ve kültüre yaşantılarında kimi değişiklikler meydana gelmiştir. Çünkü İslam diniyle beraber siyaset, aile,

toplumsal yaşam sahalarında yeni kurallar ortaya konulmuştur. Türkler arasında kısa sürede İslamiyet yayılırken, zamanla toplumsal değişimler de baş göstermeye başlamıştır. Özellikle kadının rolü hususunda bir gerileme görülmektedir.

Türkler İslamiyet'e girişleriyle birlikte, bir taraftan kendi örf ve adetlerini muhafaza etmeye çalışırken, Arap ve istila ettikleri yerlerdeki Fars, Bizans ve Avrupa ülkelerinin kültürünün de etkisi altında kalmışlardır. Bu kültür karışımı içerisinde elbette ki Türk kadınının statüsünde de değişmeler olmuştur. Daha sonra Anadolu' da doğan tarikatlar da Türk kadınının durumunu etkiler olmuştur. Bunlar arasında özellikle Mevlevilik ve Bektaşilik sayılabilir. Orta Asya' da ki Türk kadınının üyesi olduğu ailenin durumu hiçbir zaman babaerkil (Pederşahi patriarkal) olmamıştır (Sağ, 2001: 14)

Selçuklular' ın X. Yüzyılda Anadolu'ya gelişlerine kadar, İslamiyet'in tesirlerine rağmen, Türk kadını aktiftir. Günlük yaşamda erkekle beraberdir. Eve kapatılmamıştır. "Harem" henüz bilinmemektedir. Selçuklu egemenliği 300 yıl kadar sürer. Bu dönemde kadının sosyal durumu hayli değişikliğe uğrar. Bununla beraber erkekten yine kopmamıştır. Sanat ve kültür hareketleriyle ilgilidir. Kadınlar adına Medrese, Hastane ve Kütüphaneler yapılmaktadır (Sağ,2001: 14).

Abbasilerin Şam valisi Alp Tegin'den ilk Müslüman Türk devletleri, Gazneliler, Karahanlılar ve Selçuklular'da komutan ve devlet adamları alp sanını kullanırdı. Türk toplumunda kadının özgürlüğü, İran ve Arap toplumları için söz konusu değildir. Nitekim İranlı Selçuklu veziri Nizamülmülk, devlet işlerinde kadınlara yer verilmemesi gerektiğini savunur (Döğüş, 2015: 129).

Selçuklular kadına çok önem vermişlerdir. Tuğrul Bey Halifenin kızı ile evlenince karısını yanına oturtmuştu. Ziyaretlerine gelen halife bunu görünce hiddetlenmiş ve kızını kovmaya kalkmış, Tuğrul Bey bu duruma müdahale etmek zorunda kalmıştır. O dönemin önemli ismi Nizamülmülk Siyasetname adlı eserinde Türklerin kadınlara verdiği bu değeri acımasızca eleştirmiştir. Çünkü Fars geleneklerine göre kadın fitnenin başı idi ve asla devlet yönetimine müdahil olmaması gerekiyordu (Aksoy, 2017: 16).

Osmanlı döneminde kadının durumuna bakıldığında aileyi oluşturan en önemli unsurlardan biri kadındır. Osmanlı Türk kadınının imparatorluktaki hayat biçimi üzerinde bir takım teoriler bulunmaktadır. Ancak bunlar daha çok toplumdaki kadın kimliğinin yanlış temellendirilmesinden ileri gelmektedir. Osmanlı Devletinin kuruluş döneminde kadınlar sosyal hayatın içerisinde erkeklerle birlikte daha etkin bir görüntü çizmişlerdir. Kadının ailede anne olarak yeri her zaman ön planda ve tartışılmaz bir mevkide olmuştur. Kuruluş döneminde konar-göçer bir kültüre sahip Tük toplumunda büyük bir fonksiyona sahip olan kadın yaylaya gidiş ve dönüşlerdeki tüm düzenlemeler ona aittir (Gündüz, 2012: 143).

Türk tarihinin Orta Asya'dan Anadolu'ya kadar uzanan genel seyri içerisinde geldiği nihai nokta, Türk kadınının cesaret ve kabiliyetinin Anadolu'da müesseseleşerek Bacıyân-ı Rum adlı farklı bir teşkilat kurmasıdır. Doğuda Moğol baskısı Batıda Haçlı istilası karşısında çaresiz kalan Selçuklu Devleti siyasi ve askeri istikrarı koruyamayınca Anadolu Türkmenleri kurmuş oldukları teşkilatlarla tarihten gelen potansiyel tecrübelerini kullanma yoluna gitmiştir. Bu sırada Batı Anadolu sınır boylarında filizlenmeye başlayan Osmanlı Devleti'nin büyümesinde hizmeti bulunan siyasi ve sosyal teşekküller arasında kadınlar tarafından kurulmuş olan ve ilk defa Aşıkpaşazâde'nin bahsettiği Bacıyân-ı Rum teşkilatının farklı bir önemi bulunmaktadır (Döğüş, 2015: 142).

Osmanlıların ilk devirlerinde büyük şehirlerde, medreseler ve tarikatların tesiriyle nispeten kadına da dini inanışlara göre sosyal hayatta bir yer tanınmış ise de bu hal gitgide kaybolmuş ve kadın şehirlerde tüm ayrı hayat düzenine alıştırılmak istenmiştir. İran, Bizans haremi Türk sarayına örnek olmuş ve XV. Yüzyılda saray, harem ve selamlık diye ikiye ayrılmıştır. Bu durum vezirlerin ve beylerin konaklarında da taklit edilmeye başlanmıştır. Bu suretle harem ve çok kadınla evlilik, poligami, belirli bir sosyal sınıf içerisinde yayılmış ve adet haline gelmiştir.(Afetinan, 1982: 59)

Sonuç itibariyle şunu söylemek gerekir ki Türk dünyasında kadının konumu zamanla ataerkil yapının altında ezilen bir konuma düşürülmüştür. Bu durumun

oluşmasında maalesef din bir meşrulaştırma aracı olarak kullanılmıştır. Ayrıca Fars ve Arap kültürünün de bundaki etkisi göz ardı edilmemelidir

3.1.2.1. 19. yy'de Osmanlı'da Kadın

On dokuzuncu yüzyıla gelene kadar, Osmanlı Devleti'nde kadın hakları hususu konuşulur ve tartışılır bir durumda değildi. Kadının toplum içerisinde fazlasıyla kapalı olan bir yaşama tarzı vardı. Bu durum, saraya yakın çevrede biraz daha az görülse de kadınların genelinde erkek egemen düzene uyma zorunluluğu fazlasıyla vardı. Osmanlı Devleti'nin kuruluş döneminde Bacıyan-ı Rum teşkilatının varlığıyla beraber kadının sosyal hayattaki rolünün daha fazla olduğu bilinse de büyüyen sınırlarlarla beraber kadınların haklarında daralma olduğu görülmektedir. Bu durum Tanzimat Dönemi'ne kadar devam etmiştir.

Tanzimat Fermanı ile başlayan ve devlet tarafından çöküşün engellemesi yolunda bir çözüm olarak görülen Batılılaşma hareketi birçok alanda Osmanlı Devleti'nde değişimlere, en azından bazı konuların dile getirilmesini sağlamıştır.

Osmanlı Devleti'nin modernleşmesinde öncülük edecek yapısal değişimler, özellikle II. Meşrutiyet Dönemi'nde dile getirilmiştir; Osmanlı siyasi yapısı, farklılaşma, merkezileşme, laikleşme, özgürleşme sürecine girmiştir. Modernleşme sadece siyasal yapıda değil, toplumun yeniden yapılanmasında da belirleyicidir. Eğitim, hukuk, ekonomi, toplumsal yaşam her yönüyle değişmeye başlamıştır. Bu belirleyiciliği kadının konumunda da gözlemlemek mümkündür. Osmanlı kadının konumu modernleşmeye bağlı olarak değişecektir.

Bu değişimin kendisini öncelikli olarak siyasal alanda gerçekleştirmesi beklenemezdi. Çünkü daha bu alanda kadın hareketlerinin daha önce başladığı Batı'da bile gelişmeler istenilen seviyede değildi ve çok radikal bir tavır olarak algılanabilir, yapılacak olan mücadeleye zarar verebilirdi. Osmanlı modernleşmesinde kadının statüsünde hukuki açıdan önemli değişikliler yaratan iki düzenleme 1857 tarihli Arazi Kanunu ve 1881 tarihli Sicil-i Nüfus Nizamnamesi'dir. Arazi kanunnamesi ile erkeğin varis olması durumunda kadınların varis olmasını

engelleyen düzenlemeye son verilerek kadınlara da mirasa ortak olma hakkı tanınmış ve miras hukukundaki eşitsizlikçi durum sona erdirilmeye çalışılmıştır. 1881 tarihli Sicil-i Nüfus Nizamnamesi ile evliliğe resmi bir nitelik kazandırılarak, kadınlar hukuki bir sözleşmenin eşit tarafı olarak kabul edilmişlerdir (Polat-Derer, 2016: 188)

Bu hakların dışında kadının sosyal hayata daha fazla katılmasında alacağı eğitim önemli bir rol oynayacağını bilen Osmanlı aydınları Batılaşma alanında kadının itici gücünden de yararlanmak istediler.

İlk kız Rüştiyesi(ortaokul dengi) 1858'de İstanbul'da açılmıştır. Bu devirde erkek ve kız çocuklarına sanat öğretmek işine ilkin Tuna Valisi Mithat Paşa, Rumeli'de başlamış ve yine onun gayretiyle 1869'da ilk kız sanat okulu, İstanbul'da açılmış ve 1873'e 17 mezun vermiştir. 1874 yılında kız öğretmen okuluyla birlikte kızlar için açılmış olan ilkokullar üstündeki okulların sayısı 10'dur. Bu okulların tümünde okuyan kız öğrenci sayısı 294'tür (Altındal, 1991: 103).

Osmanlı'daki kadın hareketlerinin temel taşıyıcıları ise kadın dergileri ve dernekleri olmuş, özellikle II. Meşrutiyet'in getirdiği göreli özgürlük ortamında bu dergi ve derneklerin sayısında artış yaşanmıştır. II. Meşrutiyet ile birlikte kendi hak mücadelelerinde daha faal olmaya başlayan kadınlar, bu dönemde siyasi partilerde dahi görülmeye başlanmıştır. Bu dönemde kurulan kadın derneklerinin bir bölümünü yardım dernekleri oluşturmuştur. Bunların birçoğu kadın haklarını savunmaktan çok İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne veya başka bir örgüte bağlı olarak çalışmışlardır. Ancak bunların yanında gerçek anlamda kadın haklarını savunan
Müdafaa-i Hukuk-ı Nisvan Cemiyeti gibi dernekler de bulunmaktadır (Polat-Derer, 2016: 188)

Kadınların kendilerini ifade etmeleri, tanıtmaları ilk kez basın kanalıyla gerçekleşmiştir. Basında kadınlara ait imzalara dönem gazetelerinde, bazı gazetelerin çıkardıkları kadınlara yönelik sayfa ve eklerde özellikle de kadın dergilerinde rastlamak mümkündür. Kadın dergileri, her kesimden kadının yazma ürkekliğini, çekimserliğini gidermede, taleplerini iletmede önemli bir görev üstlenmiştir.(Çakır, 2011:59).

Osmanlı'da Feminist hareketlerin en önemli taşıyıcılarından biri olarak kabul edilen; 1868 yılında yayınlanan "Terakki Gazetesi"nin kadın okur mektuplarına yer vermesiyle başlayan basın alanındaki kadın hareketi, söz konusu dönemde çıkartılan Terakki-i Muhadderat (1869), Mürebbi-i Muhadderet(1875), Ayine (1880), Aile (1880), İnsaniyet (1883), Hanımlar (1883), Şükufezar (1886), Mürüvvet (1888), Parça Bohçası (1889), Hanımlara Mahsus Gazete (1895), Alem-i Nisvan (1906), Demet (1908), Mehasin (1908), Kadın (1908), Kadınlar Dünyası (1913) gibi dergilerle kadınların toplum içindeki konumlarını sorgulamaya başlamıştır. Bu dönemde çıkartılan dergilerin yayın sorumlularından bazılarının kadın olması, kadınların eşitlik mücadelesinde elde ettikleri önemli kazanımlar arasında sayılabilmektedir (Polat-Derer, 2016: 190)

Bu yayınların en önemlisi ve o günlere göre en tutarlısı kanımızca Terakki Gazetesi'dir. 1868'de yayınlanan bu gazete, kadını(hem de kadın haklarının konuşulmasının zor bir dönemde) savunabilmiştir. Kadın okurlardan gelen yazıları yayınlamış, bazı tutucu ve yobaz çevrelerde aşırı tepkilere yol açmıştır (Altındal, 1991:104).

Çiçek Bahçesi anlamına gelen "Şükufazer" sahibi kadın olup, kadınların çıkardığı ilk yayındır. On beş günde bir neşrolunmak üzere 1896'da çıkarılmaya başlanan derginin sahibi Arife Hanım'dır. Arife Hanım, ilk Türkçe dergilerden "Mecmua-i Fünun"u çıkaran, Maarif Nazırı Münif Paşa'nın kızıdır. Şükufezar'ın amacı, kadınların "saçı uzun aklı kısa" olmadıklarını ispatlamaktır. İlk sayıda şunları yazar: "Biz ki saçı uzun aklı kısa diye erkeklerin hande-istihzalarına hedef olmuş bir taifeyiz. Bunun aksini ispat etmeye çalışacağız. Erkekliği kadınlığa kadınlığı erkekliğe tercih etmeyerek, çalışma ve iş görme yolunda sebatla adımlarımızı atacağız (Altındal, 1994: 183).

1895-1906 yılları arasında çıkan "hanımlara Mahsus Gazete"yi ise İbnül Hakkı Bey yayınlamaktadır. Gazetenin müdürü ise Hakkı Bey'in karısı, Şadiye Hanım'dır. Fatma Aliye, Nigâr ve Makbule Leman Hanım ilk sayıdan itibaren "Hanımlara Mahsus Gazete"nin yazarları arasında yer alırlar. Hasılatından yüzde beşini gelinlik ve kimsesiz kızlara çeyiz parası olarak vereceğini duyuran Hanımlara

mahsus azete çıkş amacını şöyle belirtmektedir: “Kadın ne derece malumatlı olursa büyüteceği çocuklar o kadar iyi terbiye görecektir.” (Altındal, 1994: 194).

Dergilerin genel içeriklerine bakıldığında amaçlarının genel olarak kadınların toplum içerisindeki görünürlüklerini arttırmak olduğunu söyleyebiliriz. Kadın haklarından bahsederken konuların iyi bir anne, eş ve Müslüman olması üzerinde odaklanması kadın hakları konusundaki gelişmelerin seyrini vermesi bakımından önemlidir. Bunların dışında kadınları eğitmeyi de amaçlayan dergiler, kadınların kendi içlerinde de bir uyanışa sebebiyet vermeyi amaçlamıştır.

Tüm bu gelişmelerin yanı sıra edebiyat ürünlerinde de kadınlar daha fazla kendilerine yer bulmaya başlamışlardır. Edebiyatın toplumsal gelişmede ilerletici ve eğitici rolü olduğuna inan Tanzimat kuşağı eserlerini de bu düşünce doğrultusunda vermeye başlamışlardır. Divan Edebiyatı’nda yer alan kadın imajının aksine çok daha aksiyonel ve toplum içinde kendisine yer bulan bir kadın imajı Tanzimat Dönemi’nde karşımıza çıkar. Özellikle Batıcılık fikrinden etkilen yazarlar, toplumsal gelişmede, ülkenin ilerlemesinde kadının lokomotif bir işlev görebileceğini düşünmekteydiler.

Tevfik Fikret’in “Elbet sefil olur kadın, alçalırsa beşer” sözünden yapılan örnekleme, kadınların yaşam düzeyiyle ülkenin gelişim düzeyi arasında paralellik gösteriyordu: “Kadın milletlerin mukadderatını ağuşunda (kaderini kucağında) tutan yegane bir vücuddur. İstikbâl, ancak onun ihtisasat-ı aliyyesiyle tevessü’ ve tezahür eder. Kadın ihmal edilmedikçe, istikbal kararır, kadın köşe-i nisyanda paslandıkça vatan bir izmihlal-ı kat’iyeye doğru sürüklenir (Çakır, 2011: 177).

Tanzimat Dönemi’nde kadınların mücadelesine destek verenler olduğu gibi böyle bir mücadelenin gereksiz olduğunu söyleyenler, bu mücadeleye karşı çıkanlar da olmuştur. Özellikle miras, giyim-kuşak, aile gibi konularda var olan ataerkil yapıdan yana olanlar, eğitim düzeyi artan kadının zamanla bu duruma karşı çıkacağı düşüncesinden hareketle yeri geldiğinde fetvalarla, yeri geldiğinde de yayınlarıyla bu durumun karşısında durmaya çalışmışlardır. Bu düşüncede olanlara göre Müslüman kadının Batı kaynaklı Feminist düşünce katılmasına gerek yoktur. Çünkü onlara göre İslamiyet, kadına gerekli özen ve önemi göstermiş, gerekli hakları da vermiştir. Fakat

burada şuna dikkat edilmeli ki kadın hakları üzerine yazılar yazan, çalışmalar yapan, dergiler çıkaranların eleştiri noktasını İslamiyet değil kadına karşı olan cinsiyetçi, eşitsizliğe dayalı bakış açısı oluşturmaktadır.

3.2.2.2. Cumhuriyet Dönemi'nde Kadın

1920'lerin başında kadınların siyasi hak talepleri karşısında gazeteler kadınların bu siyasi çıkışlarını farklı ifadelerle dile getirirler. Gazetelerden biri kadınlar için şu ifadeyi kullanmıştı: " Bu asabi tabiatlı cinsi latifler kırmızı rujlarıyla Meclise girseler seyretmek ne kadar da hoş olurdu." Kadınların seçime katılmalarına ilişkin yine dönemin gazetelerindeki bir başka yazıda: "Hanımların siyasi hayata atılmaları,fırkalara girmeleri,mebus olmaları kadınlığa has müfrit şiddet ve heyecan ile siyasi münakaşalara girişmeleri hiç fena olmaz. Yalnız korkarız ki ilk mebus hanımın ilk işi, hain erkeklerin ipek kumaşlara, ipek çoraplara ve sair kadın tuvalet levazımına vazettikleri gümrük vergilerinizalimane bularak Meclise bunların ilgasını teklif etmek olmasın? ….Mecliste sık sık moda etrafında münakaşalar cereyan eder. Hanımların balolarda smokin mi yoksa tuvalet mi giymelerinin daha uygun olacağına dair, mesela İstanbul mebusesi ile İzmir mebusesi arasındaki hararetli mücadeleyi bütün erkek mebusların merak ve tebessümle dinleyeceğine şüphe yoktur" gibi ifadeler içeren haberler yapılmıştı (Konan, 2011: 165)

Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu ve inkılapların öncüsü Mustafa Kemal Atatürk, kadınların toplumda gereken önemi görmesi gerektiğini söylemiş, Batılılarca İslam'ın kadına değer vermediğine dönük eleştirilere karşı çıkmıştır. Kendisi kadın hakları konusunda geniş çaplı reformlar yapılması gerekliliğine inanıyordu.

Atatürk 1916'da Doğu cephesi kumandanıyken çevresindeki kişilerle sohbet sırasında kadınla ilgili sorunlan tartışıyor, kadınların iyi yetiştirilmesinin topluma sağlayacağı yararları, çalışma yaşamında kadına da yer verilmesi gibi hususları vurguluyordu. 1918'de Karlsbad' da tuttuğu notlarından anlaşıldığı gibi sosyal yaşamdaki inkılapları gerçekleştirmeyi daha o tarihlerde düşünmüştür (İçli, 1998: 93)

Mustafa Kemal Atatürk, Türk kadınına her zaman güvenmiştir. Türk kadınının toplumda hak ettiği yere gelebilmesi için öncü reformlara imza atmıştır. Türk kadınının haklarını elde etmeleri sürecinde asıl önemli dönüm noktası Kurtuluş Savaşı'dır. Çünkü savaşın kazanılmasında kadının rolü yadsınamayacak ölçüde büyüktür. Türk kadını, emperyalizme karşı verilen bağımsızlık mücadelesinde erkekle yan yana, omuz omuza savaşmıştır. Savaş kazanılıp yabancı işgal güçleri ülkeden çıkarıldıktan ve "Misak-ı Millî" ile belirlenen ulusal sınırlar içerisinde tam bağımsız ve egemen bir ulus devlet yaratıldıktan sonra, Atatürk'ün ikinci hedefi toplumu çağdaş "uygarlık düzeyinin üzerine" taşımaktı. Atatürk, birçok alanda atıl kalmış olan kadınların, bundan böyle toplumun her alanında ve özellikle erkekle birlikte yürümesi, çalışması ve ilerlemesi gerektiği düşüncesinden hareket etmekteydi.(Erdem, 2015: 1270)

Türkiye'de kadınların konumu incelenirken perspektiflerden birinde kamusal alana ağırlık verilip Cumhuriyet döneminin hukuki, siyasi ve kurumsal reformları gözönüne alınabilir. Cumhuriyet öncesi dönemde ve Orta Doğu' nun diğer toplumlarıyla karşılaştırıldığında bu reformların, kadınların kamusal katılımının giderek artmasındaki yansımaları gerçekten olağanüstüdür. 1926 yılında dinsel kanunlar külliyatı olan Şeriye' den medeni hukuka; çok eşlilikten tek eşliliğe; boşanma, mülkiyet, çocukların yönetimi konularında eşit olmayan hukuki haklardan eşit hukuki muameleye; siyasi katılımsızlıktan 1930'da yerel seçimlerde, 1935'te de genel seçimlerde olmak üzere tam seçme hakkına geçilmesi gibi hukuki reformlar çok önemlidir. Bu reformlar, kadınların, kanun tahtında cinsiyet olarak ayrı tutulup eşit olmayan muamelelere maruz bırakılmalarının sona erdirilmesinin resmi kalıplarını oluşturdu (Sağ, 2011: 11)

Türkiye Büyük Millet Meclisinin Türk kadınına milletvekili seçme ve seçilme hakkını veren kararını, Mustafa Kemal Atatürk şöyle değerlendirmektedir: "Bu karar Türk kadınına sosyal ve siyasî hayatta bütün milletlerin üstünde yer vermiştir. Çarşaf içinde; peçe altında ve kafes arkasındaki Türk kadınını artık tarihlerde aramak lâzım gelecektir. Türk kadını evdeki medenî mevkiini salâhiyetle işgal etmiş, iş hayatının her safhasında muvaffakiyetler göstermiştir. Siyasî hayatta belediye

seçimlerinde tecrübesini yapan Türk kadını, bu sefer de mebus seçme ve seçilme suretiyle haklarının en büyüğünü elde etmiş bulunuyor. Medenî memleketlerin birçoğunda, kadından esirgenen bu hak, bugün Türk kadınının elindedir ve onu salâhiyet ve liyakatle kullanacaktır."(Yüceler, 2008: 145)

3.2. FARKLI TOPLUMLARDA KADIN

Antik Yunanda kadın figürü, zayıflık-güçsüzlük fikriyle özdeşleşmiş, fiziksel doğalarındaki farklılıklar toplumsal algılarda karakter ve iradedeki güçsüzlüğe de kaydırılarak bir kabule dönüşmüştür. Bu nedenle kadınlar "doğaları" ile tanımlanmak yerine "kültüre girme yeteneksizlikleri" ile ve "hem idrak hem irade açısından zayıf yaratılışlı" olmalarıyla tanımlanmışlardır (Karaaslan, 2016: 161).

Kadınlarla ilgili oluşturulmuş toplumsal hafıza, zaman içerisinde toplumsal ve bireysel uygulamalarda da karşılığını bulmuştur. Antik Yunan toplumunun savaşçı yapısı, zorunlu olarak erkeklerin kadınlara öncelenmesi sonucunu doğurmuştur. Dolayısıyla, diğer konularda olduğu gibi eğitim konusunda da, erkek çocuklarının ve kız çocuklarının aldığı eğitimlerin farklılaşması doğal bir sonuç haline gelmiştir denilebilir. Bu çerçevede Antik Çağ'da erkek çocukları savaşçı birer birey olarak yetiştirilirken, kız çocukları da genel olarak ev kadınlığı ve annelik konusunda yetiştirilmeliydiler. Bunun doğal bir sonucu olarak kızların erken yaşlarda evlendirilmesinin normalleşmiş bir kabul olduğunu ifade etmek abartılı bir çıkarım olmayacaktır (Karaaslan, 2016: 164).

Uygarlığın beşiği olarak gösterilmek istenen Yunan'da ise kadının hemen hemen kölelerle bir tutulduğunu görüyoruz. Koca karısını dövebildiği gibi başka birisine de armağan edebilirdi. Tüm miras erkek çocuklara düşerdi. Bir erkeğe edilebilecek en büyük küfür ona "kadın" demekti. Bu aşağılamaların ötesinde ayrıca kadın tüm kötülüklerin kaynağı olarak da kabul ediliyordu. Hesiodos, onunla ilgili olarak şu mısraları terennüm eder:

Bulutlarda gümbürdeyen Zeus
Yarattığı baş belası olarak
Kadınlar soyunu ölümlü insanlara
O kadınlar ki kötülüktür işleri güçleri
İyiliğe karşı kötülük sağladı onlarla (Akdemir, 1997: 250).

Eski Yunanlılarda kadının saygı değer bir yanı yoktur. Eşyadan farksız olan bir kadın, tıpkı diğer mallar gibi miras kalır veya birine bağışlanabilirdi. Kocası isterse sağlığında veya ölümüne bağlı olarak karısını bir başkasına devredebilirdi. Kadın, her türlü siyasî haktan mahrumdu. Yakın akraba ile evlenmeler çoktur. Helenistik devirde birbirlerinin karılarını satın alma olayı vardı. Çocuklar ana-babaya değil, devlete ait olduğundan çocuğun babasının kim olduğu önem taşımamaktadır. Bu yüzden Şehrin yarısı gayrimeşru durumdaydı. Eflatun, kadınların erkekler arasında ortak olması gerektiğini, kız kardeşlerle erkek kardeşlerin birleşmesine izin verileceğini hatta çocuk doğurma yaşının ise kadınlarda 20-40, erkeklerde ise 55 yaş olarak belirlenmiştir. Bu sınırlardan önce veya sonra çocuk yapanların cezalandırılacağını belirtmiştir. Aristo´ya göre ise kadın, erkeği için bir köledir. Bir işçi veya bir barbar Grek için neyse kadın da o‟dur. Erkek üstündür, yönetendir. Demosten ise Atina´lı erkeklerin evlerinde sadık bekçiler bulundurmak için evlendiklerini belirtmektedir. Gündelik hizmetleri ve zevkleri için odalıklar kullandıklarını da ilave eder. Yunan mitolojisinden vereceğimiz örnek ise, tanrıça Athena, büyük tanrı Zeus´un hem karısı, hem de kız kardeşidir (Gündüz, 2012: 136).

Roma medeniyetinde de kadının durumu çok farklı değildir. Kadın birçok konuda olduğu gibi annelik konusunda da hukuka ve denetime tabi olmamıştır. Bazı ölümcül kararlar anne olan kadın adına alınabilmekte kendisinin kararı sorulmamakta idi. Antik çağ medeniyetleri savaşçı, güçlü, savunma gücü yüksek insanlar ile ayakta durabileceğinden toplum kendisine lazım olan savaşçı, güçlü yetişecek insanları zayıf, çelimsiz, sakat olanlardan ayıklama sistemini kurmuştu ve gürbüz, sağlam, sağlıklı doğmayan çocukları boğazlamakta veya derin çukurlara atarak öldürmekteydiler. Çocuğun yaşam hakkını alma yahut iade etme hususunda kadının hiçbir söz hakkı yoktu (Kuşçan, 2015: 45).

Ailede bulunanların yaşama hakkı babaya aittir. Babanın eşi veya çocukların üzerinde istediği şekilde tasarruf hakkı bulunmaktadır. Eşler değerli bir eşya gibi satın alınırlardı. Kadın hiçbir zaman hür değildi. Evlenmeden önce babasına tabi olan kız çocuğunun eşini dahi babası seçerdi. Evlendikten sonra kocasının emrine giren kadın hayatı boyunca birinin hâkimiyetinde bulunurdu. Romalılar kızlarının talim ve terbiyelerine önem vermezlerdi. Kadınlarda aradıkları en büyük özellik, ciddiyet ve ev idaresinde ehil olmalarıydı. Kız çocukları kocaya verilinceye kadar evde kalırlar, annelerinin nezareti altında iplik bükerler, bez dokurlardı. Kadın ve çocukların mal sahibi olma hakkı yoktu (Gündüz, 2012: 135).

Kocasının egemenliği altına giren kadının malı ve şahsı kocasına ait olurdu. Çünkü, egemenlik altına girmekle birlikte kadın, eğer varsa, hak ehliyetini kaybederdi. Dolayısıyla, manus altına girme ile hak ehliyetini kaybeden kadının, kocasından ayrı bir malvarlığına sahip olması söz konusu olamazdı. Ancak, kadının manus'un sona ermesi halinde malvarlığını istemeye yönelik bir talep hakkı varlığını sürdürürdü. Egemenlik altına girmesi ile birlikte, kadın üzerindeki baba egemenliği, eğer vesayet altında ise, vasinin vesayeti sona ererdi. Üzerinde manus kurulan evli kadın, pater familias'ın karısı ise saygı gereği mater familias olarak adlandırılırdı . Mater familias, hukukî bir kavram, bir statü değil; sadece bir onur ifadesiydi (uxor in manu pater familias). Çünkü, mater familias da hukukî bakımdan pater familias'ın kızı statüsündeydi ve kendi çocuklarıyla eşit konumdaydı. Bununla birlikte, çocuklarını satma hakkına sahip olan pater familias karısını satamazdı. Böyle bir satışın yapılması durumunda koca, dinsel hukuk gereğince tanrılara kurban edilirdi (Erişgin, 2013: 4).

Geleneksel Çin toplumu, ataerkil aile sistemi üzerine kurulmuş, erkek egemen bir toplumdur. Bu erkek egemen toplumda, kadın, daima, dışlanan, aşağılanan ve önemi küçümsenen bir varlık olmuştur. Doğduğu ilk günden itibaren, toplumda ikinci sınıfa yerleştirilen kadın, yüzyıllar boyu, kapatıldığı dört duvarlar arasında, sessizce var olma mücadelesi vermiştir. Geleneksel Çin ailesinde, kız çocuklarına, evlenip başka bir aileye karışacakları için, geçici bir aile üyesi gözüyle bakılmaktadır. Kendi evlilikleri söz konusu olduğunda, kararı aile büyükleri vermekteydi. Çok küçük yaşta, bir çöpçatan aracılığıyla evlendirilen bu küçük

kadınlar, hiçbir söz hakkına sahip değillerdi. Onlar için, yaşamlarının en zor ve alçaltıcı dönemi, evlendikten hemen sonraki dönemdi. Ürkeklik ve çekingenlik içerisinde, sevdiği ya da sevmediği biriyle evlendirilen bu küçük kadınlar, birdenbire, kayınvalidelerinin hükümranlığı altında, "evin gelini" olduklarını görürlerdi. Yakınlarının desteğinden ve koruyuculuğundan mahrum bırakılan, bunun yanı sıra hiçbir statüye sahip olmayan bu genç kadınlar, kocalarıyla kurmaya çabaladıkları sevgi bağının yoksunluğu içinde, bir anda kocalarının ve kuralların egemenliği altına girerlerdi. Gün geçtikçe, kayınvalidelerinin denetimi ve otoritesi altında, yaptıkları her iş kontrol edilmeye başlardı (Sapanoğlu, 2006: 15).

Eski Çinlilerde kadın kocasının kölesi sayılırdı. Kocası ve çocukları ile yemeğe oturmazdı, ayakta durur ve onlara hizmet ederdi. Eski Çinlilerde kadın insan bile sayılmaz, ona ad takılmazdı. Erkek çocuklar makbul sayılır, fakat kız çocuklar "domuz" diye anılırdı. Özellikle Çin dinlerinden Kinizm de Çin toplumunda ilk tapınışın, ana tarafından "ata"larına yapıldığı bilinmektedir. Koca her şeyden önce damattı. Ancak anaların "ata"larına ait ruhların başkasına geçtiklerine inanılırdı. Sonraları ise demircilik yapan erkekler dokumacılık yapan kadınlara baskın çıkınca ve genel olarak da erkekler kadınlardan üstün olunca temel tapınış, baba tarafından "ata"larına yapılan tapınış haline gelmiştir (Gürhan, 2010: 65).

Cahiliye Arap toplumunda kadınlar genel olarak iki sınıf teşkil ediyorlardı. Hürler ve cariyeler. Hür kadınların durumu cariyelerinkinden farklı idi. Özellikle Mekke, Yesrib(Medine) ve Taif gibi Şehirlerin kabile reisi ve aristokrat ailelerin kadınları daha imtiyazlı bir konuma sahipti. Bazı soylu/aristokrat reislerin kızları birçok erkekten daha etkin bir role sahipti. Fakat yine de zengin ve hür kadınların toplum içerisindeki ağırlığı ve saygınlığı birbirine denk değildir. Hiçbir zaman yoksul ama hür kadınlar gerek aile içinde ve gerekse çevrelerinde hükmetme ve saygınlık görme bakımından varlıklı hür kadınların derecesine yaklaşamıyorlardı. Her ne kadar varlıklı hür kadınlar sosyal hayatta söz sahibi olsalar da cahiliye anlayışında kadın mefhumu muğlâk bir anlam ifade ediyordu. Yani kadın kimliği tanınmıyordu. Arap telakkisinde kadın çoğu defa işi gücü erkekleri kandıran ve baştan çıkaran potansiyel bir kötülük odağı olarak görülmektedir. Bu sebeple cahiliye Arap toplumunda kadının değersizliğini anlatan kadınlarla istişare ediniz fakat onlara

muhalefet ediniz", "işini, kadınların görüşüne dayandıran kimse zelil olmuştur" sözleri bir darb-ı mesel haline gelmiştir. Onlara göre kadın aklıyla değil sadece duygularıyla hareket eden bir varlıktır. Cariyelerin veya savaşlarda ele geçirilen kadınların hiçbir değeri bulunmamaktadır. Sahibi tarafından kendisine bir eşya gibi muamele yapılırdı. Hatta bazıları genç ve güzel cariyelerini toplayarak bunları ticaret sermayesi yapmayı şerefsizlik saymadığı gibi zorla fuhuşa sürüklemekten de çekinmezdi (Gündüz, 2012: 137).

Cahiliye Arap toplumunda kurumsallaşmış bir aile yapısından daha çok kabilecilik büyük bir önem taşıyordu. Kabile adeta büyük bir aile gibiydi. O dönemde aile koca, eş/eşler, çocuklar ve kölelerden oluşmaktaydı. Ama ailesi ataerkil bir yapıya sahipti. Bunun tabii sonucu olarak erkek kadından daima daha önemliydi. Çünkü o, kadının aksine alelade bir birey değil bir savaşçı olarak aile ve kabilenin güç kaynağı idi. Bu yüzden kız çocuğuna sahip olmak utanılacak bir durumdu. Hatta bazı kabilelerde kız çocuklarının diri diri toprağa gömüldüğü bilinmektedir. Kız çocuklarına karşı bu yaklaşımda açlık korkusunun da etkisi inkar edilemez. Böyle bir durumda ailenin en değersiz ferdi feda edilerek tehlike savuşturulmaya çalışılmaktadır ki bu da kızdır. Çok evlilik 10 eşe kadar uygulanabilmekteydi. Bununla birlikte nikahsız yaşama, süreli nikah, eşleri karşılıklı olarak değiştirme veya asil bir erkekten çocuk sahibi olmak için eşi ona sunma ve çocuk olana kadar ona yanaşmama, üvey anneyle evlenme gibi çeşitli evlenme şekillerinin bulunduğu da kaynaklarda nakledilmektedir (Köse, 1999: 8).

İslam öncesi Arabistan'da yüksek statü sahibi kadınların kocalarıyla ilgili kararlar verme haklarının olduğu, onların evlenmeye zorlanmadıkları hatta boşanma haklarının da bulunduğu doğrudur. Fakat bu durum tüm kadınlar için geçerli değildir. Bir baba kızını istediği kişi ile evlendirebilir, bunun için kızın veya erkeğin rızasını almaya gerek görmez. Hatta kızı almak için verilen mal da kıza değil kızın babasına, babası yoksa ondan sonra gelen diğer yakın akrabasına aittir. Evlilikleri hakkında söz sahibi olamayan bu kadınların boşanma durumlarında da söz hakları yoktur, onlara aynen bir köleye davranıldığı gibi davranılır. Mesela onlardan birinin kocası ölürse, kocasının varislerinden biri o kadının üzerine bir örtü veya ona benzer herhangi bir

şey atar ve artık o kadının sahibi sayılır. Adam ister onunla evlenir isterse de onun ölünceye kadar sahibi olur ve sonra da miras bırakır (Koçak, 2017: 246).

Hinduizm'e göre kız çocukları 7 yaşında evlendirilebilir. 8 yaşında bir kız çocuğunun da ideal bir eş olduğuna inanılır. Boşanma hakkı sadece erkektedir. Kadın ne tür bir zulme, baskıya, şiddete maruz kalırsa kalsın eşinden boşanamaz. Her halükarda eşine itaat etmeli, gördüğü muameleye razı olmalıdır. Kutsal Kitaplarında bu durum "...Eğer kocasının herhangi bir özel yönü yoksa bile, onu kendi tanrısı gibi saymalıdır." şeklinde sapkın bir emirle hükme bağlanmaktadır. Bu inanış günlük hayattaki uygulamalarda da görülmektedir. Eski dönemlerde Aryan erkekleri, eşleri izinsiz olarak evden çıktıkları taktirde onların kulaklarını ve burunlarını kesme hakkına sahiptiler. Bu uygulama hala Hindistan'ın bazı kırsal bölgelerinde devam etmektedir (Gürhan, 2010: 64).

Eski Hint'te dul kadınların evlenmelerine izin verilmezdi. Kocası ölen kadın oğulları yetişkinse onların himayesine girer aksi takdirde kadınlar kocalarının yakın akrabalarının yanında yasardı. Ailesinin himayesinde yasayan dul kadının mutlu görünmesi ayıplanırdı. Dul kadınların saçlarının her zaman kesilmiş olması gerekirdi. Yedikleri yemekse sadece günde bir kez ve hayatta kalabilmek içindi. Bütün mücevherlerine el konulurdu ve bir kat hasır üzerinde yatarlardı. Hayatlarını yasadıkları evlerdeki insanlara adar ve onlara karsı büyük bir saygı gösterirlerdi (Kayalı, 2013: 367).

Dul kadınları kocalarının cenaze ateşinde yakma geleneği eski bir Hindo-Germanik adetidir. Benzer uygulamalar hem Avrupa'da hem de, özellikle İskandinav kültürlerde, eski Mısır, Yunan ve Bali'de oldukça yaygındı. Fakat dinsel bir seremoni olarak gelişen satinin kökeni muhtemelen Hindulara dayanır. Sati, dul kalmış bir kadının kendini kocasının cenaze ateşine atarak hayatına son vermesidir. Hindu inancına göre kocası ölen bir kadının kendini kocasının cenaze ateşine atmaktan başka bir görevi yoktur (Kayalı, 2013: 365).

Sati geleneğinde, kocası ölen kadının Sati kararı alması için bir gün beklenirdi. Eğer kadın Sati kararı alırsa eşi yakılmak için yatırıldığında,

kadın da yanına uzanabilir, esi yanarken ateşe atlayabilir ya da bağdaş kurarak esinin yanında oturur ve kaderini beklerdi (Kayalı, 2013: 366).

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. İSLAM TOPLUMUNDA TOPLUMSAL YAŞAM İÇİNDE KADIN

4.1. İSLAM TOPLUMUNDA EŞ OLARAK KADIN

Dinimiz karı-koca arasında bazı haklar tesis ederek bu haklara uyulmasını istemiş, özetle şöyle buyurmuştur: "Kadınların hakkına riayet etme konusunda Allahtan korkun! Çünkü siz onları Allah'ın emaneti olarak aldınız ve onların namus ve iffetlerini Allah adına söz vererek helal ettiniz. Sizin kadınlar üzerinde hakkınız olduğu gibi, onların da sizin üzerinizde hakkı vardır. Sizin kadınlar üzerindeki hakkınız, onların aile yuvasını sizin hoşlanmadığınız kimseye çiğnetme-meleridir. Eğer razı olmadığınız herhangi bir kimseyi yatağınıza alsalar, onları hafif şekilde dövüp bu işten uzaklaştıra bilirsiniz. Kadınların da sizin üzerinizdeki hakları, meşru bir şekilde çeşitli giyim ve yiyeceklerini temin etmenizdir" (Teyfurov, 2014: 249).

Eş seçimi konusunda, kadın önemli haklara sahiptir. Kadın veya kız, istemediği biriyle evlendirilemez ve evlenmeye zorlanamaz. Kızın babasına veya velisinin, onu evlendirirken çok dikkatli olmasına ve hayat boyu beraber olacağı erkeği seçerken ona şefkatle yardım etmesine dikkat çekildiği anlaşılmaktadır. Kur'an'a göre, evlilik, insanın huzura (sükun) kavuşmasını ve dostlukların artmasını sağlar. Elbise ile vücudun bütünleşmesi gibi, kadın erkeği, erkek de kadını tamamlayan bir bütün oluştururlar.(Savaş, 1998:104).

İslam kadın ve erkeğin aile hukuku hususunda özel bir görüşü olduğunu ve bunun 14 asır önce ve günümüz dünyasında olup bitenlerden farklı olduğunu belirtmek gerekir. İslam, kadın ve erkek için bütün durumlarda bir tür haklar, bir tür vazifeler ve bir tür cezalar belirlemiş değildir. Bazı hak, vazife ve cezaları erkeğe, bazılarını da kadına uygun görmüştür.(Mutahhari, 1998: 122).

Karı kocanın karşılıklı haklarının çerçevesini şu ayet vermektedir: "Kadınların –normal ölçüler içinde- vazifeleri kadar hakları da vardır.(el-Bakara:2/228) Karşılıklı hakların denkliği yanında tek istisna, kocanın aile reisi olmasıdır. Aileye baş gereklidir; yaratılıştan gelen özellikleri, mehir ve nafakayı

temin etmesi bu hakkın erkeğe ait olmasını tabi kılar. Bu reislik bir tahakküm değil, bir himaye ve düzeni koruma vasıtasıdır. Eve ve çocuklara karşı ortak sorumluluklar vardır; hadise göre yalnız erkek değil kadın da çobandır (Karaman, 1993: 436).

İslam'ın kadının evde erkeği için mutlaka kendisini süslemesi, yepyeni ve taze görünümlerle erkeğinin karşısına çıkması onun cinsel isteklerini doyurmalı bu isteklerine olumsuz karşılıklar vererek onda ukde ve rahatsızlıklar yaratmaması; diğer taraftan da erkeğin eşine daima sevgi ve ilgi göstermesi, onu sevdiğini söyleyip aşkını dile getirmesi, sevgini gizlenmemesi vb. yolunda kadın ve erkeğe yönelik mükerrer tavsiyelerle ve cinsel hazların aile muhitiyle mahdut olması, aile dışındaki ortamın cinsel haz alma ortamı değil iş ve çalışma ortamı olarak kabul edilmesi, karı koca ilişkisi dışındaki sosyal ilişkilerde kadınlarla erkekler arasında mutlaka dürüstlük, iffet ve temizliğin hakim olması…vb. gibi öngörmüş olduğu daha nice tedbir ve tavsiyeler hep aile yuvalarının yıkılma tehlikesiyle karşı karşıya gelmesini önlemek ve ailevi birlik ve beraberliğin kalıcılığını sağlamak gayesidir (Mutahhari, 1998: 271).

Tabiat evliliğin iptali anahtarını erkeğe vermiştir; yani erkeğin kadına karşı ilgisiz ve vefasız tavrıdır ki kadını da ilgisizliğe itmekte ve ondan soğumasına sebebiyet vermektedir. Tersine ilgisizliğin kadından başlaması ise erkeğin ona duyduğu ilgide azalmaya sebep olmakta, hatta onu daha bir bilemektedir. Bu cihetle erkeğin ilgisizliği kadının da ilgisizliğine yol açmakta, ancak kadının ilgisizliği böyle bir neticeye sebep vermemektedir. Erkeğin ilgi ve sevgisinin sona ermesi aile hayatı ve evliliğin de sonu olurken, kadının ilgisinin sona ermesi evliliğin ölümü değil iyileşme umudu olan ağır bir hastalık mesabesinde olmaktadır (Mutahhari, 1998: 273).

Kays b. Sa'd anlatıyor: Ben Hîra'ya geldiğimde halkının baş kumandanlarına secde ettklerini gördüm. (Kendi kendime) Resûlullah secde edilmeye daha layıktır, dedim ve Peygamber'e (s.a) gelerek:
-Hira'ya gitmiştim. Onları başkumandanlarına secde ederken gördüm. Ya Resulallah, sen (hürmet için) secde edilmeye onlardan daha layıksın, dedim. Resulullah:

-Söyler misin, sen benim kabrime uğramış olsaydın ona secde eder miydin? Diye sordu. Ben de:
-Hayır, diye cevap versim. Bunun üzerine Rasulullah:
Sakın bunu yapmayın. Eğer ben (insanlardan) birinin (diğerine) (farz-ı muhal) secde etmesini emredecek olsaydım, kadınların kocalarına secde etmelerini emrederdim. Çünkü Allah kadınlar üzerine kocalar için hak koymuştur, buyurdu (Güler, 2005: 155-116)

Hakîm b. Muaviye el-Kuşeyri, babasından naklen diyor ki:
Ben:
-Ya Rasulallah, bizden birinin karısının kocası üzerindeki hakkı nedir? diye sordum. Rasulullah:
-Yediğinden ona yedirmen, giydiğinden de ona giydirmendir. Sakın yüzüne vurma, onu kötüleme ve onu evin dışında yalnız bırakma (Güler, 2005: 122).

Ebû Hüreyre'den (r.a) rivayet edildiğine göre Rasulullah'a soruldu:
-Kadınların hangisi daha hayırlıdır? Rasulullah:
-Kocası kendisine baktığı zaman onu hoşnut eden, emrettiği zaman kocasına itaat eden, kendisini arzuladığı zaman kırılabileceği bir tavırla ona muhalefet etmeyen ve eli altındaki malı kocasının istemeyeceği bir şekilde harcamayan kadındır. cevabını verdi(Güler, 2005: 128).

Kadın kocasının evinde çalışmak ve ev işlerini görmekle bile –hukuki bakımdan- mükellef değildir. Fakat karşılıklı sevgiye, yardımlaşmaya ve şefkatle istinat eden İslam evliliğinde herhalde bu işlerden bigâne kalacak da değildir.
Ashab-ı kiramın hanımları ev işlerinde çalıştıkları gibi kocalarının işlerinde bile onlara yardım ederlerdi. Hz. Fatıma validemizin el değirmeninde ellerinin ezildiğini biliyoruz. Hz. Peygamber'in baldızı ve Ebu Bekr'in kızı Esma validemiz kocası Zübeyr'in işlerinde çalışır, atının bütün hizmetlerini görür, bir kilometreye yakın yerden başının üstünde tohum veya hurma çekirdeği taşırdı. Ashabdan Esved b. Yezid Hz. Aişe'ye, evde kaldığı zamanlarda Rasulullahın ne işle meşgul olduğunu sorduğunda şu cevabı almıştı: "Ev halkına, işlerinde yardım eder, ezanı işitince namaza çıkar idi." (Topaloğlu, 1977: 74).

Resul-i Ekrem, evlilik birliğinde karı-kocanın mes'uliyetini şöyle belirtirler: "Dikkat ediniz ki hepiniz bir çobansınız ve herkes beklediğinden mesuldür. Devlet reisi bir muhafızıdır ve maiyetindekilerden mesuldür. Erkek ev halkının üzerinde bir muhafızdır, O da ev halkından mesuldür. Kadın da kocasının evinde ve çocukları üzerinde bir bekleyicidir, onlardan mesuldür. Hizmetçi efendisinin malı üzerinde bir bekçidir ve ondan mesuldür. Hülasa hepiniz bir çobandır ve her biriniz beklediğinden mesuldür (Topaloğlu, 1977: 78).

İslam hukuk sitemi, aile kurumunu düzenleme ve gözetim altına almaya özen gösterir. Bundan dolayı bu kurumda görev ve sorumlulukları paylaştırıp, bunların sınırlarını yeteneklere göre belirler. Bu kurumu işlerini disipline edebilmek için gerekli girişimleri, keyfi çalkantılara ve çatışmalara karşı gerekli önlemleri alarak onu korur. Yıkıma ve yok olmaya götürücü unsurları elen geldiğince gidermeye çalışır (Kutup, 1994: 109).

Hz. Peygamber de, kişinin mutlu olmasından sebeplerinden birinin Saliha yani uygun, uyumlu, itaatli bir eş olduğunu bildirerek "Saliha kadın, kişinin mutluluğundandır."buyurmuş ve "Saliha kadının, dünya nimetlerinin en üstünü, en hayırlısı olduğu"nu bildirmiştir. Resulullah başka bir hadisinde de Saliha kadını, kişinin sahip olduğu en hayırlı hazine olarak da tavsif etmiş ve böyle bir annenin özelliklerini şöyle anlatmıştır: "Kişinin sahip olduğu en hayırlı hazinenin ne olduğunu size haber vereyim mi? Saliha olan kadındır ki, kocası ona baktığında kocasının gönlün hoş eder/sevindirir, kocası ondan bir şey istediğinde ona itaat eder, kocası yanında olmadığı zaman da onun haklarını korur (Dölek, 2014: 34).

Kadının sadece bir şehvet aracı olarak görülmesi ve ona bu şekilde değer verilmesi, insanın yaratılışına ihanet sayılır. Kendisine annelik imtiyazı verilen kadının bir cinsellik aracı olarak düşünülmesi, insanlık alemine bir hakarettir. Çünkü kadın, hayatın içinde ve toplumun her kademesinde yerini almış, medeniyetin oluşmasında, insanlığın yükselişinde, nesillerin hayata hazırlanmasında önemli görevler üstlenmiştir. Dünya hayatını kazanmak için onun yardımına ve himmetine ihtiyaç duyulduğu gibi ahret hayatını kazanmakta da onun desteğine ihtiyaç vardır (Buladı, 2008: 16-17).

4.2. İSLAM TOPLUMUNDA ANNE

İlahi yaratılışta annelerin çocuklarına olan sevgileri, yüce bir görevden kaynaklanır. Cenab-ı Allah sonsuz rahmetini(sevgi, şefkat ve merhametini) bakıma muhtaç çocuklara da yansıtmış, bu görevi anne ve babaya vermiştir. Anne, hiç karşılık beklemeden hep vermenin ve içtenlikle sevmenin sembolüdür. Çocuğunu güçlüklerle karnında taşımış, sıkıntılara katlanarak doğurmuş, büyümesi için eşi ile birlikte her türlü fedakarlığı göstermiş, bütün zorluklara da seve seve katlanmıştır (Kaynak, 2002: 74).

Analık kurumuna layık olduğu değeri İslam vermiştir. Kur'an ayetleri ve Peygamberimizin sünneti bu kurumun değerini anlatan açıklamalarla doludur. Arapça'da anne kavramı genel olarak "ümn" kelimesiyle karşılanmıştır. Ku'an'ın ilk suresi olan Fatiha suresinin bir adı da Kitabın anası anlamına gelen Ümü'l Kitab'tır. Mekke'den bahsedilirken Ümmü'l Kur'a/Şehirlerin anası ifadesine yer verilmiştir. Ümmet ve iman kelimeleri ed bu kökten türetilmiştir. Peygamberimiz, asından doğduğu gibi temiz ve saf kalabilen anlamına ümmi demiştir. Bereket kaynağı olduğundan, her şeyi ve herkesi bağrına bastığından kültürümüzde, yeryüzüne toprak ana adı verilmiştir (Akpınar, 2012: 172).

İnsanlığın temelini oluşturan kadına, Allah tarafından tevdi edilen en önemli kabiliyet ve en mühim görev, hiç şüphesiz "analık" vazifesidir. Hz. Adem'i topraktan yaratan Allah Teala, huzur bulması için eşi Havva'yı yaratmıştır. Havva'ya ve onun şahsında bütün kadınlara verilen imtiyaz şöyle anlatılmaktadır: "… Adem eşi ile birleşince, eşi hafif bir yük yüklendi(hamile kaldı). Onu bir müddet taşıdı. Hamileliği ağırlaşınca, Rableri Allah'a: And olsun bize kusursuz bir çocuk verirsen muhakkak şükredenlerden olacağız, diye dua ettiler." (Buladı, 2008: 15).

Kur'an, annenin çocuğuna olan şefkatini anlatma sadedinde Hz. Musa'nın annesinden bahseder ve Nil ırmağına bırakıldığında "Musa'nın annesinin gönlü çocuğundan başka her şeyden boş olarak sabahladı" denilerek(Kasas,28/10) annesinin kalbinde çocuğuna olan şefkatten başka bir şeyin olmadığını bildirilir ve

“Biz seni, annene iade ettik, gözü aydın olsun ve üzülmesin.”denilir(Taha, 20/40) (Dölek, 2014: 34).

Sevgili Peygamberimiz de anneye ve anne sevgisine özel bir önem vermiş, cenneti anaların ayaklarına sermiş, vaktinde kılınan namazdan sonra Allah’a en sevimli işin anneye iyilik etmek olduğunu; Allalh’ın rızasını kazanmanın, cennete ulaşmanın en kestirme yolunun anaya hizmetten ve anneyi gereği gibi sevmekten geçtiğini bildirmiştir (Soysaldı, 2012: 178)

4.3. İSLAM TOPLUMUNDA YÖNETİCİ OLARAK KADIN

Modern dönem, Kur’an yorumlarında kadının devlet başkanı olabileceğine dair ileri sürülen delillerden biri de Neml Suresinde anlatılan Seba kraliçesi Belkıs’ın hikayesidir.

Ateş, Kur’an’ın hikaye ettiği bu kıssadan hareket ederek kadının devlet başkanı olabileceği sonucuna varmaktadır. Konuyla ilgili görüşlerinin devamında da o, “İdarelerine yönetici olarak kadını geçiren bir kavim asla iflah olmaz.” Hadisini nakletmektedir. Ona göre bu hadis, Kur’an’a ters ve tarihi olaylara aykırı vahid bir haberdir. Dolayısıyla böyle bir rivayetle, ayetlerin ortaya koyduğu genel manaların sınırlandırılma yoluna gidilmemelidir. Karaman da Belkıs örneğini, kadının devlet başkanı olabileceği konusunda delil olarak kabul etmekte ve şunları söylemektedir: “Bu tarihi hadise İslam öncesine ait bulunmakla beraber, Kur’an’ı Kerim’de anlatılmakta, Müslümanların bundan ibret ve örnek almaları istenmektedir. Belkıs yönetiminin aleyhinde hiçbir şey söylenmemekte, onun bilgisi, ileri görüşlülüğü ve yönetim becerisini gösteren sözleri ve davranışları nakledilmektedir. Tam yeri geldiği ve münasebeti düştüğü halde, bir ülkeyi kadının yönetmesinin kötü sonuçlar doğuracağına ait bir işarete yer verilmemektedir (Karslı, 2003: 247).

4.4. İSLAM TOPLUMUNDA ÇALIŞAN KADIN

"Erkeklerin de çalışıp kazandıklarından nasipleri var, kadınların da çalışıp kazandıklarından nasipleri var ... " ayeti, kadının mal-mülk sahibi olmasına bir engel

bulunmadığını ifade etmektedir. İslam, kadının ekonomik özgürlüğünü sağlamak için bazı düzenlemeler
yapmıştır.

(1) Miras: Cahiliye devrinde mirastan pay alan kadınların oldukça az olduğu anlaşılmaktadır. "Ana babanın ve akrabanın geriye bıraktıklarından erkeklere pay vardır; ana babanın ve akrabanın geriye bıraktıklarından kadınlara da pay vardır. Gerek azından gerek çoğundan bir hisse ayrılmıştır"(39) ayeti kadına miras hakkı getirmiştir. Bazı durumlarda kadının erkekten az pay alması,erkeğin ekonomik yükümlülüklerinin kadına göre daha çok olmasıyla ilgilidir.
(2) Mehir: Kadının ekonomik hürriyetini sağlayan önemli bir gelir kaynağı da evlendiği sırada kocasından aldığı mehirdir. "Kadınlara mehirlerini bir hak olarak verin ... " ayeti bunu açıkça ifade eder.
(3) Kadın çalışarak servet biriktirebilir.
(4) Evli kadının nafakası, giyimi ve meskeni kocası tarafından temin edilir.
(5) Harcamalarını karşılayamayacak durumda olan kadının giderlerini
devlet karşılar (Savaş, 1997: 100-101).

İslam hukukunda kadınlar erkeklerin sahip oldukları her çeşit medeni haklara sahiptirler. Nikah, hibr, Şuf'a, emanet verme, kiraya verme, kiralama, ödünç verme, vekalet, şirket, kısmet(bölüşme, bölme), dava, ikrar, sulh, vasiyet gibi bütün şer'i tasarruflar da kadınlar erkeklerin sahip oldukları haklara tamamen sahiptirler. Ekonomik faaliyette bulunmak isteyen kadın da bu hakka sahiptir. İslami ölçüler içersinde ekonomik faaliyete katılabilir (Keleş, 1991: 116).

Hukukçulara göre, tam ehliyetli (akil, baliğ ve reşid) olmak kaydıyla kadınlar ticari işlemleri yürütebilirler ki bu erkeklerde de aranan şarttır. Kadınların kendi rızaları olmadan mallarından yapılan tasarrufları iptal ettirme hakları da saklıdır. Hanefi ve Ca'feri mezheplerinin dışındakilerde kadının evliliğini velisinin rızasına bağlama düşüncesi ise, Arap ataerkilliğinin İslam fıkhı kisvesine büründürülmesinden ibaret bir uygulamadır. XX. yüzyılda birçok Arap ülkesinde Hanefi uygulamasının esas alınması ilginçtir. Evlilikteki bu genişliğe rağmen, boşanma konusunda Hanefilerin, kocanın iktidarsızlığı dışındaki boşanma

gerekçelerini (geçimsizlik, kötü muamele, nafakasız bırakma vb.) kabul etmemeleri kadın adına büyük sıkıntılara yol açmıştır. "Erkeklerin de kazandıklarından nasipleri, kadınların da kazandıklarından nasipleri vardır. " ayetinin kadına biçtiği kazanma ve kendi adına tasarruf hakkı, bu çerçevede dikkate alınması gereken bir ilişki ahlakı sunmaktadır (Düzgün, 2010: 215).

İslam hukukçuları çalışan kadınların evlerinin dışına çıkmalarına karşı çıkmamışlardır. İbn Hacc (v. 737/1336) kadınların evlerinin dışına çıkmalarına değil, ama kadınlarla gelen küçük çocukların camide altlarını ıslatmalarına kızıyordu. Çalışan kadınlar hammadde almak ve ürettikleri malı satmak için ev dışına çıkıyorlar, pamuk ve keten dükkanlarının önünde toplanıp taraklama işleminin yapılmasını bekliyorlar, eğirdikleri iplikleri tüccara satmak için yine dışarı çıkıyorlar, ipliklerini caminin önünde satarken erkek tüccarla pazarlıklar yapıyorlardı. Bunun ötesinde dul ve boşanmış kadınların iddetleri boyunca yabancılarla temaslarını azaltarak gündüz mal alıp satmak için dışarıya çıkma hakkı kabul edilmişti. Çalışan kadınlar geceleri de komşulara giderek birlikte iplik eğiriyor ve sohbet edebiliyorlardı (Paçacı, 2010: 567).

Hz. Peygamber zamanında hanımların çeşitli alanlarda ticaret yaptıkalrını vr hiçbir ticari faaliyeti hafife almadıklarını görmekteyiz. Meşru olmak şartıyla her alanda ticaret yapmak her Müslüman kadının hakkıdır. Mikdam b. Ma'di Kerîb isimli sahabenin bir cariyesi vardı. Süt satar ve parasını da Mikdam alırdı. Mikdam'a"Sübhanallah! Cariyen süt satıyor, parasını sen alıyorsun denildi. Bunun üzerine o, "Evet, bunda bir sakınca yok. Rasulullah'ı şöyle derken işittim: "İnsanların başına öyle bir zaman gelecek ki altın ve gümüşten başka bir şey fayda vermeyecektir."(Buladı, 2008: 63).

4.5. İSLAM TOPLUMUNDA SANATÇI KADIN

Abdullah b. Mes'ud'un hanımı Râıta hatun el sanatlarında mahir bir kadındı. Kazandığını ailesine harcardı. Kendisi anlatıyor:

“İbn-i Mes’ud’a dedim ki: Sen ve çocuğun beni Allah yolunda nafaka vermekten alıkoyuyorsunuz. Hem size harcamaya hem de size tasaddukta bulunmaya kazancım yetmiyor. Ben sadaka vermek istiyorum, ne yapayım?

Abdullah: Bu harcamada senin için bir ecir var mı yok mu bilemiyorum? dedi.

Ben de gidip. Ey Allah’ın Resulü, ben sanatkar bir kadınım. Bir şeyler yapıp satıyorum. Kazandığımı da kocam ve çocuğum için harcıyorum. Bunları harcamak beni sadaka vermekten alıkoyuyor. Hayır yapmaya imkanım kalmıyor. Acaba ailem için harcamalarımdan dolayı bana bir ecir ve mükafat var mı? Diye sordum.

-Evet, onlar için harcamaya devam et. Zira onlar için ne harcarsan sana ecir ve sevap vardır.” dedi.

Rasulullah Efendimizin hanımlarından Zeynep bint-i Cahş da deri işleme ve deri dikme sanatında mahirdi. Ve bu sanatı icra ederek kazandığı paranın tamamını Allah yolunda harcardı. Allah Resulü bu çalışmasına engel olmamıştır (Dikmen, 1990: 218-219)

Terzilik, çocuk bakıcılığı, sütannelik gibi mesleklerin icrası yanında kadınların ticari faaliyetlere de yoğun olarak katıldığını görüyoruz. Kadınlar ticaretin merkezi durumundaki çarşı ve pazarlara gerek alıcı gerekse satıcı olarak gitmişler ve bundan da hiçbir şekilde men edilmemişlerdir. Kadınların ticaretle uğraşmaları neticesinde çarşı Pazar dolaşıp ticaret erbabını denetleyen, onlara öğütler veren yer yer cezalandıran kadın zabıtalar da görev almışlardır. Rasulullah tarafından tayin edilen beş zabıtadan ikisi kadın olmuştur. Bu kadınlardan biri Hz. Ömer döneminde de aynı göreve getirilmiştir. Zabıtalıkla ilgili dikkat çekici bir nokta ise görevin resmi bir nitelik taşımasıdır (Şekerci, 2011: 32-33).

BEŞİNCİ BÖLÜM

5. SEMAVİ DİNLERDE KADIN

Din genel olarak, kutsal bir dünyayla ilgili inanç ve pratikler sistemi olarak tanımlanabilir. 20. yüzyılda din ve onunla birlikte laikliğe ilişkin sosyolojik analizler Emile Durkheim ile Max Weber'e çok şey borçludur. Weber, insanı "anlam peşinde koşan hayvan", Durkheim ise "topluluk inşa eden hayvan" olarak tanımlar. Ama dinin anlam verme işlevini vurgulayan birinci yaklaşım ile dini toplulukla özdeşleştiren ikinci perspektif arasında kesin bir karşıtlık söz konusu değildir. Durkheim için din, insanın kendi dışında algıladığı ve onu hem kısıtlayan, hem de destekleyen bir güçtür. Bu "güç" aslında toplumun kendi gücüdür; dolayısıyla din de toplumun kendi kendisi hakkındaki bilinci olmaktadır. Bu bağlamda dinsel düşünceler, kolektif gerçekleri yansıtan kolektif düşüncelerdir ve dünyanın kutsal ve yersel(dünyevi) olarak ikiye bölünmesine dayanırlar. Dinsel ritüeller ise "topluluk"un birleşik niteliğini, topluluk ruhunu yansıtır (Berktay, 2016:7).

Weberci yaklaşımda ise din, bir anlamlandırma sistemi olarak dünyayı açıklamaya yarayan bir araçtır; başka bir deyişle din, son tahlilde, insanlığın varoluşsal sorunlarıyla ilgili ve bu dünyaya yönelik bir olgudur (Berktay, 2016: 7).

"Kadın" olgusu ve sorunsalı da ve bu dünyanın üzerinde tartıştığı, dikkat çeken konuların başında gelmektedir. Kadın hareketlerinin başlamasıyla beraber, kadının kutsal kitaplardaki konumu ve yeri irdelenmeye ve tartışılmaya başlanmıştır. Var olan tartışmalar genellikle; karşılıklı ithamlar, iddialara karşı yapılan savunmalar şeklinde gelişmiştir. Ve tabiî ki tüm dinleri eleştirel bir yapı güden araştırmacıların da varlıkları göz ardı edilmemelidir. Özellikle de son yüzyılda bu konudaki tartışmaların ve çalışmaların çok daha fazla arttığını söyleyebiliriz. Bu durumun ortaya çıkmasında toplumsal gelişmişliğin düzeyinin belirlenmesinde "kadın hakları" nın dikkate alınan temel ölçütlerden biri olduğunun inkar edilemez gerçeğidir.

5.1. YAHUDİLİKTE KADIN

Yahudilik dininin en önemli özelliği, İsrail oğulları ile Tanrı arasında bir "ahit" yapıldığına inanılmasıdır. Kutsal kitapta yer alan ifadelere göre Yahudiler, kendilerini seçilmiş kavim olarak görürler.20 Tanrı Sina dağında İsrail oğulları ve onların soyundan gelenler ile bir akit yapmış, kanunlarını ve emirlerini (Tevrat) Hz. Musa'nın şahsında onlara göndermiştir. Yahudi dininin en önemli noktası, Kudüs'teki Ma'bed'dir. (İbranice, Bet ha-Mikdas; Arapça, Beytu'l-Makdis). Babil devleti tarafından tahrip edilmeden (MÖ. 587) önce Ma'bed'in bir odasında Ahit Sandığı bulunmaktaydı. İnsanlık tarihinde bu kavim, Yahudi, İbrani ve İsrailoğulları olarak adlandırılır (Topcan, 2010: 11).

Yahudilik kitabî bir dindir ve Hıristiyanlığın aksine dinin merkezine kutsal kitabı koymakta, bu yönüyle İslâm'a benzemektedir. Yahudi inancına göre Mûsâ peygamberlerin en büyüğüdür, ancak Yahudi dininin temeli Mûsâ ve onunla ilgili telakkiler değil kutsal kitabı Tevrat'tır. Hıristiyanlık'ta ise dinin temel niteliklerini Hz. Îsâ'ya dair özellikler meydana getirir ve Îsâ'nın biyografisi olan İnciller, Îsâ'nın hayatını ve mesajını içermesi yönünden bir değer ifade etmektedir. Yahudilik'te kutsal metinler ve dinî literatür denilince öncelikle başta Tevrat olmak üzere Ahd-i Atîk, yahudilerce Şifahî Tora (Torah) diye adlandırılan Mişna ve Talmud ile kutsal kitabın tefsiri kabul edilen midraşik literatür anlaşılmaktadır. Mistik ve apokrifal literatür de bu kapsamda ele alınabilir.(Gürkan, 2013:197)

Yahudi kutsal metinlerinde iman esasları açık biçimde belirlenmiş değildir ve bu metinlerdekalıplaşmış bir inanç sistemi formülü (credo-âmentü) yoktur. Geleneksel kabule göre her yahudi doğuştan Tanrı ile İsrâil arasında mevcut ahid kapsamında bulunduğundan cemaate mensubiyeti ayrıca bir iman ikrarını gerektirmez Bundan dolayı kişinin Yahudiliğini ifade edecek herhangi bir formülasyona, bir âmentüye en azından kutsal metinlerin yazılış dönemlerinde gerek duyulmamıştır. Esasen Yahudilik otorite oluşturma noktasında inançtan ziyade pratiği öne çıkaran bir dindir; ne Hıristiyanlıktaki gibi kutsal otoriteye dayalı dogmaya ne de İslâm'daki gibi her devir için bağlayıcı bir âmentüye sahiptir (Harman, 2013: 201)

Yahudilikte ibadet ferdî olarak evde veya cemaat halinde sinagogda yapılır. Mâbed döneminde kurban ibadeti de mâbedde yerine getirilirdi. Pek çok Yahudi Sabbat günü, ayrıca bayramlarda sinagoga gider, haftanın diğer günlerinde de evde dua eder. Bu dualar küçük farklılıklarla birlikte topluca yapılan dualara benzer. Meselâ Şema İsrael (Dinle ey İsrâil) duası Yahudiler tarafından her sabah ve akşam evde de okunur. Bu dua çocuklukta öğrenilen ilk ve ölüm sırasında okunan son duadır. Bir yahudi, temel dua kabul edilen Amida'yı yahut Şemone Esre'yi (on sekiz dua) okumak suretiyle ve diğer birçok olay vesilesiyle devamlı şekilde Tanrı'ya hamdeder (Güç, 2013: 209).

Cemaat halinde yapılan ibadetler günlük, haftalık ve yıllık olmak üzere üçe ayrılır. Günlük ibadetler arasında sabah (Şaharit), öğleden sonra (Minha) ve akşam (Maariv) duaları vardır. Bu üç dua mâbed dönemine dayanır. Sabah ve öğleden sonra okunan dualar daha önemlidir, bunlar eski mâbedde günlük olarak kesilen kurbanların yaklaşık zamanlarına tekabül eder (Güç, 2013: 210).

Haftalık ibadet Şabat'ta yapılır. Yahudilerin dinî hayatlarının merkezini teşkil eden Şabat bütünüyle bir dinlenme ve ibadet günüdür. Bu günde iş yapılmadığı gibi ateş yakmak, yazı yazmak, hatta telefon etmek bile yasaktır. Dindar Yahudilere göre Şabat sevinç içinde geçirilmesi gereken bir bayram günüdür (Güç, 2013: 210)

Şabat sırasında uyulacak bazı yükümlülükler Eski Ahid'de belirtilmiştir (Çıkış, 35/3; Sayılar, 15 /32-36 vd) Eski Ahid'de zikredilen yasak işler, başta ziraat olmak üzere (Çıkış , 34/21 vd) evden dışarı çıkmak (Çıkış, 16/29-30), ateş yakmak (Çıkış, 35/3) yemek pişirmek(Çıkış, 16/23) yük taşımak (Yeremya, 17/21-22). alışveriş yapmak (Nehemya, 13/5) ve odun toplamaktır (Sayılar, ı5/32-36). Bu sınırlı atıflara rağmen yahudi din bilginleri, Eski Ahid'den dayanağını da buldukları ayrıntılı bir yasak işler listesi oluşturmuşlardır. Mişna'da bu işlerin otuz dokuz sınıfa ayrıldığı görülür. Bunlar taşımak, ateş yakmak, söndürmek, bitirmek (herhangi bir işi sonuçlandırmak). yazmak, silmek, pişirmek, yıkamak, dikmek, yırtmak, bağlamak, çözmek. biçimlendirmek, sürmek, ekip dikmek, biçmek, hasat etmek, harmanlamak, savurmak, ayıklamak, elemek, öğütmek, yoğurmak, taramak, eğirmek, boyamak,

zincir yapmak, ilmek üzerine çözgü atmak, dokumak, sökmek. inşa etmek, yıkmak, tuzak kurmak, kırkmak, boğazlamak, deriyi yüzmek, tabaklamak, parIatmak ve damgalamaktır (Demirci, 1997: 129).

Feminist araştırmacılar kadının İsrail toplumu içinde güçsüz kılındığını, belli başlı din pratiklerinin dışında tutulduklarını ve Yahudilikte kadın anlayışının ataerkil yapıya uygun olduğunu savunmuşlardır. Yahudilikte kadın diğer ataerkil kültürlerde olduğu gibi görünmeyen bir sınıf olarak yorumlanır ve sınıf temsilinden yoksundur. Toplum içinde alt topluluk olarak desteklendiğinde dolayı kadın ve erkek arasında gerçek eşitlikten bahsetmek imkânsızdır. Erkek merkezli yapıyı ortaya çıkaran en önemli veriyse Yahudilerin halen ayinlerinde okudukları duadır. "Beni Kadın yaratmayan Ulu Tanrıya bizlerin ve bütün dünyanın Yüce efendisine şükürler olsun"(Topcan, 2010: 15).

Aslında Yahudilikle alakalı çoğu konuda olduğu gibi kadına yönelik algıların ve kadının konumuyla ilgili anlayışların şekillenmesinde de bu dinin ortaya çıkış ve gelişim sürecinin ve bu süreçten olarak diğer kültürlerin etkisi mevcuttur. Her şeyden önce, sistemli bir din haline gelişi sonraki dönemlerde (İkinci Mabet ve Talmud dönemleri) gerçekleşmiş olmakla birlikte, köken olarak İsrailoğullarına ve İsrailoğullarının yaşadığı coğrafya itibariyle eski Yakın Doğu kültürüne dayanan Yahudilik, bir 'kavim dini' olarak ortaya çıkmış ve dönemin tek monoteist kavmi olan İsrailoğulları başından itibaren pagan inanca sahip toplumlar karşısında varlıklarını devam ettirme ve dinî-etnik kimliklerini koruma mücadelesi vermişlerdir. Bu sebeple, dinî-etnik kimliği korumada lokomotif görevi gören aile hayatı ve neslin devamı konuları eski İsrail dininde ve bu dinin sistemleşmiş biçimi olan Yahudilikte daima önemli yere sahip olmuştur. Kadın ve erkek anlayışları ile ilgili roller de farklı faktörlerin yanı sıra daha ziyade bu eksende şekillenmiştir (Gürkan, 2012: 2).

Yahudililikte kadın imajının "Yaratılış" bahsinden başlayarak olumsuz bir imaja büründüğünü görmekteyiz. Bu imajın ortaya çıkmasında Adem'in cennetten kovulmasına ve günah işlemesine sebep olarak Havva'nın görülmesi başlıca etmen olmuştur. Tevrat'ta kadının, erkeğin kaburga kemiklerinden birinin alınması suretiyle

yaratıldığı dile getirilmiştir. Bu durum kadın-erkek ilişkilerinde erkeğin üstün olduğunu dile getirenler önemli dayanaklarından biri olmuştur.

"Rab Tanrı Adem'e derin bir uyku verdi. Adem uyurken, Rab Tanrı onun kaburga kemiklerinden birini alıp yerini etle kapladı. Adem'den aldığı kaburga kemiğinden bir kadın yaratarak onu Adem'e getirdi. Adem, işte benim emiklerimden alınmış kemik, Etimden alınmış ettir dedi. Ona kadın denilecek. Çünkü adamdan alındı" (Yaratılış, 2: 21-23).

Ayrıca Tevrat'ta kadının yaratılma gerekçesi olarak Adem'i dünya'da yalnız bırakmama, ona yoldaş ve yardımcı olma da ortaya konulmuştur. Bu durum kadın erkek ilişkilerinin şekillenmesinde ve rol dağılımında kadının asgari haklara sahip olacağının bir göstergesi olmaktadır.

"Sonra Adem'i yalnız kalması iyi değil dedi. Ona uygun bir yardımcı yaratacağım" (Yaratılış, 2: 18).

Fakat daha önce de belirttiğimiz üzere Yahudi toplumunda ya da başka bir ifadeyle Tevrat'ta kadın algısı üzerine yapılan olumsuzlamaların başlamasında ve şiddetlenmesinde yasak meyvenin yenilmesinin ve Adem'in cennetten kovulmasının merkezinde kadının olması oldukça fazla rol oynamıştır. Yapılan bu hata, işlenen bu ilk günah insanoğluna da dünyevi sorumluluklar ve sıkıntılar yüklemişlerdir.

"Rab Tanrı Aden bahçesine bakması, onu işlemesi için Adem'i oraya koydu. Ona bahçede istediğin ağacın meyvesini yiyebilirsin diye buyurdu. Ama iyiyle kötüyü bilme ağacından yeme. Çünkü ondan yediğin gün kesinlikle ölürsün"(Yaratılış, 2: 15-17).

Yılanın kadını kandırması ve yasak meyveyi yemeye ikna etmesi ve sonradan bu gruba Adem'in de eklenmesi kadın algısı üzerinde şeytan, fitne gibi olumsuz tanımlamaların ve nitelemelerin oluşmasına neden olmuştur.

“Rab Tanrı’nın yarattığı yabanıl hayvanların en kurnazı yılandı. Yılan kadına Tanrı gerçekten Bahçedeki ağaçların hiçbirisinin meyvesini yemeyin dedi mi? Diye sordu. Kadın, bahçedeki ağaçların meyvelerinden yiyebiliriz diye yanıtladı. Ama Tanrı bahçenin ortasındaki ağacın meyvesini yemeyin, ona dokunmayın, yoksa ölürsünüz dedi. Yılan, kesinlikle ölmezsiniz, dedi. , Çünkü Tanrı biliyor ki o ağacın meyvesini yediğinizde gözleriniz açılacak iyiyle kötüyü bilerek Tanrı gibi olacaksınız. Kadın ağacın güzel, meyvesinin yemek için uygun ve bilgelik kazanmak için çekici olduğunu gördü. Meyveyi koparıp yedi. Yanındaki kocasına verdi, o da yedi”(Yaratılış, 3: 1-6).

Tevrat’ta geçen bu bahis kadını kandıran, erkeğin aklını çelen, onu yanlış yola sevk eden bir insan olarak anlamlandırılmasına gerekçe olarak sunulmuştur. Yapılan bu hata sonucunda erkek ve kadına verilen cezanın sebebi olarak görülen kadın, daha sonra Tevrat’ta birçok yerde erkekten aşağı bir varlık olarak görülmüştür.

Rab Tanrı kadına , “Çocuk doğururken sana çok acı çektireceğim” dedi. Ağrı çekerek doğum yapacaksın. Kocana istek duyacaksın, seni o yönetecek. Rab Tanrı Adem’e karının sözünü dinlediğin ve sana meyvesini yeme dediğim ağaçtan yediğin için toprak senin yüzünden lanetlendi. Dedi. Yaşam boyunca emek vermeden yiyecek bulamayacaksın” (Yaratılış, 3: 16-17).

Kadının sebep olduğu hata insanoğlunu ölümle, acıyla, çalışma yükümlülüğü ile yüz yüze bırakmıştır. Bu olayların meydana gelmesi ise kocasını kandıran kadının suçudur. Bu işlediği suç kadın algısına dönük bakış açısında birçok konuda olumsuz katkı sağlamıştır.

İlk kadın Havva, yılana kanıp bahçenin ortasındaki ağacın meyvesini Âdem’e yedirmesi nedeniyle şeytanla birlikteliğin bir sembolü olarak yorumlanır. Onun cennetten kovulmasına bir sebeptir. Başlangıçta Âdem ölümsüzdü, fakat meyveyi yemesinden sonra erdemliğiyle birlikte ölümsüzlüğünü de yitirir. Kadın

erkeğini aldatmıştır ve üreme lanetine uğrayan tek sorumlu kişi olmuştur. Bundan böyle sadece yasayanların annesidir. Sonuçta ölümü evrene Havva getirmiştir ve cinselliği ile sürekli horlanmaktadır (Topcan, 2010: 19).

İşte Eski Ahid'i okumaya başlayan bir kimsenin daha hemen ilk ayetlerde karşılaştığı kadın tasviri bu şekildedir. Diğer bölümlerde de bu temel anlayışa vurgu yapan pek çok ayette kadınların karıştığı olaylardan örnekler verilmek suretiyle, onların tehlikeli yönleri ve erkekleri içine düşürdükleri sıkıntılar gösterilmeye çalışılmıştır. Bu bağlamda, Eski Ahid' de zikredilen olayların bir kısmı şunlardır: Hanımlarının Süleyman'ı yoldan çıkartarak putlara hizmet ettirmesi(I. Kırallar, ll:1-8); Nehemya, 13:26); karısı Sara'nın cariyesini (Hacer'i) kıskanarak yaptıklarıyla İbrahim'i üzmesi(Yaratılış, 21:9-21) ; Rahel'in yalan ve hileleriyle kocası İshak'ı aldatması(Yaratılış, 27:1-46.) ; Lut'a isyan eden ve Sodom'un yok edilmesine karşı Çıkan kansının tuz direği haline getirilmesi(Yaratılış, 19:12-26.) ; kızlarının Lut'u sarhoş ederek, onunla cinsel ilişkiye girmeleri ve hamile kalmaları(Yaratılış, 19:31-38.) ; Bat şeba'nın Davud'la zina yaparak hamile kalması, daha sonra da, kendisi ile beraber olabilmek için, kocasının öldürülmesine zemin hazırlayan Davud'la evlenmesi(ll. Samuel, 11:4-5, 27; 12:9-10.); Delila'nın gücünü elinden almak için kurduğu tuzak sonunda, Şimson'un gözlerinin oyulması(Hakimler, 16:4-20.); Tarnar'ın kayınpederiyle zina yapması(Yaratılış, 38:14-24.); Potifar'ın karısının Yusuf'a karşı duyduğu şehvet ve iftirası(Yaratılış, 39:7-20.); Rebeka'nın hile ile küçük oğlu Yakub'u yönlendirmesi ve böylece Yakub'un ağabeyi Esav'ın yerine kendisini babası İshak'a bereketlendirtmesi(Yaratılış, 27:11-17.); Rahel'in kız kardeşi Lea'ya karşı kıskançlığı ve onun kocasını elinden alması(Yaratılış, 30:1; 30:15.); Rahel'in babasının "terafimini " çalarak hırsızlık yapması(Yaratılış, 31:19, 34.); Lea'nın Yakub'tan çocuk sahibi olabilmek için Rahel'le rekabete girişmesi(Yaratılış, 30:9-18.); karısının Eyub'u Allah'a lanet etmeye ve isyana teşvik etmesi(Eyub, 2:9; 19:17.); Hoşea'nın kansının puta tapması(Hoşea,1:2-3; 3:1.); Zidonianların kıralı Ethbaal'ın kızı ve Ahab'ın kraliçesi İzabel'in peygamberleri öldürmesi ve böylece Allah'ın dinini yıkmaya çalışması(I. Kırallar, 18:4, 13.); yalancı kadın peygamber Noadya'nın Jerusalem'ın yeniden inşa edilmesi zamanında fıtne çıkarması(Nehemya, 6:14.) ; Zereş'in kocası Haman'ı Mordekat'ı asması için yönlendirmesi(Ester, 5:14; 6:13.) ; Elkana'nın karısı Peninna'mn kısır olduğu için Hanna'yı aşağılaması ve

yaptıklarıyla onu üzmesi(I. Samuel, 1:4-8.); Miryam'ın Harun'la birlik olup Musa'yı çekiştirmesi üzerine cüzzam hastalığıyla cezalandırılması(Sayılar, 12. bab.); Saul'un kızı Mikal'in Davud'un dini coşkusuyla alay etmesi ve bunun üzerine ömrünün sonuna kadar çocuğunun olmaması(ll. Samuel, 6:16, 20-23.) ; Rahab'ın fahişeliği vb.(Yasdıman, 2002: 101-102).

Havva'nın yasak elmayı Adem'e yedirmesiyle başlayan süreçte, kadına dönük bakış açısının oldukça olumsuz bir seyirde yol aldığını görmekteyiz. Çünkü akıllarda oluşan kadın algısı kötülük deyince akla gelen "şeytan" ile iş birliği yapan bir imaja bürünmüştür. Hilekar, cadı, putperest, acımasız, kibirli, şehvet düşkünü, zinacı vb. nitelendirmeler metinlerde "kadın" ile ilgili kullanılmıştır. Bu durum Yahudi inancında ve öğretisinde ağırlıklı olarak da devam etmiştir. Kadın, kötülüğe giden yolda yardımcı bir unsur olarak görülmüş, elde geldiğince sosyal hayattaki rolü pasifize edilmeye çalışılmıştır. Bu düşünce de metinlerde kendisine yer bulmuştur.

"Kimi kadını ölümden acı buldum. O kadın ki, kendisi tuzak, yüreğ kapan, elleri zinciridir. Tanrı'nın hoşnut kaldığı insan onda kaçar. "(Vaaz, 7:26)

"İnsan Tanrı'nın önünde nasıl doğru olabilir.? Kadından doğan biri nasıl temiz olabilir?"(Eyüp, 25:4)

"Nitekim suç içinde doğdum ben. Günah içinde annem bana hamile kaldı."(Mezmurlar, 51:5)

Kadının sosyal ya da siyasal yapı içerisinde etkinliği istemeyen anlayış, bu düşünceyi desteklemek adına kadının zekası ile ilgili olumsuz değerlendirmelere sahip olmuştur. Kadının; Yahudi inancında en fazla saygı gördüğü yapı olan "aile"nin çok fazla dışına çıkarılmak istenmemesi, kadının yaşam alanını eviyle sınırlandırma düşüncesi kadının zihinsel yetilerini önemsememek, küçük görmek anlayışını beraberinde getirmiştir. Bu düşünce metinlerde de aşağılar, rencide edici bir dil ve ifadeyle dile getirilmiştir.

"*Komşunun evine, karısına, erkek ve kadı kölesine, öküzüne, eşeğine, hiçbir şeyine göz dikmeyeceksin"(Çıkış, 20: 17).*

Öte yandan ilk Yahudi toplumlarıda kadınların şahitlik yapmasına izin verilmezdi. Hahamlar, Havva yüzünden cennetten kovulmaları nedeniyle kadınının şahitlik yapamamasını onlara verilen dokuz ceza ve lanetten biri olarak kabul ederler. Bugün hala İsrail'de, kadınlar babamların yönettiği dini mahkemelerde şahitlik yapma hakkına sahip değildirler (Muhammed, 2015: 202).

Kadının kandırabilir, yalan söyleyen, güvenilmez, hilekar özelliklerle örülü tipolojisi üzerine kurulu bir yargıda bulunan din adamları, kadınların şahitliklerine karşı çıkmışlar, bu düşüncelerini de Tevrat'ta geçen hikayelerle desteklemişlerdir.

"Konuklar, "Karın Sar nerede?" diye sordular. İbrahim çadırda diye yanıtladı. O gelecek yıl bu zamanlarda kesinlikle yanına döneceğim dedi. O zaman karın Sara'nın bir çocuğu olacak. Sara onun arkasında, çadırın girişinde durmuş dinliyordu. İbrahim'le Sar kocamışlardı, yaşları hayli ileriydi. Sara adetten kesilmişti. İçin için gülerek "Bu yaştan sonra bu sevinci tadabilir miyim?" diye düşündü. Rab İbrahim'e sordu. Sara niçin, bu yaştan sonra gerçekten çocuk sahibi mi olacağım? Rab için olanaksız bir şey var mı? Belirlenen vakitte, gelecek yıl bu zamanda yanına döndüğümde Sara'nın bir oğlu olacak. Sar korktu, gülmedim diyerek yalan söyledi."

Kadının erkeğin çevresinde çok fazla bulunması da istenmemiştir. Çünkü kadının erkeklerin dünyasına zarar verebileceği kanısı hakimdir. Sinagoglarda kadın ve erkek birbirinden ayrılmış, toplu ibadetlerden kaçınılmış, tesettürle beraber kadının dikkat çekebilirliği kısıtlanmış, kadın-erkek ilişkilerinde teması önleyici tedbirler alınmıştır. Bu şekilde davranılmasının temelinde kadının kötü huylarından uzak durma çabasının olduğu iddiası vardır. Niçin uzak durulduğu sorusunun cevabı ise kadının yaratılışıyla beraber kadına atfedilen nitelemelerde saklıdır. Kadınların ibadetleri eşleri tarafından kısıtlanabilir.

Sosyal hayat içinde kendisine yer bulmakta zorlanan kadın için aile, değer ve kabul gördüğü en önemli yapı olarak karşımıza çıkmaktadır. Yahudi geleneğinde aile kurumu, soyun devamının sağlanmasında, belirlenen öğretilerin aktarılmasında önemli role sahiptir. Verilen bu değere rağmen şunu da belirtmek isteriz ki ailede hakimiyet erkektedir ve kadın sadece erkeğe yardım etmektedir. Sağlıklı bir toplumun inşasında iyi yetişmiş bireylere gereksinim duyulmaktadır. Gelecek kuşakların istenilen tipsel özellikleri göstermesini sağlayacak tutum ve davranışların elde edileceği, öğrenileceği yer olarak aile karşımıza çıkmaktadır. Ontolojik özellikleri, geçmişi, kadının sosyal hayattaki rolünün sürekliliğini ve fazlalığını tehlikeli bulmuştur. Kadın; sosyal yaşama sağlayamadığı katılımı yetiştirdiği çocuklarla gerçekleştirmeye çalışmış ya da buna mecbur bırakılmıştır.

Erkekler, rasyonel zihinsel yetenekleriyle dünyayı yorumlar ve düzene sokarlar. Kadınlar, çocuk doğurma ve yetiştirme yetenekleri dolayısıyla günlük yaşamın ve türün yeniden üretilmesi işlevini üstlenirler. Her iki tür işlev de önemli kabul edilmekle birlikte erkeklerin işlevinin daha üstün olduğu varsayılır. Erkekler ölümsüz kültür ürünleri yaratırken kadınlar ölümlü bedenler yaratmakla daha aşağı bir iş yapmış olurlar (Berktay, 2016: 27).

Ayrıca şunu da belirtmeliyiz ki kadın için annelik vasfını ya da aile içindeki konumunu güçlendiren bir başka önemli etmen erkek çocuk doğurmasıdır. Çünkü erkek çocuk soyun devamı bakımından önemlidir.

Yahudi hahamları nesillerinin devamı ve çoğalması için evlat sahibi olmayı erkeklere zorunlu kılar. Öte yandan, neslin devamı için de; erkek evladı açıkça tercih ettiklerini gizlememektedirler; "Onlar için hasta bir erkek evlat, sağlıklı bir kız çocuğundan daha yeğdir." "Erkek çocuğu doğduğm1da herkes sevince, lız çocuğu doğduğunda ise herkes üzüntüye boğulur." "Erkek çocuk doğduğunda dünyaya barış gelir, kız çocuk doğduğunda hiçbir şey gelmez" Kız çocuğu her zaman bir üzüntü, bir yük ve baba için de utanç kaynağı olarak algılanmıştır (Muhammed, 2015: 199).

Kız çocuklarının doğumundan sonraki temizlenme süresi erkek çocuklarına göre daha fazladır. Bu unu gösteriyor ki biyolojik açıdan farklılık arz etmeyen bir

durumda bile kız-erkek çocuk ayrımı yapılmış, doğumuyla beraber kadın kendisini ayrımcı, ayrıştırıcı yapının içinde bulmuştu.

Rab Musa'ya şöyle dedi: "İsrail halkına de ki, 'Bir kadın hamile kalıp erkek çocuk doğurursa, adet gördüğü günlerde olduğu gibi yedi gün kirli sayılacaktır. Çocuk sekizinci gün sünnet edilmeli. Kadın kanamasından paklanmak için otuz üç gün bekleyecek. Pak sayılması için geçmesi gereken bu günler doluncaya dek kutsal bir şeye dokunmayacak, tapınağa girmeyecek. Ancak kız çocuk doğurursa adet gördüğü günler gibi iki hafta kirli sayılacaktır. Kanamsından paklanmak için altmış gün bekleyecektir' "(Levililer, 12: 2-5.

Daha sonra ise genç kız yaşına geldiğinden evliliğe zorlanacak, bu konuda görüşü sorulmayacak ya ada dikkate alınmayacaktır. Kadın sadece yapılan antlaşma da taraf olacaktır.

Lavan," Onu sana vermek başkasına vermekten daha iyidir" dedi, "Yanımda kal" (Yaratılış, 29: 19).

Lavan cariyesi Zilpa'yı kızı Lea'nı hizmetine verdi.(Yaratılış, 29: 21)

"Bu bir haftayı tamamla, Rahel'i de sana veririz. Yalnız ona karşılık yedi yıl daha yanımda çalışacaksın." (Yaratılış, 29:27-28)

"Eğer biri nişanlı olmayan bir kızı aldatıp onunla yatarsa, başlık parasını ödemeli ve onunla evlenmelidir."(Çıkış, 22:17)

"İlahi varlıklar insan kızlarının güzelliklerini görünce beğendikleriyle evlendiler"(Yaratılış, 6 :2).

"Yakup kabul etti. Lea'yla bir hafta geçirdi. Sonra Lavan kızı Rahel'i de ona verdi" (Yaratılış, 29: 28).

Humor onlara "Oğlum Şekem'in gönlü kızınızda "dedi. "Lütfen onu oğluma eş olarak verin "(Yaratılış, 34: 8).

Kalev, "Kiryat-Sefer halkını yenip orayı ele geçirene kızım Aksa'yı eş olarak vereceğim." dedi (Hakimler, 1: 12)

Yapılan evliliklerde cinsel bakımdan kocasına itaat eden, erkek çocuk doğurarak eşini memnun eden kadının eşine karşı sorumlulukları fazlaca olmasına rağmen sahip olduğu haklar noktasında mağdur edildiğini söyleyebiliriz. Evlendiği an itibariyle kadın kocasının egemenliği altına girmiştir. Kadının boşanma konusunda da herhangi bir talepte bulunma hakkı yoktur. Kocası tarafından eline boş kağıdı verilerek evden yollanma tehlikesi ile karşı karşıyadır. Soyun devam etmesini fazlasıyla önemseyen Yahudi inancında kısırlık da boşanma gerekçelerinden biri olarak kabul edilmektedir. Yahudi inancında zamanla çok eşlilik de yaygınlık göstermiştir. Kadın tüm bu olumsuz durumlarla başa çıkmak durumundadır. Kadından beklenen eşi tarafından yapılması beklenen görev ve sorumlulukları yerine getirmesidir.

"Eğer bir adam evlendiği kadında yakışıksız bir şey bulur, bundan ötürü hoşlanmaz, boşanma belgesi yazıp ona verir ve onu evinden kovarsa, kadın adamın evinden ayrıldıktan sonra başka biriyle evlenirse ikinci kocası da ondan hoşlanmaz, boşanma belgesi yazı verir, onu evinden kovara ya da ikinci adam ölürse kadını boşayan ilk kocası onunla evlenemez. Çünkü kadın kirlenmiştir. Bu Rab'bin gözünde iğrençtir. Tanrınız Rab'bin size mülk olarak size vereceği ülkeyi günaha sürüklemeyin"(Yasa'nın Tekrarı, 24: 1-4).

Yukarıdaki ayette "Yakışıksız *bir* şey", "Hoşlanmamak" kelimeleri üzerine müfessir ve hahamların görüş farklılıklarını Talmud şöyle beyan etmiştir; "Sbammai ekolü; zina suçu haricinde bir erkeğin kadını boşayamayacağı görüşündeyken, Hill el ekolü sadece bir tabağı kırmaktan dolayı bile boşayabilir der. Rabbi Akiba ise başka bir kadını ondan daha güzel bulduğu için bile boşayabileceğini söyler" (Muhammed, 2015: 209)

Ayrıca evlenilecek kadının bakire olması da aranılan özellikler arasındadır. Bu durumun olmadığı ispatlandığında kadın recim cezasına çarptırılarak öldürülebilmektedir. Ancak bu tür iddialarda taraflar arasında ispat etme noktasında adil bir durumun varlığından söz etmek çok da mümkün olmamaktadır. Erkeğin doğru söz söyleyeceği anlayışı erkeğin söylediklerini delil olarak kabul edebilmektedir. Kadın ise kendisine yöneltilen suçlamaları mutlaka ispat etmek durumundadır. Çünkü bu suçlamanın çürütülememesi kadını recim cezası ile yüz yüze bırakmaktadır. Kadın için ahlaken önemli bir iftira niteliği taşıyan, kadını toplum içersinde aşağılayıcı bir konuma iten iddiaların yalan ve iftira olduğu ortaya çıkması durumunda bile erkek için sıkıntı doğuracak bir durum ortaya çıkmamaktadır. Maddi bir ceza ile ve karısını boşayamayacağı hükmü ile yaptığı davranışın yanlışlığı ortaya konulacaktır. Ancak burada dikkat edilmesi gereken nokta karısını boşayamayacağının erkek için ceza, kadın için ödül olarak görülmesidir. Kadın için kocasının onu terk etmemesi ona verilen bir hak olarak görülürken ahlaksızca bir iftirayla yüz yüze kalmasına sebep olan kocasıyla birlikteliğine devam edip etmemek isteği sorgulanmamaktadır.

"*Bir adam bir kadın alır, yattıktan sonra ondan hoşlanmazsa, ona suç yükler, adını kötüler, 'Bu kadınla evlendim ama onunla yatınca bakire olmadığını gördüm.' derse, kadının annesiyle babası kızlarının bakire olduğuna ilişkin kanıtı alıp kapıda görevli kentin ileri gelenlerine getirecekler. Kadının babası ileri gelenlere, 'Kızımı bu adamla evlendirdim ama o kızımdan hoşlanmıyor." diyecek, 'şimdi kızımı suçluyor, onun bakire olmadığını söylüyor. İşte kızımın bakire olduğunun kanıtı!" Sonra anne-baba kızlarının bakire olduğunu kanıtlayan yatak çarşafını ileri gelenlerin önüne serip gösterecekler. Kentin ileri gelenleri de adamı cezalandıracaklar"* (Tekvin, 22: 13-18).

Miras paylaşımında da erkeğin kadına kıyasla belirgin bir üstünlüğü vardır. Ataerkil yapının fazlasıyla kuvvetli olduğu Yahudilikte eğer erkek çocuk varsa kadına miras verilmemektedir. Kadın ancak erkek kardeşi olmadığı durumlarda mirasa hak kazanabilmektedir.

Yusuf oğlu Manaşşe'nin boylarından Manaşşe oğlu Makir oğlu Gilat oğlu Hefer oğlu Selofhat'ın Mahla, Noa, Hogla, Milka, Tirsa adındaki kızları, Buluşma Çadırı'nın girişinde Musa'nın, Kâhin Elazar'ın, önderlerin ve bütün topluluğun önüne gelip şöyle dediler: "Babamız çölde öldü. RAB'be başkaldıran Korah'ın yandaşları arasında değildi. İşlemiş olduğu günahtan ötürü öldü. Oğulları olmadı. Erkek çocuğu olmadı diye babamızın adı kendi boyu arasından neden yok olsun? Babamızın kardeşleri arasında bize de mülk verin." Musa onların davasını RAB'be götürdü. RAB Musa'ya şöyle dedi: "Selofhat'ın kızları doğru söylüyor. Onlara amcalarıyla birlikte miras olarak mülk verecek, babalarının mirasını onlara aktaracaksın. "İsrailliler'e de ki, 'Bir adam erkek çocuğu olmadan ölürse, mirasını kızına vereceksiniz. Kızı yoksa mirasını kardeşlerine, kardeşleri yoksa amcalarına vereceksiniz. Amcaları da yoksa, mirasını bağlı olduğu boyda kendisine en yakın akrabasına vereceksiniz. Yakını mirası mülk edinsin. Musa'ya verdiğim buyruk uyarınca, İsrailliler için kesin bir kural olacak bu' "(Çölde Sayım, 27: 1-11.

İbranice baal kelimesi hem "koca" hem de "mal sahibi" demektir. Bu kökten türeyen fiil de "evlenmek" ve "malik olmak" anlamlarına gelir. Bu. kocanın karısı üzerindeki hakimiyetinin mal sahibinin hakimiyetine benzediğini göstermektedir. On emirde kadın ev, köle, cariye, öküz ve eşek ile birlikte kocanın mal varlığı arasında sayılmıştır (Çıkış. 20/ 17) Bu anlayışın tabii bir sonucu olarak kadının miras hakkı da yoktur: yalnız kendisine verilen hediyelere sahip olur ve sadece kocasının malik olduğu hizmetçi kölelerin efendisidir (Aydın, 1989: 197).

Birçok açıdan bakıldığında Yahudilikte kadının, erkeğe kıyasla çok daha az haklara sahip olduğunu söyleyebiliriz. Bu durumun ortaya çıkarak sebepler incelendiğinde ataerkil yapının bu durumda etkin olduğunu söyleyebiliriz. Kadın ile ilgili ortaya konan olumsuz ifadeler ya da başka bir ifadeyle olumsuz adlandırmaların en önemli gerekçesi olarak ise Havva'nın Adem'i kandırarak yasak meyveyi yemesine neden olmasını söyleyebiliriz. Bir de İsrailoğullarını diğer insanlardan üstün gören bir anlayışa sahip Yahudici inancında, soyun devamının erkekten sağlanması da ataerkil yapıyla beraber erkeğin konumunu da güçlendirmektedir. Kadın için evin sınırları içinde çizilen iyi bir eş ve anne imajı, kendisine değer katan olumlu bir tutumu içermektedir. Her şeyden önce şunu belirtmeliyiz ki Tevrat'ta

kadına bakış açısı erkeğin üstünlüğü üzerinden ortaya konan bir bakış açısına sahiptir ve kadın erkeğin amacına ulaşmasında ona yardım etmesi gereken bir yardımcı konumundadır. Bu durum İslamiyet'te olduğu gibi bir zevc, eş tabiriyle tanımlanamayacak kadar paylaşımsız, bencil bir bakış açısını içermektedir. Erkek için kadın her anlamda kontrol edilebilir ve edilmesi de gereken biri olarak görülmektedir. Kadınlar yaptıkları ibadetlerde dahi özgür hareket edememektedir. Çünkü kadın köle, cariye, öküz ve eşek ile birlikte kocanın malı sayılmaktadır. Aslında her şeyin temelinde de bu eşitlikçi olmayan yapı vardır.

5.2. HIRİSTİYANLIKTA KADIN

2 milyara yaklaşan nüfusuyla mensuplarının sayısı bakımından dünyanın en büyük dini olan Hıristiyanlık bugün Katolik, Ortodoks ve Protestan kiliselerinden teşekkül eden üç büyük mezheple daha küçük çaptaki birçok mezhep veya tarikattan meydana gelen çeşitli cemaatlere ayrılmış durumdadır. Doktrinel kaynakları göz önüne alınırsa Hıristiyanlık her şeyden önce isa Mesih anlayışı üzerine temellenen bir inanca sahiptir. Ana fikri Yeni Ahid'de (Ahd-i Cedid) bulunan bu inanca göre İsa Mesih hem tanrının oğlu hem de insanlığın kurtarıcısıdır. Tanrı insanlığı günahtan kurtarmak üzere "biricik oğlunu" yeryüzüne göndermiştir. isa Mesih, "ilahi planı" yürürlüğe koyacak şekilde insanlığı kurtarışının sembolü olarak önce çarmıha gerilmiş, sonra da" ölülerden kıyam ederek" Baba'nın yanındaki yerini almıştır (Demirci, 1998: 328).

Hıristiyanlığın kutsal kitabı (Kitab-ı Mukaddes, Bible) Ahd-i Atik ve Ahd-i Cedld'den oluşmaktadır. Yahudilerin kutsal kitabı olan Ahd-i Atik, Hıristiyanlarca Kitab-ı Mukaddes'in ilk bölümünü teşkil etmekte, Ahd-i Cedld ise Yahudiler tarafından kabul edilmemektedir. Hıristiyanlar, bir başka dinin kutsal kitabına kendi kitapları içinde yer veren tek örnektir (Aydın, 1998: 340).

Hıristiyanlığın ilk zamanlarında gerek mabed şekli gerekse ibadetin nasıl yapıldığı konusundaki bilgiler sınırlıdır, somut tarihi veriler ll. yüzyıldan önceye gitmez. Bununla birlikte özellikle Yeni Ahid'deki bazı ifadeler dolaylı da olsa birtakım bilgilerin elde edilmesine yardımcı olmaktadır. Her şeyden önce ibadet ve

ibadet mekanı olarak ilk Hıristiyanların Yahudi geleneğini takip ettiği bilinmektedir. Resullerin İşleri'ndeki ifade, ilk Hıristiyanların ibadet tarzlarının Yahudi geleneğine sıkıca bağlı olduğunu kanıtlar.(Aydın, 1998: 348)

Hıristiyanlıkta kadın konusunu ele alırken Yahudilikten farklı noktaları üzerinde durmaya çalışacağız. Çünkü Hz. İsa'nın İncil'de belirttiği üzere kendisi bir önceki dinin emirlerini ortadan kaldırmak, lağvetmek için değil tamamlamak için gelmiştir.

"Kutsal Yasa'yı ya da peygamberlerin sözlerini geçersiz kılmak için geldiğimi sanmayın. Ben geçersi kılmaya değil, tamamlamaya geldi" (Matta, 5:17)

Hıristiyanlık aileyi sosyal veya medeni bir kurum olarak değil tamamen dini bir kurum olarak kabul etmektedir. Bu bir ölçüde Yahudilikteki maddeci anlayışa bir tepkidir. Hz. İsa'ya göre aile fertleri arasındaki ilişki insanla Allah arasındaki ilişkinin bir aynası ve insanın ruhi-manevi alandaki gelişmesinin vazgeçilmez bir unsurudur (Aydın, 1989: 200)

Hıristiyanlıkta da erkeğin kadın karşısında üstünlüğü ve kadına karşı hakimiyeti söz konusudur. Ancak bu üstünlük Yahudi inancında olduğu kadar katı ve sert değildir.

"Ey kadınlar, Rab'be bağlı olduğunuz gibi kocalarınıza bağlı olun. Çünkü Mesih, bedenin kurtarıcısı olarak kilisenin başı olduğu gibi erkek de kadının başıdır"(Efesliler, 5: 22-23.

Yine de yasak meyveyi yeme hususunda Adem'i kandıran Havva'nın ilk günahı temsil etmesi, erkeğin kadından önce yaratılması erkeğin kadına karşı üstünlüğünü destekler niteliktedir.

"Kadının öğretmenine, erkeğe egemen olmasına izin vermiyorum; sakin olsun. Çünkü önce Adem, sonra Havva yaratıldı; aldatılan da Adem değildi, kadın aldatılıp suç işledi" (1. Timoteos, 2: 13-14).

Yahudilikte kadına karşı görülen katı tutum, Hristiyanlıkta da zamanla ataerkil yapının güçlenmesiyle görülmeye başlansa da dinin yayılmaya başladığı ilk zamanlardaki kadının konumunun eskiye nazaran çok daha iyi bir yerde olduğu söyleyebiliriz.

Her ne kadar İsa'nın mesajının Yahudilikle olan bağlantısı varsa da özellikle onun kadına bakışı ve rahibeliğe ilişkin olumlu tutumu, Yahudi arka planına karşı çıkmaktan başka bir şey değildi (Çınar, 2010: 139)

Hz. İsa kendisine inanlar arasında yer alan kadınlara karşı ilgisiz kalmamış, onlara karşı ilgi ve alaka göstermiştir.

"Kenhere'deki kilisenin görevlisi olan kız kardeşimiz Fibi'yi size salık veririm. Kutsallara yaraşır biçimde onu Rab'bin adına kabul edin. Herhangi bir ihtiyacı olursa kendisine yardım edin. Çünkü o ben dahil birçoklarına destek sağlamıştır"(Romalılar, 16: 1-2.)

Ayrıca kadınlarla olan bağını koparmamış, onları dinlemiş hatta bazılarının günahlarını bile bağışlamıştır.

"Sonra kadına, 'Günahların bağışlandı.'dedi. İsa'yla birlikte sofrada oturanlar kendi aralarında 'kim bu adam? Günahları bile bağışlıyor!' şeklinde konuşmaya başladılar. İsa ise kadına, 'İmanın seni kurtardı, esenlikle evine git.' dedi"(Luka, 7: 48-50).

Aile reisliği hususunda görev erkeğe verilmiştir. Kadınlardan kocalarına bağlı olmaları istenmiştir.

"Ey kadınlar, Rab'be bağlı olduğunuz gibi kocalarınıza bağlı olun. Çünkü Mesih, bedenin kurtarıcısı olarak kilisenin başı olduğu gibi erkek de kadının başıdır. Kilise Mesih'e bağlı olduğu gibi kadınlar da her durumda kocalarına bağlı olsunlar. "(Efesliler, 5: 22-24).

Ancak bu durum tek taraflı değildir. Erkeklerden de eşlerine karşı bağlılıkla hareket etmeleri istenmiştir. Karşılıklı hakları oldukları dile getirilmiştir.

"Ey kocalar, Mesih kiliseyi nasıl sevip onu uğruna kendini feda ettiyse siz de karılarınızı öyle sevin"(Efesliler, 5: 26).

"Erkek karısına kadın da kocasına hakkını versin. Kadının bedeni kendisine değil, kocasına aittir. Bunun gibi erkeğin bedeni de kendisine değil, karısına aittir"(Korintliler, 7: 3-4).

"Çünkü kadın erkekten yaratıldığı gibi erkek de kadından doğar. Ama her şey Tanrı'dandır" (Korintliler, 11: 12).

Fıtratı gereği kadın zayıf kabul edilmiş, erkeklerden eşlerine saygı duymaları istenmiş ve beklenmiştir.

"Bunun gibi, ey kocalar, siz de de zayıf varlıklar olan karılarınızla anlayış içinde yaşayın. Tanrı'nın lütfettiği yaşamın ortak mirasçıları oldukları için onlara saygı gösterin"(I. Petrus, 3: 7).

"Anne" olarak kadının rolü Yahudilikte olduğu gibi Hıristiyanlıkta da önemsenmiştir.

"Ey çocuklar Rab yolunda anne babanızın sözünü dinleyin. Çünkü doğrusu budur. İyilik bulmak yeryüzünde uzun ömürlü olmak için annene babana saygı göstereceksin. Vaat içeren ilk buyruk budur."(Efesliler, 6: 1-3).

Yahudi inancında adet gören kadınlarla bir arada bulunmamaya özen gösterilir, kadınlar "Kirliler Evi" olarak adlandırılan özel evlere kapatılırken, dokunduğu her şey pis olarak kabul edilip yeniden yıkanırken yani kısacası adetli kadın neredeyse lanetli bir varlık gibi dışlanırken Hıristiyanlıkta kadına böyle bir muamele yapılmamıştır.

"Tam o sırada on iki yıldır kanaması olan bir kadın İsa'nın arkasından yetişip giysisinin eteğine dokundu. İçinden, 'Giysisine bir dokunsam kurtulurum' diyordu. İsa arkasına dönüp onu görünce 'Cesur ol kızım imanın seni kurtardı.'dedi. Ve kadın o anda iyileşti"(Matta: 20-22).

Hıristiyanlık da aile birlikteliğine önem vermiş, zinaya karşı çıkmıştır.

"'Zina etmeyeceksin dendiğini duydunuz. Ama ben size diyorum ki, bir kadına şehvetle bakan her adam yüreğinde o kadınla zina etmiş olur"(Matta,5: 27-28).

İlk yayıldığı yıllarda Hıristiyanlık "sadık ve vefekar zevce rolü ile "baştan çıkarıcı Havva" imgesi arasında sıkışıp kalmış olan kadınlara "bakire Meryem" modelini göstererek adeta yeni bir şey sunmuştur. Söz konusu yeni model "kadınların bekâretini muhafaza ederek kendilerini İsa'ya adama" düşüncesine dayanmaktadır. Bu düşünce bir yönüyle kadınların cinselliği yaşamasına izin vermese de diğer yönleriyle mevcut ataerkil düzenin kadınları sadece cinsel tatmin objesi görerek aşağılamasına duyulan bir tepki şeklinde kabul edilebilir (Yapıcı, 2016: 9).

Yahudi geleneğinde cinsel tatmin objesi ve soyun devamı için bir araç olarak görülen kadın, bekâretini koruyarak, kendisini Hz. İsa'nın yoluna adayarak erkek egemen dünyanın isteklerine hizmet etmekten kendisini alıkoymak istemiştir. Hz. İsa'ya açıkça destek veren kadınlar, Yahudi gelenekte her geçen gün artan ataerkil yapıya karşı çıkmışlardır. Eşitlik kavramı tartışılırken bu tartışmanın dışında bırakılan, toplumda ikincil bir konuma indirgenen kadınlar için Hıristiyanlığın ilk zamanlarında Hz. İsa'ya verilen destek, kendilerine karşı gösterilen olumsuz tavra bir tepki olarak algılanabilir. Aslında kadınlar bu dönemde, ataerkil yapının kendilerini silikleştirdiği dünyada kendilerini görünür kılma çabası içine girmişlerdir.

Annelik rolünden uzak kalma pahasına bile olsa kadınlardan bazıları evlenmeme yolunu tercih etmişlerdir. Hıristiyanlık inancı da evlenme hususunda bir zorlama yoluna gitmemiştir. Bunun yanı sıra Tanrı'ya adanan hayatların; kutsiyetine,

önemine İncil'de dikkat çekilmiştir. Ancak yine de evlenilmemesi isteği emir değil tavsiye niteliği taşımaktadır.

"Evli olmayan kadın ya da kız hem bedence hem de ruhça kutsal olmak amacıyla Rab"in işleri için kaygı çeker. Ama evli kadın, kocasını nasıl hoşnut edeceğini düşünerek dünya işleri için kaygı çeker" (1. Korintliler, 7: 34).

"Kızlara gelince, Rab'den onlarla ilgili bir buyruk almış değilim. Ama Rab'bin merhameti sayesinde güvenilir biri olarak düşündüklerimi söylüyorum. Öyle sanıyorum ki şimdiki sıkıntılar nedeniyle insanın olduğu gibi kalması iyidir." Karın varsa boşanmayı isteme, Karın yoksa kendine eş arama. Ama evlenirsen günah işlemiş olmazsın. Bir kız da evlenirse günah işlemiş olmaz. Ne var ki evlenenler bu yaşamda sıkıntılarla karşılaşacak . Ben sizi bu sıkıntılardan esirgemek istiyorum (1. Korintliler, 7: 25-26)

Ancak evlenenler için ise boşanmaya karşı çıkmıştır. Boşanmaya karşı çıkılmasına gerekçe olarak ise daha sonraki zamanlarda zina yapılması gibi yaşanabilecek olumsuz olayların yaşanmasının önüne geçme düşüncesi vardır.

"Kim karısını boşarsa ona boşanma belgesi versin denmiştir. Ama ben size diyorum ki karısını fuhuş dışında boşayan onu zinaya itmiş olur. Boşanmış bir kadınla evlenen de zina etmiş olur" (Matta, 5: 31-32).

"Evlilereyse şunu buyuruyorum, daha doğrusu Rab buyuruyor: Kadın kocasından ayrılmasın. Ayrılırsa evlenmesin ya da kocasıyla barışsın. Erkek de karısını boşamasın "(I. Korintliler, 7: 10-11).

İncil'de zina işlendiğinde verilecek cezaların belli olmaması ise bu konunun zamanla toplum içerisinde suistimal edilmesine sebep olmuştur. Boşanmanın yasaklanmasının yanında zina yapanlara karşı yaptırımların açıkça ifade edilmemesi ahlaksız durumları doğurmuştur.

"Aranızda fuhuş yapanlar olduğu söyleniyor, üsteik putperestler arasında bile rastlanmayan türden bir fuhuş! Biri babasının karısını almış. Siz hala böbürleniyorsunuz! Oysa Yas tutup bu işi yapanı aranızdan atmanız gerekmez miydi?" (I. Korintliler, 5: 1-4).

Bu olaylar yaşanmasa bile evlilik akdinde birlikteliği sağlama noktasında gerek sevgi ve saygının sağlanamadığı durumlarda evliliğin devamı toplumsal huzur noktasında sıkıntılar doğurmuş, özellikle kadınlar mağduriyetler yaşamıştır. Bundan dolayı ilerleyen zamanlarda boşanmaya izin vermeme hususundaki istek ilk haline göre daha makul bir şekilde ifade edilmiştir.

"Yine de evli olmayanlarla dul kalanlara şunu söyleyeyim: Benim gibi kalsalar kendileri için daha iyi olur. Ama kendilerini denetleyemiyorlarsa, evlensinler. Çünkü için için yanmaktan evlenmek daha iyidir "(I. Korintliler, 7: 8).

Hıristiyanlık inancında kadına olumsuz bir gözle bakıldığını ortaya koyan bir diğer konu "tesettür" meselesidir. Bu durum yani kadının tesettüre riayet etmesi gereği İslamiyet'te de olsa da Hıristiyanlık ile konuya bakış açıları çok farklıdır. Hıristiyanlıkta "tesettüre uyma" kadın ve erkek arasındaki statü farklılığını ortaya koymak amacıyla dillendirilmiştir. Erkeğin kadın karşısındaki üstünlüğünü içtimai hayat içerisinde şeklen de simgesel olarak da tanımlamak, belirtmek istemiştir.

"Her durumda beni anımsadığınız ve size ilettiğim öğretileri olduğu gibi koruduğunuz için sizi övüyorum. Ama şunu da bilmenizi isterim: Her erkeğin başı Mesih, kadının başı erkek, Mesih'in başı da Tanrı'dır. Başına bir şey takıp dua ya da peygamberlik eden her erkek başını küçük düşürür. Böylesinin başı tıraş edilmiş bir kadından farkı yoktur. Kadın başını açarsa saçını kestirsin. Ama kadının saçını kesmesi ya da tıraş etmesi ayıpsa başını örtsün. Erkek başını örtmemeli; o Tanrı'nın benzeri ya da yüceliğidir. Kadın da erkeğin yüceliğidir. Çünkü erkek kadından dğil, kadın erkekten yaratıldı. Erkek kadın için değil kadın erkek için yaratıldı. Bu nedenle ve melekler uğruna kadının başı üzerinde yetkisi olmalıdır "(I. Korintliler, 11: 2-10).

Yahudilik inancına göre kadına daha fazla haklar veren Hırıstiyan inancında da kadın için ataerkil, erkek egemen dünyanın sınırlarını zorlaması, gerektiği ve istendiği yerde konuşması ya da başka bir ifadeyle "susma"sı istenmiştir. Çünkü kadının toplumsal hayat içerisindeki etkinliğinin artmasının önüne geçme düşüncesi vardır. Kadın erkeğin olduğu ortamlarda susmalı, eğer bir şey öğrenmek istiyorsa ya da merak ediyorsa bunu erkeğinden öğrenmelidir.

"Kadınlar toplantılarınızda sessiz kalsın. Konuşmalarına izin yoktur. Kutsal Yasa'nın da belirttiği gibi sessiz olsunlar. Öğrenmek istedikleri bir şey varsa, evde kocalarına sorsunlar. Çünkü kadının konuşma sırasında konuşması ayıptır"(I. Korintliler, 14: 34-35).

Dini ataerkil yapılarını meşrulaştırmak için kullanmak isteyenler, sorgulayan, araştıran bir kadın imajına karşı çıkmıştır. Bu da kadının toplumsal hayatta "zorlama" bir hayat sürmesine sebebiyet vermiştir. Kendisini bilgiye sahip olma noktasında eksik hisseden kadın, böylece toplumsal içerisinde kendisi için uygun görülen rollere mecbur bırakılmıştır.

5.3. İSLAMİYET'TE KADIN

İslamiyet'in kadına bakış açısı çoğu zaman, olumsuz olduğu ve kadını ikincil konuma ittiği gibi gerekçelerle eleştirilmiştir. "Kadın" a bakış açısı, İslam dinine dönük yapılan eleştirilerden fazlasıyla nasibini almış, kadına bakış açısı İslam dininin yumuşak karnı olarak görülmüştür. İslam'a yönelik ortaya konan olumsuz düşünceleri ortaya koyanlar özellikle miras, erkeğin üstünlüğü, kadına şiddet, boşanma gibi konular üzerinde yoğunlaşmıştır. Fatmagül Berktay'a göre dinsel metinler bize, kadınlar arasındaki ayrımları göz ardı eden ve kadınların özgün bireyselliğini tanımayan bir "kadın" kalıbı sunarlar ve dahası bunun kabul edilebilir tek tanım olduğunu öne sürerler (Berktay, 2016: 9).

Fakat bu hususta şunu belirtmeliyiz ki günümüzdeki kadın kalıbının ortaya çıkmasındaki neden sadece dinsel metinlerde ortaya konan ifadeler midir? Bu soruya cevap ararken toplumsal cinsiyet kavramının sosyal yapı içinde nasıl şekillendiğini

ve nasıl kullanıldığını da irdelememiz gerekmektedir. İslamiyet, bu anlamda diğer dinlere göre çok daha fazla polemik konusu edilmiştir. Bu kabul edişin, var olan yargıların oluşmasında İslam dünyasında görülen gerilemenin, Batı'nın modern olarak tanımlanan kimliğinin etkisini yadsıyamayız. Bir eleştirinin en sağlam ölçütlerinden birinin objektif olması gerekliliğini de unutmamalıyız. Aynı zamanda inceleme ya da karşılaştırma yaparken konuyu tüm yönleriyle ele alma gerekliliği de konunun aydınlatılması bakımından önem taşımaktadır. Biz de bu aşamaya gelene kadar İslamiyet dışındaki diğer dinlerin kadına bakışını özetleyen, örneklendiren, kutsal metin merkezli açıklamalar yaptık. Şunu çekinmeden ifade edebiliriz ki İslam dininin kadına karşı olan bakış açısını; kadını aşağılayıcı, ikincil konuma itici, özgürlüklerini kısıtlayıcı gibi ifadelerle tanımlamak Batı için oryantalist tavrın apaçık yansımalarından başka bir şey olmayacaktır.

İslam dini doğduğu ve yayılmaya başladığı coğrafyadaki insanların "cahiliye" dönemi diğer adlandırılan zamana ya da diğer din ve milletlere kıyasla reformist bir nitelik taşımaktadır. Öncelikle kadın ve erkeğin eşitliğini vurgulayan, üstünlüğün takvada olduğunu belirten İslam dini kadın ve erkeği aynı nefisten yarattığını söyleyerek daha en baştan Hıristiyanlık ve Yahudilikte görülen olumsuz kadın imajına karşı çıkmıştır. Kadına ve erkek arasında kaba bir eşitlikten yana olmayı reddeden İslam dini insanları fıtratlarına göre değerlendirip adil bir düzen kurmayı hedeflemiştir. "Ey insanoğlu" hitabıyla kullarına seslenen Kuran-ı Kerim, kadın ve erkek arasında temelsiz bir üstünlüğü kabul etmemiştir. Ancak şunu da kabul etmeliyiz ki zamanla İslam dini özellikle Peygamberimiz dönemi sonrasından başlamak üzere ataerkil yapının etkisiyle erkek egemenliğine evrilen bir yapıya dönüşmüştür. Zamanla bu yapının güçlenmesi de kadının toplum içerisindeki konumunda bir gerileme yaşanmasına sebebiyet vermiştir. Diğer kültürlerden de etkilenmeler etkilenince kadın üzerindeki baskının daha arttığı görülmüştür.

Özellikle İslam Peygamberi Hz. Muhammed(s.a.v) devrinde sosyal, siyasi, kültürel ve ekonomik alanda fazlasıyla etkin olan kadınlar, diğer dönemlerde zamanla bu etkinliklerini kaybetmişlerdir. Avrupalı kadın ise özellikle 17. yüzyılla beraber Feminizm hareketini ortaya Kadını İncil'i elletmekten men eden, cadı avına çıkan, kadına ev dışında neredeyse hiçbir hak tanımayan Batı medeniyeti günümüzde

ise kadın hakları konusunda öncü bir tavır sergilemekte ya da sergiler görülmektedir. Çünkü Batı dünyasının İslam dünyasına karşı kullandığı olumsuz argümanlardan bir olan "kadının konumu" meselesi zaman içinde İslam dünyasına karşı güdülen politikalarda malzeme edilmiştir. Tabi ki Batı dünyası bunları yaparken İslam dünyasının da diğer çoğu konuda olduğu gibi kadına bakışındaki gerilemenin nedenleri görmezden gelinmemelidir.

İslamiyet kadınla ilgili hususların çoğunu ayet ve hadislerle ortaya koymuştur. Kadına karşı başlayan toplumdan yalıtma, soyutlama süreci de ayet ve hadisler kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Yani burada nefis mücadelesi ağır basmış; güç, iktidar elde etmek uğruna istedikleri ataerkil sistemi oturtmak adına erkek egemenliğini destekler çalışmalar yapılmıştır. Dinin insanlar üzerindeki yaptırım gücünün fazlalığı, devrin ortaya koyduğu şartlar da kadın üzerindeki hegemonyanın artmasına sebep olmuştur. Günümüzde kadın konusuna özellikle feminist açıdan bakan araştırmacılar, bu düzenin ortadan kalkmasına katkı sağlamak adına çabalar, çalışmalar sunmakla birlikte yapılan çalışmaların da birçok farklı merkezde şekillenmesi başarı sağlama açısından olumsuz bir duruma sebep olmaktadır. Özellikle ülkemizde Cumhuriyetin ilanıyla başlayan süreç laik yapının güçlenme çabalarını beraberinde getirmiş, kadına bakış açı ya da kadına dönük çalışmalar da bu görüş doğrultusunda şekillenmiştir.

Ne var ki 80'li yıllardan itibaren de görece bir ivmeyle kadın gerçeğini dinsel bir müktesebatı da içine alacak bir şekilde incelemeye dâhil eden yaklaşımlar açıkça fark edilir bir düzeye ulaşmaya başlamıştır. Türkiye üniversitelerinde gerçekleştirilen din ve kadın konulu çalışmalarda üç temel perspektif yer yer kuruluş devrinin hissiyatını da hatırlatan yeni çözümlemelerle kendini ortaya koymaya
başlamıştır:

1. Din ve kadın konulu araştırmalarda dini, sorgulanması ve reddedilmesi gereken bir "merci" olarak görmekte ısrarcı bir bakış açısı bugün de varlığını sürdürmeye devam etmektedir. Aydınlanmacı- pozitivist retoriğin ürünü olan bu yaklaşımlarda din, soğukkanlı bir şekilde gerçekleştirilen eleştiri ve kritikten ziyade suçlama ve tezvir yoluyla ele alınmakta, en iyimser

sayılabilecek örneklerinde bile dinin gündelik temsilleri batıl, akıldışı, hurafe ya da dindışı sayılarak reddedilmektedir. Bu bakış açısında dine özünde materyalist olan yaklaşımlar içinden bakılmakta ve din-kadın ilişkileri aynı ideolojik zemin içinde seküler bir radikalizme tâbi kılınarak değerlendirilmektedir.

2. Buna karşılık din-kadın ilişkilerini hiçbir kritiğe tâbi tutma gereği duymaksızın tam bir teslimiyet içinde ele alan yaklaşımlar da beyanlarını bütün bu iddiaların dışında ve karşısında kalmaya özen göstererek temellendirmektedir. İslam'a yöneltilen eleştirel nitelikli iddia ve soruları dinî geleneğin içinde kalarak cevaplamayı önceleyen bu çalışmalarda aslolan İslam'ın bilgi köklerine duyulan sadakati her fırsatta dile getirmektir. Modern eleştiri ve saldırılar karşısında bu dil, savunmacı bir retorikle muarızlarına cevap vermektedir. Yine de her şeye rağmen bu dilin yekpare olmadığını unutmamak gerekir. Bora'nın da vurguladığı gibi, değişik söylem ve ideolojik dağılımıyla bu terkip, kadın konusunu dinden kültüre, nostaljiden ütopyaya oldukça farklılaşmış bir zeminde takdim etmektedir.

3. 80'li yıllardan itibaren gündeme gelen ve bu dönemde farklı güzergâhlar üzerinden kendine yeni bir yol bulmaya çalışan kimi tekil arayışlara da özellikle dikkat etmek gerekir. Bu tür çözümlemelerde modern fikir ve eğilimler dikkate alınarak kadın konusu bir problematik düzeyinde ele alınmakta ve sonuçta da bu bilgi akışının doğurduğu yeni birtakım sorulara makul cevaplar aranmaktadır. Daha ziyade feminist teorilerin etkisine açık olarak şekillenen bu söylemlerde kadınlık dünyası "erkek egemen yapı"lardan kurtarılmaya çalışılmaktadır. Bu söylemlerde verili din, daha çok söz konusu yapıyı tahkim eden bir unsur olarak değerlendirilmektedir. Nihayet bu bağlamda üretilen dil de dini, kadının statüsünü daraltan hegemonik bir ağın parçası olmaktan kurtarmak ve onu yeniden yorumlamak arzusundadır (Subaşı, 2012: 43-44).

Yapılan bu çalışmalarda ele alınan yöntemin metin merkezli ilerlediği dikkate alınırsa metinler için yapılan değerlendirmelerin güvenirliği ve niteliği önem

taşımaktadır. Birbirlerinin eserlerine reddiye sunanlar, eleştirenler fazlasıyla olmuştur. Burada bilgi kirliliğinden de uzak durulmadığında, var olan bilgiler doğru bir analiz ve tahlile tabi tutulmadığında meselelere bakış açısı bilimsel bir tavır açısı taşımaktan uzaklaşmaktadır. Özellikle hadis konusunda yaşanan bilgi kirliliği belli çevrelerin yanlış yönlendirmelerine maruz kalmaktadır. Metin merkezi çalışmalar için ki özellikle konumuz gereği Kur'an-ı Kerim için yapılacak tefsir çalışmalarının sağlıklı yürütülebilmesi adına belli şartların sağlanması, belli hususlara dikkat edilmesi gerekmektedir.

Kur'an'ın kadına bakış açısını eleştirenlerin subjektiflik bir yana, genelde metod açısından içine düştükleri hataları ve eksiklikleri şu şekilde özetleyebiliriz:

1. Ayetleri kuşatan tarihi ve toplumsal şartları gözönünde bulundurmamak.
2. Kur'an ayetlerinin indiriliş sebeplerini (esbab-ı nüzülü) dikkate almamak.
3. Kur'an'daki bazı ifadeleri yak-sibak' ından çıkarmak ve metin içerisinden soyutlayarak ele almak.
4. Kur'an'daki bazı ifadeleri yak-sibak' ından çıkarmak ve metin içerisinden soyutlayarak ele almak.
5. Ayetleri daima zahiri, dış anlamıyla anlamak; mecaz, kinaye, teşbih , teşvik ve sakındırma gibi üslup özelliklerini dikkate atmamak(Kırbaşoğlu, 1997: 259-260).

5.3.1. Yaratılış Hadisesi

İncil ve Tevrat'ta kadın yaratılışı anlatılırken kadının yardımcı olması için Adem'in eğe kemiğinden yaratıldığı belirtilmektedir. Ayrıca cennetten kovulmalarında da Havva, Adem'i aldatıcı bir rol oynamıştır. Bunun sonucunda Adem ve Havva cezalandırılmıştır. Havva günah imajı ile birlikte verilerek olumsuz bir role büründürülmüştür. Hıristiyanlık ve Yahudi inanışında kadının ikincil bir konumda görülmesine neden olan en önemli gerekçe kadının yaratılışındaki erkeğe bağlılık, yaratılışındaki erkeğe hizmet etme rolü etkin olmuştur.

Kur'an-ı Kerim'de ise Havva'nın yaratılışını anlatan ayetin meali şu şekildedir:

"Ey insanlar! Sizi bir tek nefisten yaratan ve ondan da eşini yaratan ve ikisinden birçok erkekler ve kadınlar üretip yayan Rabbinizden sakının. Adını kullanarak birbirinizden dilekte bulunduğunuz Allah'tan ve akrabalık haklarına riayetsizlikten de sakının. Şüphesiz Allah sizin üzerinizde gözetleyicidir"(Nisa, 4/1).

Wedud, Nisa suresi birinci ayetini yorumlarken öncelikle dört anahtar kavramı ele almıştır. Bunlar *ayet, min, nefs* ve *zevc* kelimeleridir. Bu kavramlardan ilki olan "ayet", kendi ötesindeki şeylere yönelten bir 'işaret'tir. Bu manada yaratılışımız da Allah'ın varlığını yansıtan bir ayettir. 'Min' kavramı ise 'aynı özelliğe sahip, aynı yaratılışta' anlamını ifade etmek için kullanılmaktadır. Bu bağlamda Kuran'ın pek çok yerinde geçen nefs ve zevc kelimelerinin geçtiği ayetler 'eşleriniz sizinle aynı özelliğe sahip ve aynı yaratılışta' şeklinde yorumlanabilir. 'Nefs' kavramı bütün insanların ortak kökenine işaret etmektedir. Gramatik olarak nefs, dişil olmasına rağmen kavramsal olarak ne dişil ne de erildir. Bu nedenle de nefs kelimesi eril takılar da alabilir. Son olarak 'zevc' kavramı, genel olarak eş, çift manasında kullanılmaktadır. Fakat gramer kurallarına göre zevc, erildir ve eril sıfat ve fiil takıları alır. Kavramsal olarak ne eril ne de dişildir (Gürhan, 2007: 121).

Bu kavramları gramatik olarak açıkladıktan sonra Wedud, bu ayeti bütün insanoğlunun kökenini, birbirini tamamlayan bir çiftli sistemin parçası olan bir tek *nefse* dayandırdığı şeklinde yorumlamıştır. Daha başka bir ifadeyle bu fıtri çift erkek ve kadındır. Bu ayette 'erkek' ve 'kadın' kelimelerinin kullanılışı, çifter çifter yaratılış gerçekliğinin fiziksel tezahürlerinin çoğaltıldığı ve 'yeryüzüne yayıldığı' anlamına gelmektedir (Gürhan, 2007: 121).

Kurtubî (öl.671- 1273) ise Havva'nın Âdem'in kaburga kemiğinden yaratıldığını, bu nedenle de hiçbir zaman istikamet üzere bulunamayacağına dair rivayete binaen kadınları fıtraten eğri, düzeltilemez olarak yorumlamaktadır. Kadının eğriliğinin düzeltilmesi boşamakla olur(Kurtubî, 1997: c.I, 585-586). İbn Kesîr (öl.771/1373) de diğer müfessirler gibi "Kadın erkekten yaratıldı. Allah kadını

erkeğe muhtaç kıldı. Keza erkeği topraktan yaratan Allah onun da ihtiyacını topraktan kıldı. Kadınlarınızı hapsediniz (Kadınlarınıza sahip olunuz)" demekte ve kadının kaburga kemiğinin en eğri üst kısmından yaratıldığına dair rivayetleri zikretmektedir (Gürhan, 2007: 120).

Burada kadının eğe kemiğinden yaratıldığına dair herhangi bir ifadeye rastlanılmamaktadır. Kadının eğe emiğinden yaratıldığına dair Kur'an-ı Kerim'de herhangi bir ifade geçmese de bu hususta farklı düşünenler de olmuştur. Bu düşüncelerin oluşmasında Peygamberimizden rivayet edilen hadisler etkili olmuştur.

.

"Kadınlar hakkında hayırlı olup nezaketle muamele etmenize dair vasiyetime itaat ediniz. Çünkü onlar eğe kemiğinden yaratılmıştır. Eğe kemiğinin en üst tarafı üst kısmı(ortası)dır. Eğer sen onu doğrultmaya uğraşırsan kırarsın, kendi haline bırakırsan daima eğri kalır. O halde kadınlar hakkında hayır öğüdüme iaat ediniz." (Topaloğlu, 1977 :13).

"Kadın eğe kemiği gibidir. Eğer onu doğrultmaya kalkarsan kırarsın. Yok da mesut bir hayat yaşamak istersen o eğriliği ile beraber faydalanırsın."(Topaloğlu, 1977: 13).

Bu hadislerde "eğe kemiği" ifadesi geçmekte bundan hareket eden bazı müfessirlerden Tevrat ve İncil'de yer alan ifadelere benzer söylemlerde bulunanlar olmuştur.

Kurtubî (öl.671- 1273) ise Havva'nın Âdem'in kaburga kemiğinden yaratıldığını, bu nedenle de hiçbir zaman istikamet üzere bulunamayacağına dair rivayete binaen kadınları fıtraten eğri, düzeltilemez olarak yorumlamaktadır. Kadının eğriliğinin düzeltilmesi boşamakla olur(Kurtubî, 1997: c.I, 585-586). İbn Kesîr (öl.771/1373) de diğer müfessirler gibi "Kadın erkekten yaratıldı. Allah kadını erkeğe muhtaç kıldı. Keza erkeği topraktan yaratan Allah onun da ihtiyacını topraktan kıldı. Kadınlarınızı hapsediniz (Kadınlarınıza sahip olunuz)" demekte ve kadının kaburga kemiğinin en eğri üst kısmından yaratıldığına dair rivayetleri zikretmektedir (Gürhan, 2007: 120).

Taberî'ye göre Nisâ sûresinin ilk âyetinde geçen *nefs-i vâhıde*, Hz. Âdem'dir; ondan yaratılan eş de Hz. Havvâ'dır ve Hz. Âdem'in kaburga kemiklerinden birinden yaratılmıştır. Sünnî kaynaklı bir rivayette Hz. Âdem'in cennette iskan edildiğini, yanında kendisiyle huzur bulacağı herhangi bir eş olmadan orada yürüdüğünü, bu arada uyuduğunu, uyandığında baş ucunda Yüce Allah'ın Âdem'in kaburga kemiğinden yarattığı bir kadının oturduğunu görünce ona kim olduğunu sorduğunu, onun, "Bir kadın" cevabını verdiğini, niçin yaratıldığını sorunca da bu defa, "Benimle huzur bulasın diye" dediğini nakletmektedir (Okuyan, 2007: 96).

Özetle şunu söyleyebiliriz Kur'an-ı Kerim'de yaratılış hadisesi anlatılırken Havva'nın Adem'den yaratıldığına dair bir bilgi yoktur. İncil ve Tevrat'ta geçen ifadelerin, rivayet edilen hadislerin etkisiyle erkeğin üstünlüğünü destekler nitelikte çıkarımlarda bulunanlar olsa da genel görüş İslam dininin ne Havva'ya ilk günahı yüklediği ne de Havva'nın Adem'den yaratıldığıdır.

5.3.2. Erkeğin Üstünlüğü

Erkeğin kadından üstün olduğu iddiası fazlasıyla dile getirilmektedir. Erkeğin kadından üstün olduğunu iddia edenler boşanma, şahitlik, çok eşle evlilik gibi konular üzerinden de İslamiyet'e karşı bir tavır sergilemektedirler. Hıristiyanlık ve Yahudi inanışında kadının erkeğin eğe kemiğinden erkeğe yardımcı olması gerekçesiyle yaratılması erkeği ontolojik olarak da kadından üstün kılmaktadır. Hıristiyanlık ve Yahudilik kadına ilk günahın müsebbibi olarak bakmaktadır. Bu durum da kadını fitneci, günahkar, şeytanın iş birlikçisi gibi ithamlarla baş başa bırakmıştır.

İslam dini ise kadın ve erkeği psikolojik ve fizyolojik özellikleri bakımından farklı olması üzerinden ele almış, kadın ve erkek arasından kaba bir eşitliği reddederek adil bir düzen kurmaya çalışmıştır. Kadın ve erkeğin özelliklerini görmezden gelerek yapılacak bir eşitleme çabası aslında bir eşitsizliği de doğuracaktır. Erkeğin kadından üstün olduğunu savunanlar, kadın ve erkeğe yüklenen görev ve sorumlulukları görmezden gelmektedirler. Müfessirler, erkek ve

kadın arasında erkeğin evin geçimini sağlamasından kaynaklanan bir farka dikkat çekmiş, erkeği "aile reisliği" görevi ile toplumsal yapının içine yerleştirmiştir. Erkeğin fıtratı gereği yöneticilik kabiliyetlerinin uygun olması, kadının psikolojik olarak daha kırılgan addedilmesi görev ve sorumlulukların dağılımındaki farklılıkları doğurmuştur.

İnsanların hepsinin aynı özelliklere sahip olmasını bekleyemeyiz. İnsanlar birçok açıdan farklı özelliklere sahiptir. Ayrıca insanların yaşamlarını düzenlemek adına bir organizasyona ihtiyaçları vardır. Aile bu noktada toplumsal yaşamın düzenlenmesinde önemli bir aşamadır. Sağlam ve başarılı organizasyonlarda, oluşumlarda başarılı bir ekip liderinin varlığına her zaman ihtiyaç vardır. Aile için bu hususta görev için erkek uygun görülmektedir. Ancak şunu da belirtmeliyiz ki gerekli şartları sağlaması bu manada kendisine verilen görevi hak etmesini sağlayacaktır. Ailesi adına gerekli görevleri ifa etmeyen biri sadece biyolojik olarak erkek olmasının bir getirisi olarak aile reisliği unvanını alması gerektiğini söylemek İslam'ım adaleti ile çelişmemize sebep olacaktır. Tabiki buradaki üstünlüğü çok katı bir manada ele almak da yanlış olacaktır. Buradaki durum, aile içi birlikteliğin sağlamlığını, ev içi organizasyonların devamlılığını sağlamak adına yapılacak çalışmaları içermektedir. Hayatın diğer alanlarında da spor müsabakaları olsun, iş yerleri olsun, şoförlük olsun mutlaka bir lidere ihtiyaç duyulduğu düşünülürse aile gibi fazlasıyla önemli bir kurumun da bir organizasyon şemasına sahip olması gerektiğini kabul etmeliyiz.

Toplumsal yap içerisinde süre gelen ataerkil yapıda aslında erkeğin üstünlüğü konusundaki görüşü desteklemektedir. Ataerkil yapı, kadının toplum içersindeki etkinliğini azaltma çabası içine girdiğinden kadının kendi karşısındaki konumunun kendi iktidarı için tehlikeli boyutlara gelmemesi adına örf, adet, gelenek ve görenekleri kullandığı gibi "din" i de bu anlamda iktidarını güçlü kılma anlamında kullanmıştır.

Kadının dinsel olarak "noksan" sayılması –ki bu, kadının özsel değerini bedenine bağlayan bir anlayıştır- ailenin reisi olan erkeğe kadın üzerinde dinsel bir hak da sağlar: "Karısının itikad, ibadet ve ahlakını yoklayarak bu hususta bir eksiği

varsa onu da öğretmek. Kuran'daki "erkeğin bir derece üstünlüğü", gerçek yaşamda ona birden fazla derecede üstünlük ve hak kazandırmaktadır; dinsel alanı da kapsan bu hiyerarşik ilişki, inanan kadın tarafından da ister istemez içselleştirilmektedir. "Kıyamet gününde kadın evvela namazından sonra da kocasına itaatinden sorulacaktır." buyuran hadisi mümin kadının sorgulaması, olanaksız olmasa da kolay da değildir (Berktay, 2016: 123).

İşte burada toplumsal cinsiyet normları Kuran'da var olan gerçekliği gölgelemektedir. Hadis rivayet edenlerin çoğunluğunun erkek olması ve de yanlış rivayet edilenlerin hadislerin erkeklere ait olması toplumda kadına karşı olan bakış açısının olumsuzluğunu da açıklar durumdadır. Eski Türk inanışı kadına fazlasıyla önem vermekte, eşlere önemli görev ve sorumluluklar verilmekteydi. Fakat Peygamberimiz sonrası dönemde kadının varlığı her geçen gün toplumdan soyutlanmaya çalışılmıştır. "Erkeğin üstünlüğü" kabaca değerlendirilmiştir, İslam dininin genel ruhuna aykırı şekilde, herhangi bir içselleştirme yapılmadan, ataerkil yapıya hizmet eder şekilde kullanılmıştır.

Kuran-ı Kerim'de kadın erkek eşitliğinin olmadığını savunanlar, erkeği üstün olduğu düşüncesini ortaya atanlar Nisa Suresi'nin 34. ayetini bu düşüncelerine delil olarak göstermektedirler.

"Erkekler, kadınların koruyup kollayıcılarıdırlar. Çünkü Allah insanların kimini kiminden üstün kılmıştır. Bir de erkekler kendi mallarından harcamakta (ve ailenin geçimini sağlamakta)dırlar. İyi kadınlar, itaatkârdırlar. Allah'ın (kendilerini) koruması sayesinde onlar da "gayb"ı korurlar. (Evlilik yükümlülüklerini reddederek) başkaldırdıklarını gördüğünüz kadınlara öğüt verin, onları yataklarında yalnız bırakın. (Bunlar fayda vermez de mecbur kalırsanız) onları (hafifçe) dövün. Eğer itaat ederlerse artık onların aleyhine başka bir yol aramayın. Şüphesiz Allah çok yücedir, çok büyüktür"(Nisa, 4/34.)

Nisâ sûresinin 34. âyetinde erkeklerin kadınlara kavvâm olması cinsiyetten değil, yöneticilikten kaynaklanmaktadır. Zaten bu kelimenin anlamlarından biri de "tercihte öncelik"tir. Câhiliyye döneminde kadının yöneticilik ya da toplum

düzenindeki yeri düşünüldüğünde özellikle erkeğin mâlî harcamalardaki önceliği tarihî bir vaka olarak ortadadır. Ancak bu durum cinsiyetten değil, meşguliyetten kaynaklanmaktadır. Yönetici eğer kadınsa ona da bu anlamda ayrıcalığın verildiği ve kendisine itaat edilmesinin zorunluluğu anlaşılır. Oysa bazı müfessirler, bu âyetten hareketle peygamberlik, velayet, şahitlik, cihad ve benzeri görevlerde erkeklerin etkinliğini ileri sürmüşler, kadınları erkeklere göre daha az akıllı saymışlar, yönetme gücüne daha az sahip gördükleri için kadınları yönetilen olarak değerlendirmişlerdir (Okuyan, 2007: 112).

Mesela el-Kurtubi (ö. 671/1272) bir yerde kavvam kelimesini açıklarken "yani erkekler kadınların geçimlerini ederler, onların güvenliklerini sağlar, onları korurlar" demekte, başka bir yerde ise "kavvam bir şeyi üstlenmek, onu dikkatlice gözetip korumak anlamına gelir" demektedir. Yine Arab dilcisi lbn ManzOr da (ö. 711/1311) kavvam kelimesinin mastarı olan el-Kıyam kelimesinin, "muhafaza, koruyup gözetme, düzeltme" anlamına geldiğini ve konumuz olan (4, Nisa, 34) ayetinde de bu anlamda kullanıldığını ifade etmektedir (Kırbaşoğlu, 1997: 260)

Erkeklerin aile reisi olarak nitelendirilmesi alenini geçimini sağlamasından ve fiziksel güçlülüğünden dolayıdır. Aile reisliğini erkeğin aile içi her durumda tek söz sahibi olmak da yanlış olacaktır. İstişare etmenin yararları unutulmamalıdır ve bu hususta Peygamberimizin aile yaşantısı örnek alınmalıdır.

Yalnız unutmamak gerekir ki, bu reislik görevi sadece karı-koca ilişkileri için söz konusudur. Evin dışında kadın tamamen hürdür. Âyetin devamı bu hususu teyit etmektedir. Yine unutmamak gerekir ki, Kur'ân bu reislik görevini iki şarta bağlamaktadır. Bu iki şart ortadan kalktığında reislik görevinin de ortadan kalktığından kuşku etmemek gerekir. Zira hüküm illete bağlıdır, illet kalkınca hükmün de kendiliğinden ortadan kalkacağı açıktır. Tıpkı su bulunmayınca teyemmüme başvurulması, su bulununca teyemmümün geçerliliğini yitirmesi gibi. Eğer toplumsal şartların gelişmesi sonucu, erkek, âyette söz konusu edilen şartları yerine getiremezse, yöneticilik görevine hak talep edemez. Yalnız şu hususu da hemen belirtelim ki, yöneten ister erkek ister kadın olsun, bu birinin diğerinden üstün olduğu anlamına gelmez. Bu durum, üstünlük probleminden çok toplumsal olgu

sorunudur. Zira toplumsal şartlar, insanları zorunlu olarak belli şekiller de hareket etmeye zorlar (Akdemir, 1997: 256).

Kuran-ı Kerim'de Nisa Suresi'nin dışında da kadın erkek ilişkisine dair hükümler bulunmakta, birbirlerini tamamlayıcı ve birbirlerine yardımcı olmaları üzerinde durulmaktadır. İslam dini "Ey insanoğlu" hitabını kullanarak ortaya koyduğu eşitlik ilkesine aykırı hareket ettiğini söylemek, bunu da sadece tek bir ayet üzerinden açıklamaya çalışmak, yorumlarken sadece zahiri manalarıyla hareket etmek Kuran-ı Kerim'in ve İslam dininin bütüncül anlayışını inkar etmek anlamına gelmektedir. Kuran-ı Kerim kadın ve erkeğe "insan" olmaları hasebiyle yaratılışları itibariyle bir ayrım gözeterek bakmamıştır.

Mü'min erkekler ve mü'min kadınlar birbirlerinin dostlarıdır. İyiliği emreder, kötülükten alıkoyarlar. Namazı dosdoğru kılar, zekâtı verirler. Allah'a ve Resûlüne itaat ederler. İşte bunlara Allah merhamet edecektir. Şüphesiz Allah mutlak güç sahibidir, hüküm ve hikmet sahibidir. (Tevbe, 9/71).

Şüphesiz müslüman erkeklerle müslüman kadınlar, mü'min erkeklerle mü'min kadınlar, itaatkar erkeklerle itaatkar kadınlar, doğru erkeklerle doğru kadınlar, sabreden erkeklerle sabreden kadınlar, Allah'a derinden saygı duyan erkekler, Allah'a derinden saygı duyan kadınlar, sadaka veren erkeklerle sadaka veren kadınlar, oruç tutan erkeklerle oruç tutan kadınlar, namuslarını koruyan erkeklerle namuslarını koruyan kadınlar, Allah'ı çokça anan erkeklerle çokça anan kadınlar var ya, işte onlar için Allah bağışlanma ve büyük bir mükafat hazırlamıştır.(Ahzab, 33/35).

Bil ki Allah'tan başka hiçbir ilâh yoktur. Hem kendinin, hem de inanmış erkek ve kadınların günahlarının bağışlanmasını dile! Allah gezip dolaştığınız yeri de, içinde kalacağınız yeri de bilir (Muhammed, 47/19).

Peygamberimiz zamanında kadınların erkeklerle eşit haklara sahip olduklarını ortaya koymak adına girişimlerde bulunduklarını görmekteyiz. Hudeybiye Antlaşması esnasında yaşananlar bu durma örnektir. Antlaşmada erkekler ile ilgili

hususlar görüşülürken kadınların durumunun belirsizliği üzerine Müslüman kadınlar erkeklerle eşit olduklarını göstermek adına mücadele etmişlerdir. Hz. Peygamber Mekke'yi fethettiği gün de büyük, küçük, kadın, erkek herkesten İslam üzere,Allah'a iman edip ondan başka ilah olmadığı ve Hz. Muhammed'in onun kulu ve elçisi olduğuna şehadet etmek üzere biatleşti. Onlar da güçleri yettiğince Allah ve Rasulü'ne itaat edeceklerine söz verdiler. Kadınlar da bu biatleşmeyi 60/Mümtehine suresinin on ikinci ayetindeki şartlar üzere yaptılar. Dikkati çeken durum şudur ki: Bu biat konuları Hz. Peygamber'in İslam yayabilmek adına hicret etmeden önce Medineli erkeklerle Birinci Akabe'de anlaşma yaptığı konulardır. Aynı çatı altında bulunacak kadın erkek tüm bireyler birbirlerinin hakkını gözetmek durumundadırlar. Bu işin cinsiyet ayrımı yoktur. Bu sebeple Hz. Peygamber İslam devleti çatısı altında bulunacak her bireyden bu konularda biat almıştır (Köksal, 2015: 116).

Ey Peygamber! Mü'min kadınlar, Allah'a hiçbir şeyi ortak koşmamak, hırsızlık yapmamak, zina etmemek, çocuklarını öldürmemek, elleriyle ayakları arasında bir iftira uydurup getirmemek, hiçbir iyi işte sana karşı gelmemek konusunda sana biat etmek üzere geldikleri zaman, biatlarını kabul et ve onlar için Allah'tan bağışlama dile. Şüphesiz Allah, çok bağışlayandır, çok merhamet edendir (Mümtehine, 60/12).

Eski güzelliğinin gitmesi üzerine "Senin yırtın benim için annemin sırtı gibidir." ithamına maruz kalan kadının Peygamberimizin yanına giderek bu durumu anlatması, Peygamberimizin kendisine bu konuyla ilgili ayet gelmediğini söylemesi üzerine ona karşı çıkması ve bu karşı çıkış sonrası kendisiyle ilgili ayetin inmesi ve bu ayete el-Mücadele(tartışan kadın) adının verilmesi son derece önemlidir.

Allah, kocası hakkında seninle tartışan ve Allah'a şikayette bulunan kadının sözünü işitmiştir. Allah, sizin sürdürdüğünüz konuşmayı (zaten) işitmekteydi. Şüphesiz Allah hakkıyla işitendir, hakkıyla bilendir (Mücadele, 9/1).

Bu olayın bu şekilde neticelenmesi İslam dininin kadına verdiği değeri göstermesi bakımından önemidir. Bir kadın için ayet indirilmesi adalet vurgusu bakımından önemlidir. Ayrıca kadının peygamberimize karşı çıkması da kadı

haklarında İslam diniyle beraber herhangi bir gerileme olmadığını ortaya koyar. Erkeğin üstünlüğünü baştan ve her hususta kabul eden bir din bu konuda da kadın aleyhinde bir karar verebilecekken kadını koruyan bir karara hükmetmiştir.

Bu duruma binaen Hz. Ömer döneminde mehirlerin yüksekliği üzerine gelen şikayetleri Hz. Ömer'in dikkate alarak bu konuda düzenleme yapılmasına kadınların karşı çıkması kadınların haklarına sahip çıkmaya devam ettiklerini, Kuran'ın hükümlerinin onları korumasıyla cesaretlendiklerini söyleyebiliriz. Hz. Ömer'in mihri dört dirhemle sınırlandırmasına karşı çıkan bir kadın kendisine Nisa Suresi'nin 20 ve 21. ayetlerini okuyarak karşı çıkmıştır. Bu durum karşısında Hz. Ömer yaptığı hatanın farkına vararak kararından dönmüş, Allah'tan af dilemiştir.

Eğer bir eşin yerine başka bir eş almak isterseniz, öbürüne (mehir olarak) yüklerle mal vermiş olsanız dahi ondan hiçbir şeyi geri almayın. İftira ederek ve açık günaha girerek mi verdiğinizi geri alacaksınız? Hem, siz eşlerinizle birleşmiş ve onlar da sizden sağlam bir söz almış iken, onu nasıl (geri) alırsınız?(Nisa, 4/20-21)

Kadın-erkek üstünlüğü konusunda Kur'anın öğretisine ters düşen her görüş, her davranış, her uygulama Müslümanlarca benimsenmiş olsa bile İslam dışıdır. Şurası iyi bilinmelidir ki, Islam dışı bir görüş, davranış veya zihniyetin Müslümanlarca. benimsenmiş olması, onun İslami olduğunu hiçbir suretle göstermez. Zira Müslümanların ortaya koyduğu her şeyin zorunlu olarak İslam'ı temsil ettiğini düşünmek kadar büyük bir hata olamaz. Müslümanların her söylediğinin veya yaptığının İslam'ı temsil etmesi şöyle dursun; tam aksine onların her yaptığı ve söylediği sorgulanabilir niteliktedir ve ancak Kur'an'a ve Allah Resulünün modeline uyduğu sürece, onların görüş ve davranışlarının İslami olması söz konusu olabilir.(Kırbaşoğlu, 1997: 263)

5.3.3. Kadının Kocasına İtaate Mecbur Olması

Sözlükte " baş eğmek, emredileni yerine getirmek, söz dinlemek" anlamındaki tav' kökünden türemiş olup aynı manayı taşır. Aslında masdar ismi olan taat de itaat gibi kullanılır itaat kelimesi Kur'an'da geçmemekle birlikte üç ayette taat ismi yer almakta. bundan başka yedisi isim, diğerleri fiil kalıplarında olmak üzere

itaat kavramı seksen beş yerde geçmekte, kırk iki ayette de aynı kökten gelip "güç yetirmek" manasında kullanılan istitaat kavramı yer almaktadır (Alper, 2001: 444).

Nisâ 34. âyette itaate konu edilen kânitât kelimesi dişi/müennes kalıbında yer aldığı için buradan “kadınların erkeklere itaat etmesi gerektiği” ne dair birtakım çıkarımlar yapılmıştır. Meselâ Beydâvî, bu itaatin gerekçesini erkeklerin akıl, idare, güç, çalışma, itaat, şahitlik, miras, cihad vs. konularda kadınlardan üstün olmasına ve “Kadınların en hayırlısı kocasının emrine itaat edendir rivayetine bağlamışken Beğavî, Hz. Peygamber’e nispet edilen, “Herhangi bir insana secdeyi emretseydim kadının, kocasına secde etmesini emrederdim” rivayetine bağlamıştır (Okuyan, 2007: 115).

Kadının kocasına itaat etmek zorunda olduğunu dile getirenler erkeğin “aile reisliği” üzerinden hareket etmekte istişare kültürünü göz ardı ermektedir. Erkeğin ve kadının birbirlerine karşı görev ve sorumlulukları vardır. Bu görev ve sorumluluklarını yerine getirmeleri alenin birlikteliği ve sağlığı bakımından önemlidir. Kadın ve erkeğin birbirlerine karşı farklı konularda üstünlükleri olmakla birlikte bu üstünlüğü sadece erkek tarafından görüp kadını erkeğin emri altında itaatkar bir varlık olarak görmek kadının saygınlığına zarar verecektir.

Aileden devlete varıncaya kadar bütün kurumsal yapılarda idarecinin esas alması gereken en temel ilke şuradır. Şura önemine binaen Kur'an-ı Kerim'de bir sureye ad olmuş ve "İş hususunda onlarla istişare et: ayetiyle doğrudan Hz. Peygamber' e emredilmiştir. Bundan dolayı İbn Teymiyye (ö.728/1327): "İdareciler istişareden muaf olamazlar, çünkü Allah onu peygamberine emretmiştir." demektedir. Bazı istisnaları bulunmakla birlikte peygambere emrin ümmetine de emir olduğu ilkesi bir yana aynı husus açık biçimde "Onların işleri aralarında istişare iledir." ayetiyle mü'minler için de öngörülmüştür (Köse, 2015: 104).

Burada dikkat edilmesi gereken husus eşlerin birbirlerine saygı duyarak yaşam alanlarını şekillendirmeleri, istişare kültürünü önemsemeleri ve fıtratları gereği ön plana çıkan sorumluluklarını yerine getirmeleri gerektiğidir. Ancak özellikle bu konuda ortaya konan rivayetler ailede ve yönetimde kadını kısıtlar bir

role bürünmüştür. Ortaya konan bu rivayetler ataerkil yapıyı güçlendirmek isteyenler tarafından kullanıldığı gibi İslam'ı eleştirmek isteyenlerin de görüşlerini destelemek için kullandıkları bilgilerde önemli yer tutmaktadır. Kadının izinsiz evden çıkmaması gerektiği, çıktığı zaman da lanetleneceğinin söylenmesi erkeğin kadın üzerindeki hakimiyetinin gücünü ortaya koyması bakımından önemlidir. Bu şekilde ortaya konan rivayetler kadının toplumsal yaşama katılımına da fazlasıyla müdahele etmektedir. Aslında ortaya konan bu rivayetlerle Kur'an-ı Kerim'de geçen itaat kavramının kendi istekleri doğrultusunda toplumsal yaşama nakli sağlanmaktadır.

Et-Taberânî'nin Mu'cemûl-Evsât adlı eserinde Enes b. Mâlik (ra) aracılığıyla Hz. Peygamber'e nispet ettiği bu konudaki rivayetin metni şöyledir: "Bir adam karına evden çıkmamamsını emrederek dışarıya çıkıp gitti. Kadının babası alt katta, kendisi ise evin üst katında oturuyordu. Bir müddet sonra kadının alt katta ikâmet etmekte olan babası hastalandı. (Babasına hizmet etmek için aşağıya inmek isteyen) kadın, Hz. Peygamber'e haber göndererek durumu arz etti. Hz. Peygamber de "Kocana itaat et" buyurdu. Daha sonra kadının babası öldü. Babasının cenazesine katılmak isteyen kadın, Hz. Peygambere haber göndererek tekrar izin istedi. Bunun üzerine Rasulullah (sav) tekrar: "Kocana itaat et" buyurdu. Daha sonra da kadına şöyle haber gönderdi: "Kocana itaatin sebebiyle Allah cc. babanın günahlarını bağışlamıştır (Sarmış, 2010: 287-288).

Yine bu zihniyetin bir ürünü olarak, bir kadının kocasından izinsiz evden çıkması durumunda lanetleneceğine dair bir takım rivayetler daha ortaya atılmıştır. Nitekim Et-Taberânî Mu'cemûl-Evsât'ta İbn Ömer (ra) vasıtasıyla Hz. Peygamber'den şöyle bir nakilde bulunmuştur: "Hz. Peygamberden işittim ki şöyle diyordu: "Kadın, kocasının rızası olmadan evinden dışarı çıktığı zaman, evine dönünceye kadar gökteki her melek, insan ve cinin dışında kendisine uğradığı her şey lanet eder" (Sarmış, 2010: 296).

İslâm hukukunda koca karısının evden dışarı çıkışını koordine etme hakkına "sahiptir. Kadın kocasından habersiz olarak evden ayrılamaz. Ancak kadının bazı ziyaretler için kocasından habersiz dışarı çıkabileceği dururumlar mevcuttur. Bu durumlar;

- Kadın, kocası izin vermese dahi yanında mahrem bir yakını ile hacc ibadetini gerçekleştirmek için hacca gidebilir. Çünkü kocanın hakkı aynî farzın önüne geçemez denilmiştir.
- Kadın, dini meseleleri öğrenmek için – eğer kocası yardımcı olmuyorsa- ara sıra ilim meclislerine katılabilir.
- Kadın, hak ve alacaklarını tahsil için evinden çıkabilir.
- Bunun yanı sıra anne ve babasını ziyaret etmek için haftada bir kere, kardeş, hala, teyze, amca ve dayı gibi yakın akrabalarını ise yılda bir kere ziyaret etmek için evinden çıkabilir (Arıkfidan, 2015: 78).

"Kadına itaat etmek pişmanlıktır" Hayrı tavsiye eden kişiye kadın mı, erkek mi diye bakılmaksızın itaat gerekir. Zira yukarıda geçen ayet-i kerimeye göre kadınlar da emr-i bil marufla görevlendirilmişlerdir. Öte yandan "Allah'a isyan konusunda hiçbir mahluka itaat yoktur" hükmü de erkeğe sınırsız itaati geçersiz saymaktadır. Bu konuda mühim olan emir ya da ricanın hangi cinsten geldiği değil, muhtevasıdır (Martı, 1998: 34).

Kur'ân'da Yüce Allah, Hz. Peygamber'e biat eden kadınların biatlarını kabul etmede ön gördüğü şartlar arasında "Marufta (doğru ve yararlı işlerde) sana isyan etmeyecekler" ifadesine yer vermektedir. Demek ki Peygamber'e bile itaatin şartı vardır. İsyan etmemek bir anlamda istisna içermektedir; yani maruf/iyi, doğru, yararlı olmayabilen işlerde itaat gerekmez. Buna rağmen kadını, mutlak surette kocasına itaatkâr ilan etmek, kadına bakışta takınılan olumsuz tavrın devamıdır (Okuyan, 2007: 117).

Kadının erkeğe itaate mecbur olması iddiasında bulunanlar, kadını eve hapseden ya da tamamıyla erkeklerin tahakkümü altına sokan bir görüşe sahiptirler. İslam dininde erkek, aile reisi olarak geçse de buradaki rolü gözetmek, koruyup kollamak üzerinedir. Tabiki eşler arasında birbirlerine karşı görev ve sorumluluklar mevcuttur. Fakat erkeğin aile reisi oluşu kadının hayatına her istediği gibi müdahale etme olanağı vermemektedir.

5.3.4. Kadına Şiddet

Kadına uygulan şiddet, günümüz toplumlarında da önemli bir sorun teşkil etmektedir. Kadın cinayetleri her geçen gün artmaktadır. Bu cinayetlerin gerekçelerinde genellikle tarafların karı koca ya sevgili olduklarını görmekteyiz. Aynı durum Batı ülkelerinde de aynı şekilde görülmektedir.
"Cennet anaların ayakların altındadır." diyerek kadını şereflendiren bir dinin mensubunun kadına karşı şiddet uygulaması kabul edilemez bir gerçektir.

Özellikle Peygamberimiz zamanında korunmaya çalışılan kadın hakları, onun vefatıyla beraber gerilemeye gitmiştir. Onun öncesinde değersizleştiren, öteleştirilen kadınlar onun devriyle birlikte birçok hakka sahip olmuştur.

Cahiliye devrinde kız çocuklarının diri diri gömülmesi o zamanla ilgili hatırlanan en acı olaylardan biri belki de en acısıdır. Kız çocukları kabile sisteminin olduğu Arap yarımadasında; askeri nitelikleri taşımadıkları, maddi getiri sağlamadıkları gerekçesiyle çok fazla değer görmemişlerdir. İleride aileyi zora sokabilecek bir ahlaksızlığın içinde olabileceği de akıllara gelince o dönemde kız çocukları aileler için "kurtulması gerekilen" bir yük olarak görülmüştür.

"*Onlardan birine bir kızının dünyaya geldiği müjdelenince, öfkesinden ve üzüntüsünden, yüzü mosmor kesilir. Müjdelendiği bu kötü haberin etkisiyle utanıp eşinden dostundan saklanmaya çalışır. Şimdi ne yapsın: Hor, hakir, itilip kakılan bir bela olarak onu hayatta mı bıraksın, yoksa toprağa mı gömsün, ne yapsın? diye kara kara düşünür! Dikkat ediniz, ne fena hükümlerdi verdikleri bu hükümler!*"(Nahl, 16/58-59).

Peygamberimiz devrinde öncelikli olarak yaşantısıyla insanlara örnek olmaya çalışmıştır. Kendisi eşlerinden ya da hizmetçilerinden hiçbirisine şiddet uygulamamıştır. Kadınlara karşı muamelelerinde sabırlı, iyi niyetli ve çözüm üretici olmuştur.

Ayrıca Hz. Ömer'in oğlu Abdullah'ın (r.a.) şu sözleri de, bize asrı saadet döneminde kadının kazandığı konumu ve sonrasındaki yaklaşıma dair önemli bir mukayese imkanı sunmaktadır: "Biz Peygamber (a.s.) zamanında hakkımızda bir vahiy inmesinden korktuğumuz için kadınlara söz söylemekten, haklarını çiğnemekten ve onlara sert davranmaktan sakınırdık. Ne zaman ki, Peygamber (a.s.) vefat etti, biz de artık onlara karşı çok (kırıcı ve yıkıcı) sözler söyler olduk ve onlar hakkında kusurumuz arttı" (Güner, 2007: 55).

Peygamberimiz, İslam dininin, Allah'ın elçisi olarak topluma karşı kendi devrinde sorumluluklarını yerine getirmeye çalışmıştır. Vefatından sonra kadına şiddet konusunda olumsuzluklar yaşanmış ve hala da yaşanmaktadır. Günümüz İslam dininin kadına şiddet uygulamaya izin verdiği görüşü İslam dünyasının tartışılır konularından biri olmuştur. Bu durumun fazlasıyla dillendirilmesinde İslam dünyasının geri kalmışlığı, Batı'nın ise Rönesans ve reform hareketlerine başlayan gelişiminin etkisi yadsınamaz bir gerçektir. Fakat yine de İslam'a yöneltilen eleştirilerin bütüncül bakış açısına sahip olmadan yapılan tefsirlerden ve doğru olduğu şüpheli olan hadislerden kaynaklandığı görülmektedir. Kadına şiddete İslam dininin izin verdiğini, kadına şiddeti onayladığını iddia edenler Nisa Suresi 34. Ayete dayanarak eleştirilerini yöneltmişlerdir.

"Erkekler, kadınların koruyup kollayıcılarıdırlar. Çünkü Allah insanların kimini kiminden üstün kılmıştır. Bir de erkekler kendi mallarından harcamakta (ve ailenin geçimini sağlamakta)dırlar. İyi kadınlar, itaatkârdırlar. Allah'ın (kendilerini) koruması sayesinde onlar da "gayb"ı korurlar. (Evlilik yükümlülüklerini reddederek) başkaldırdıklarını gördüğünüz kadınlara öğüt verin, onları yataklarında yalnız bırakın. (Bunlar fayda vermez de mecbur kalırsanız) onları (hafifçe) dövün. Eğer itaat ederlerse artık onların aleyhine başka bir yol aramayın. Şüphesiz Allah çok yücedir, çok büyüktür" (Nisa, 4/34).

Burada geçen nüşuz kelimesinin meallerdeki anlamı bu ayet üzerine yapılan tartışmaların en önemli gerekçelerinden biridir. Kelimenin anlamı meallerin çoğunda dövmek fiili ile beraber kullanılmaktadır. Ancak aynı kelimenin Nisa Suresi 128. ayette yüz çevirmek, kötü davranmak anlamlarında kullanılmıştır.

“Eğer bir kadın kocasının, kendisine kötü davranmasından yahut yüz çevirmesinden endişe ederse, uzlaşarak aralarını düzeltmelerinde ikisine de bir günah yoktur. Uzlaşmak daha hayırlıdır. Nefisler ise kıskançlığa ve bencil tutkulara hazır (elverişli) kılınmıştır. Eğer iyilik eder ve Allah'a karşı gelmekten sakınırsanız, şüphesiz Allah yaptıklarınızdan haberdardır” (Nisa, 4/128).

Burada ilk ayetin kadınlara ikinci ayetin erkeklere karşı bir yaptırım içermesi nüşuz kelimesi üzerine yapılan tartışmalarda da dile getirilmiştir.

Haklı veya haksız bir gerekçeyle kocanın karısına fena halde muamelede bulunması, erkeğe nispetle nüşuz kavramını gündeme getirmektedir. Kur’an-ı Kerim’de kadın açısından bir endişe kaynağı olarak erkeğin nüşuzu ve yüz çevirmesi birlikte zikredilmekte(Nisa, 4/128), ancak kocanın hangi davranışın nüşuz, hangilerinin yüz çevirme kapsamına girdiğine dair bir açıklama yer almamaktadır. İslam alimleri, ayetin nüzul sebebini de dikkate alıp kocanın, evlenme akdinin gereği olarak kadının hakkı olan nafaka, cinsel yararlanma, geceleyin evde kalma gibi hususlarda görevini yerine getirmemesini veya karısına ilgisiz, sevgisiz ve soğuk davranmasını yüz çevirme şeklinde değerlendirirken, aile reisliği hakkını kullanmak suretiyle kadına sert davranıp fena muamelede bulunmasını da nüşuz diye açıklamışlardır (Gürer-Altıntaş, 2017: 98).

Sözlükte "yükselmek, ayağa kalkmak; geçimsiz davranmak" gibi anlamlara gelen nüşüz kelimesi fıkıhta "kadının evlilik hukukuna riayet etmemesi, evlilik birliğini sürdürmeyi engelleyecek düzeyde geçimsizlik sergilemesi" demektir. Bu durumdaki kadına nişize denir. Genellikle kadın için kullanılan nüşuz kelimesi erkeğe izafe edilerek kullanıldığında kocanın karısına karşı görevlerini ihmal etmesini, ona karşı kötü muamelede bulunmasını ifade eder. Bu durumdaki erkeğe de naşiz denilmiştir (Günay, 2007: 304).

Nüşûz, sadece kadına ait bir davranış olmadığı için onun serkeşliği belki de erkeğin serkeşliğinden kaynaklanıyor olabilir. Bu durumda kadına ceza uygulamanın gerekçesi ortadan kalkabilir. Dolayısıyla eşler arasında cereyan eden bir konuda

kimin haklı olduğunu doğru bir şekilde tespit görevi belki de hatayı yapmış olan tarafa verilmiş olabilir; bu ise, hakkaniyetli bir uygulama oluşturmaz. Sınırı belli olmayan veya yapılan hatanın *nüşûz* olup olmadığı kesin olarak ortaya konmadan eşler arasındaki bir davranışın faturasını kadına ödetmek, Kur'ân'ın aile kurumuna bakışını yansıtmaz (Okuyan, 2007:119).

Kur'an-ı Kerim aile içindeki birlikteliği fazlasıyla önemsemektedir. Eşlerin birbirlerine karşı saygı ve sevgi içerisinde olması gerektiğini dile getirmiştir. Aile birlikteliği açısından bu gereklidir. Olası anlaşmazlıklarda da öğüt vermekle başlayıp boşanmaya kadar giden bir davranış silsilesinin varlığını bildirmiştir. Bu sıralama kimi müfessirlerce öğüt verme, yatakları ayırma ve dövme şeklinde verilmiş, dövmenin şekli bile anlatılmıştır. Ömer Nasuhi Bilmen ayetin tefsirinde şu ifadelere yer vermektedir:

"Ey bunların kocaları! Siz evvela (onlara nasihat veriniz) tergib ve terhib suretiyle hayrhane öğütlerde bulununuz ve bu vaiz ve nasihatiniz kifayet etmezse (onları yataklarda yalnız bırakın) onlar ile beraber bir yatakta yatmaktan geri durunuz. (ve) mamafih bu da kafi görülmeyince (onları) hafifçe eza vermeyecek surette (döğünüz.) böyle hafif bir ceza, bazı kadınlar üzerinde tesir yaparak onları itaate daha ziyada saik olabilir.. Mamafih fazla dövmek caiz değildir."

Mehmet Okuyan ise bu ayetin bu şekilde tefsir edilmesine karşı çıkmaktadır. "Bu kelimeye ille de "dövmek" anlamının verilmesi çeşitli komik yorumları da maalesef beraberinde getirmektedir. Meselâ "vuracaksın, ama acıtmayacaksın; tehlikeli yerlere vurmayacaksın; elini omuz hizasının üzerine çıkarmayacaksın"; "bükülmüş mendille vuracaksın"; "misvak ile vuracaksın" ve saire. Bu kelimenin vurmak anlamındaki kullanımında ölüm esnasındaki bir darp işlemi söz konusudur ki ifade edilen vurma şekillerinin bununla herhangi bir ilgisi olamaz. Bir kadına dayak vurulunca onunla bir daha aynı yastığa baş koyabilmenin ne kadar anlamsız bir iş olduğu gözden kaçırılmış olacak ki bu kelime hakkındaki izahlar büyük çoğunlukla dayağa endekslenmiştir (Okuyan, 2007: 122).

Kur'an'da birçok mesajla önemi vurgulana kadının, değil dövülmesi veya vücuduna zarar verilmesi insan ırkının ilk temsilcisi olan Adem'e sadece secde etmediği için Şeytan'ı lanetleyip kovan bir Allah'ın dünyadaki halifemdir/temsilcimdir dediği insan için Kur'an'da dövme kelimesini kullanması bile düşünülemez. Ancak bu kelimenin ne amaçla ve ne alamda kullanıldığı göz önünde bulundurulmalıdır. Sadece sözlük anlamı ile meallerde yer alması, erkeklerin bunu koz olarak kullanmasına ve kadınları dövmesine neden olmaktadır.(Özdemir, 2015:236)

5.3.5. Kadının Cinsel Bir Obje Olarak Görülmesi

İslam dininde kadının cinsel bir obje olarak görüldüğü düşüncesi de kimi çevrelerce dile getirilmektedir. İslam dini daha önce de söylediğimiz gibi hayatın gerçeklerinden soyut değildir. Cinsellik konusuna İslam dininin diğer dinlerden daha fazla ilgi duyması ya da daha fazla açıklamalarda bulunması bu konuya verdiği önemi göstermektedir. Ancak burada düşünülen yanlış algı, kadının sadece cinsel bir obje olarak nitelendirildiği ve İslam'ın kadına bakışını aşağılar bir biçimde ele aldığıdır.

Erkeğin kadından üstün olduğunu iddia edenlerin ya da İslam dininin kadına bakışını eleştirenler kadının erkeğine hizmet için var olduğu düşüncesiyle böyle bir yanılgıya varabilmektedirler. Soyun devamı için kadın ve erkek arasındaki cinsel birlikteliğin olması şarttır. Bunun dışında kadın ve erkek yaratılışları itibariyle cinsel münasebette bulunmayı zaman zaman isteyeceklerdir. İslam dininin evlenmesi teşvik etmesi, Peygamber Efendimizin imkanı olanlara evliliği tavsiye etmesinin bir sebebi de budur. Çünkü evlenmeyen bireyin, cinsel dürtüleri sonucunda arzularına dayanamayarak zina yolunu seçme giderek günah işleme olasılığı vardır. Ama burada gözden kaçırılmaması gereken nokta kadınların da cinsel ihtiyaçlarının olduğu gerçeğidir. Erkek kadınla cinsel münasebete girdiğinde bu tek taraflı bir süreç olarak değerlendirilmemelidir.

Fatmagül Berktay ise bu söyleme şöyle karşı çıkmaktadır:

"İslam'ın, şeriatın ve içtihadın oluşturduğu biçimiyle erkek arzusu çevresinde kurulmuş ataerkil evreninde kadın, erkeği doyuma ulaştırmak için yaratılmış bir zevk nesnesidir. Bu evrende cinsel eylem, eşit iradeyle donatılmış iki kişiyi birleştiren bir eylem olarak görülmez ve yalnızca erkeğin iradesi dikkate alınır. (Bu noktada, bazı yazarlar, İslam'da erkek kadar kadının arzusunun tatminine de yer verildiği itirazını getirirler; ancak böyle bir olgu söz konusu olsa bile, bu, kadın ile erkek iradeleri ve konumları arasında bir eşitliğe yol açmaz; cinsel arzunun tatmini hakkına sahip olmak, eşit irade sahibi olmak değildir.) Kadın bazen cansız nesnelerle bir tutulur ve bir mal olarak değerlendirilir "(Berktay, 2016:150).

Fatmagül Berktay'ın burada delil olarak sunduğu ayet, Bakara Suresi'nin ikinci ayetidir.

"Kadınlarınız sizin için bir tarladır. Tarlanıza nasıl dilerseniz öyle varın. Kendiniz için önceden (uygun davranışlarla) hazırlık yapın. Allah'tan korkun, biliniz ki siz O'na kavuşacaksınız. (Yâ Muhammed!) müminleri müjdele! (Bakara, 2/22)

Bu, cinsel ilişkiden önce dua kabul edilmesi gerektiği ve kıyamet gününde Allah'la karşılaşacağımızın unutulmaması şeklinde yorumlanmıştır. Bu yapıldıktan sora kadınlar erkeklerin tarlaları ya da ekilmiş toprakları olarak görülüyordu. Tarla metaforu, tohum ekmek olarak ilkel birleşme kavramının gelişmiş hali olabilir."Kadılar tarlalarınızdır, dilediğiniz gibi işleyin." "Dilediğiniz gibi" ifadesi herhangi bir uygun zamanda ya da muhtelif birleşme pozisyonları kullanılarak cinsel ilişkiye girme anlamında düşünülmüştür. "Doğal olmayan uygulamaların" bir önceki ayette yer alan şu sözlerle dışlandığı belirtilmiştir. "Onlara, Allah'ın size emrettiği şekilde yaklaşın."(Parrinder, 2003: 224).

Diyanet İşleri başkanlığı bu ayetin tefsirinde şu açıklamayı yapmıştır:

"Kadınlarınız sizin ekeneğinizdir" cümlesi hem cinsel ilişkinin şekilleri konusundaki hükmün gerekçesidir hem de üreme hadisesinde kadının rolüyle ilgili bir benzetmedir. Doğum yoluyla üreme, insanlığın devamı için Allah Teâlâ'nın

koyduğu bir kanundur. İslâm'a göre bunun meşruiyeti (helâl, hukuk ve ahlâka göre geçerli, makbul olması), anne babanın evlilik içinde birleşmesine bağlanmıştır. Bilindiği üzere rahimdeki çocuğun (cenin) ilk aşaması, erkeğin spermi ile kadının yumurtasının birleşmesidir. Bu birleşmede sperm tohuma, kadının yumurtası ve rahimi de ekeneğe ve tarlaya benzetilmiştir"

Burada dikkat edilmesi gereken noktalardan biri de cinsel ilişki esnasında her şeyin erkeğin istediği gibi olmak zorunda olmadığı gerçeğidir. İslam dini kadının cinsel haklarını vermek hususunda gerçekçi bir tavır sergilemiş ve kadına bazı haklar vermiştir. Kadının cinsel ilişkiye hazırlanması istenmiş, bunun yapılmasını sünnet-i müekkede olarak değerlendiren din alimleri olmuştur. Yani yapılması emir şekilde söylenmese de şiddetle tavsiye edilmiştir. İslam alimleri cinsellik hususunda her şeyi tüm şekliyle detaylandırmıştır.

Ne zaman, nasıl, kimlerle sevişileceği Kur'an'dan, Hz. Muhammed'in hadislerine, Gazali'den diğer İslam bilginlerine kadar ciddiyetle ele alınır, yorumlanır, hükümler çıkarılır (Çalışlar, 1991: 101).

İslam kaynaklarında erkeğin kadını nasıl sevmesi gerektiğini etraflı olarak ilk kez Hz. Muhammed'in anlattığı belirtilir. Cinselliği, evlenmeyi, sevişmeyi, konu alan İslamcı kitaplarda Peygamberden çok sayıda hadis aktarılır. Bu hadislere göre; Hz. Muhammed, erkeğin cinsel ilişkiye girerken kadına birdenbire çullanmayıp dil şakaları yapmasını, kadını öpüp severek tahrik edici sözler söyleyerek sevişmeye başlamasını önerir. Peygambere göre, bunları yapmadan sadece kendini tatmin ederek ilişkiye giren erkeğin yaptığına verilecek isim yalnızca "acziyet" ve "hayvanlık". İçinizden biriniz münasebette bulunacağı zaman ailesine hayvan gibi çullanması, öpsün, şehveti, tahrik edici sözler söylesin (Çalışlar, 1991:102).

Evlilik içinde kadının cinsel haklarından biri de, onayı alınmaksızın kocanın çocuk oluşumunu engelleyici korunma tedbirlerine başvurmasının haram kılınmış olmasıdır. Kadını cinsel hazza erdiren ana vesilelerden biri, hiç şüphesiz kocasının kendisinde sükulet bulduğunu hissetmesidir. Kadını cinsel hazdan yoksun bırakmak haksızlık olacağı içindir ki, "Allah'ın Resulü Hz. Muhammed, onayı alınmaksızın hür

kadına azil yapılmasını (Rahimin dışına boşalmasını) yasakladı (Demircan, 2012: 152).

İslam dini iddet süresini sınırlayarak ya da cinsel görevini gerçekleştiremeyen kadına boşanmak istemesi için izin vererek kadının cinsel haklarını da koruma altına almıştır.

5.3.6. Çok Eşlilik

Klasik İslami literatürde "taaddüdü zevcât" denilen aynı anda birden çok kadınla evli olma hali için dünya literatüründe yaygın olarak poligami (polygamy) terimi kullanılmaktadır. Poligami çok eşlilik manasıyla çok karılılığı ve çok kocalılığı kapsamakla birlikte, çok kocalılık nadir olduğu için yaygın olarak çok karılılık anlamında kullanılmaktadır. Çok karılılık için özel terim olan polijini (polygyny) daha doğru terim olmakla birlikte az kullanılmaktadır (Yalçın, 2017: 708).

İslam dünyasına yöneltilen eleştirilerden biri de çok eşliliğin olduğu iddiasıdır. Özellikle günümüz Arap coğrafyasında görülen bu durum İslamiyet'te böyle bir durumun varlığına örnek teşkil etmektedir. Kur'an-ı Kerim'de çok eşliliğe ruhsat veren ayetler de mevcuttur. Fakat bu durum İslamiyet'te çok eşliliğin yaygın, kabul görür bir uygulama olduğunu kanıtlar nitelik taşımamaktadır. Ayrıca çok eşlilik sadece İslam dünyasına ait bir kavram da değildir.

Uygulamalarda bazı farklılıklar olmakla beraber çeşitli kabileler üzerinde yapılan incelemelerde çok kadınla evliliğe rastlandığı gibi Lidyalılar, İranlılar, Yunanlılar, Mısırlılar, Sabiîler, Eski Samiler, Babilliler, Hititler, Asurlular, Çinliler, Hintliler, Slavlar, Cermenler ve Anglosaksonlarda da çok kadınla evliliğin bulunduğu bilinmektedir (Yıldırım, 534).

İslamiyet öncesi Arap toplumunda da çok eşlilikte herhangi bir sınırlandırıcı ibare bulunmamaktadır. Kadınların istekleri dikkate alınmamakta, bir mal gibi satılabilmekteydi. Kur'an-ı kerim ise işte böyle bir ortamda indirilmiştir. Kur'an-ı

Kerimde çok eşlilik hakkında görüş bildiren ayetler Nur suresinin 3. ve 129. ayetleridir.

"*Eğer, (velisi olduğunuz) yetim kızlar (ile evlenip onlar) hakkında adaletsizlik etmekten korkarsanız, (onları değil), size helâl olan (başka) kadınlardan ikişer, üçer, dörder olmak üzere nikahlayın. Eğer (o kadınlar arasında da) adaletli davranmayacağınızdan korkarsanız o taktirde bir tane alın veya sahip olduğunuz (cariyeler) ile yetinin. Bu, adaletten ayrılmamanız için daha uygundur"(Nisa 4/3).*

Bu ayetin yorumu ve iniş sebebi hakkında çeşitli rivayetler vardır, ancak bunların en önemlisi Hz. Aişe'den nakledilen hadistir. Rivayet'e göre baskınlarda, harb cihad gibi sebeplerle bir çok kız ve kadın yetim veya dul kalıyordu. Bazı erkeklerin korunmaya muhtaç olan bu yetimleri yanlarına alarak onlara velilik yapmaları adetti. Bu veliler malları ve güzelliklerine tamah ederek yetim kızlarla evleniyorlar ancak mehirlerini verirken haksızlık ediyorlardı. Yani onlara haklan olan mehri vermiyorlardı. Ayet bu haksızlıkları engellemek amacıyla nazil olmuştur.

"*Ne kadar uğraşırsanız uğraşın, kadınlar arasında adaleti yerine getiremezsiniz. Öyle ise (birine) büsbütün gönül verip ötekini (kocası hem var, hem yok) askıda kalmış kadın gibi bırakmayın. Eğer arayı düzeltir ve Allah'a karşı gelmekten sakınırsanız, şüphesiz Allah çok bağışlayıcı ve çok merhamet edicidir."(Nisa4/129).*

Bu ayetler genel olarak değerlendirildiğinde 3. ayette çok kadınla evlilikte sayının dörtle sınırlandırıldığı görülmektedir. 129. ayette ise eşler arasında adaletin sağlanmasının zorluğundan bahsedilerek tek eşlilik önerilmiştir. Sahabe yaşantıları da bu durumu destekler niteliktedir. Peygamber Efendimiz kızı Fatıma'nın üzerine evlenmek isteyen Hz. Ali'ye karşı çıkmıştır. Ayrıca kendisi de ilk eşi Hz. Hatice vefat edene kadar tek eşli bir evlilik yürütmüştür. Peygamber Efendimiz Hz. Hatice'nin vefatından sonra çok eşli bir yaşam sürmüştür. Bu durumu, İslamı ve Hz. Muhammed'i kötülemek için bir araç olarak kullananlar olmuştur. Peygamberimizi şehvet düşkünü olarak lanse etmek isteyenler yaptıkları evliliklerin gerekçelerini, kimle gerçekleştiğini, zamanını çok fazla dikkate almamıştır. Peygamber Efendimiz,

çok eşlilikten yana olmasa da bu özel durumu yaşamak zorunda kalmıştır. Ortaya çıkan bu özel durumun gerekçelerini şu şekilde sıralayabiliriz:

1. Hz. Peygamber, çok evliliğin dörtle sınırlandırılmasını kendisine de tatbik etmek istemiş; hanımlarına dördünün kalıp hayat boyunca nafakalarının kendisi tarafından ödenmesi şartıyla ayrılabileceklerini söylemesini hiçbir hanımı kabul etmemiş, her biri peygamber zevcesi olarak kalmak istemiştir. Kur'an-ı Kerim Hz. Peygamberin hanımlarını "Ümmühâtü'l Mü'minin olarak göstermiş, hiçbir müminin Hz. Peygamberin vefatından sonra "anası" durumuna getirilmiş olan bu kadınlarla evlenemeyeceği kaidesini vaaz etmiştir. Dolayısıyla boşandıktan sonra başkasıyla evlenemeyecek olan bir hanımı boşaması yersizdir.
2. Hz. Peygamber beş hanımı boşasa idi, onların Hz. Peygamber'e layık olmadığı için boşandığı iddiası ortaya atılabilirdi.
3. Hz. Peygamberin hanımlarının çok olması hanımlara yönelik tebliğlerde öğretici, öğretici görev ifasını kolaylaştırıyordu. Hz. Aişe bu görevi, Peygamberimizden sonra kırk yedi yıl sürdürmüştür.
4. Bütün bunların dışında Hz. Peygamberin hanımlarının her biriyle özel evlenme sebepleri de vardı. Bunlar dul ve desteksiz olanları koruma, bu konuda örnek olma, yanlış anlayışları değiştirme, ileri gelen ashab ve Arap kabileleri hatta komşu devletlerle akrabalık kurma ve İslam toplumunun bütünleşmesini sağlama gibi amaçlardır (Aras, 2007: 191).

Peygamber Efendimiz yaşamını topluma örnek olacak şekilde sürdürmeye çalışmış, insanları tek eşliliğe özendirir bir söyleme sahip olmuştur. Ancak bazı durumların ortaya çıkmasının ya da zamana ve mekana göre farklılık kazanmasının, zorunlu olduğu durumlar da vardır. Bu durumlara sebep olan şartları şöyle sıralayabiliriz:

1. Savaşlar: Tarih boyunca savaşlarda çoğunlukla erkekler yer almış ve belli bir süre erkek nüfusu azalmıştır. Gerçekten de savaş sonrasında toplumda kadınlar çoğunluğu oluşturmuş ve toplumsal bir çözüm olarak çok eşliliğe başvurulmuştur.

2. Evlenmenin ağır ekonomik şartlara bağlandığı toplumlarda evlenmemiş erkeğe oranla daha fazla sayıda kadının ortaya çıkması. Ekonomik şartların ağırlaştığı ve özellikle evlenme güçlükleri ortaya çıktığında imkânı olanlar çok eşli bir evlilik yolunu seçmişlerdir.
3. Üçüncü bir şık olarak tek eşle evliliğin, gerek kadının özel halleri, gerekse erkeğin kadına oranla daha fazla cinsel güce sahip olması dolayısıyla fizyolojik bir yetersizliğe sebep olacağı, bu sebeple çok eşliliğin gerekli olduğu sıkça dillendirilmektedir.

Günümüz Müslüman toplumlarına ve İslam'ın geleneksel yorumlarına bitmez tükenmez eleştiriler getirilmesinin nedenlerinden biri olan çokeşlilik konusundaki gözlemler de aslında yaşanan hayata gitmeksizin sadece metinlerden üretilen imaja oldukça terstir. Bu gözlemlere göre, Osmanlı'da halkın büyük çoğunluğu tek eşlidir ve çok eşlilik tamamıyla zengin sınıf ile sınırlı ve önemsiz bir sayıda kalınıştır. Doğu ve Batı toplumları genel olarak karşılaştırıldığında da ortaya çıkan durum daha da ilginçtir. Türk, Arap ve Fars Müslüman toplumlarının bulunduğu Doğu toplumlarında tekeşliliğe doğru genel bir eğilim vardır ve toplumların büyük çoğunluğu tekeşlidir. Gözlemlere göre tek eşliliğin dinen ve hukuken benimsendiği Batı toplumlarında ise çok kadınlı yaşantı yönünde bir eğilim bulunmaktadır (Paçacı, 2010: 572).

5.3.7. Boşanma(Talak)

İslam hukukunda talâk kelimesi hem tek taraflı irade beyanıyla yapılan boşamayı, hem tarafların anlaşarak evlilik birliğine son vermelerini hem de mahkeme kararıyla meydana gelen boşanmayı içerir. Esasen meydana geliş şekilleri farklı olmakla birlikte her üç boşanma türü de müşterek hükümlere sahiptir. Bununla birlikte talâk sözcüğü ile genellikle tek taraflı irade beyanıyla yapılan boşanmalar kastedilir. Kadının mali bir ödeme yapması veya mali bir hakkından feraget etmesi suretiyle tarafların anlaşarak evlilik birlikteliğine son vermeleri hul' veya muhâlea, mahkeme kararıyla meydana gelen boşanmaya da tefrik denir (Aydın, 2006: 224).

İslam dini aile birlikteliğine fazlasıyla önem vermektedir. Sağlıklı bir toplumsal yaşamın oluşması yolunda ailenin önemi üzerinde sıklıkla durulmuştur. Her ne kadar aile birlikteliğinin devamından yana olsa da bireylere ve çevrelerine zarar veren durumlarda boşanmayı onaylamış ve helal kılmıştır. İslamiyet'in boşanmaya karşı bakış açısı diğer semavi dinler olan Yahudilik ve Hıristiyanlıktan önemli farklılıklar taşımaktadır. Yahudilik inancı boşanma konusundaki tüm kararı erkeğe bırakmaktadır. Hıristiyanlık inancı ise zina suçu hariç boşanmaya sıcak bakmamaktadır. İslam dini ise hükmünü akıl ve mantık süzgecinden geçirerek gerçekçi bir bakış açısıyla vermiştir. Kur'an-ı Kerim'de geçen ayetlerle açıkça ortaya konan husus sahabe yaşantılarından örnekler ve icma ile de desteklenmektedir.

İslam Hukukuna göre boşanmanın sebepleri şunlardır:

1. Eşlerden birinin vefat etmesi
2. Eşlerden birinin seferde, esarette kaybolması veya hapsedilmesi
3. Eşlerden birinin diğerini nefret veya ahlaksızlık dolayısıyla boşaması
4. Kocasının karısına bakmaktan kaçması veya bakmaya aciz olması
5. Eşlerden birinin şifası umulmayan bir hastalığa müptela olması
6. Eşlerden birinin masiyet ve şehvet hislerine uymak suretiyle ailevi durumunun kötüleşmesi
7. Kocanın iktidarsız ve hakim tarafından verilen süre içinde iktidarsızlığının devam etmesi
8. Eşlerden her ikisinde kısırlığın görülmesi
9. Eşlerin mizaç, zevk ve terbiye bakımından farklı olmasından dolayı geçinememeleri
10. Kocasının karısına karşı yaptığı fena muamele de boşanma ya vesiledir.
11. Eşlerden birinin eşinden kusur bulması
12. Evliliği batıl ve fâsit kılan bir maninin ârız olması
13. Eşlerden her ikisinin veya birinin bir dinden diğerine geçmesi (Akaltun-Aydın, 1976: 39-40).

Kur’an-ı Kerim’de Bakara, Nisa ve Talak surelerinde boşanmaya ait hükümler yer almaktadır.

“Boşanmış kadınlar kendi kendilerine üç ay hali (hayız veya temizlik müddeti) beklerler. Eğer Allah'a ve ahiret gününe inanıyorlarsa, Allah'ın kendi rahimlerinde yarattığını gizlemeleri onlara helal olmaz. Kocaları bu süre içinde barışmak isterlerse, onları geri almağa daha çok hak sahibidirler. Kadınların, yükümlülükleri kadar meşru hakları vardır. Yalnız erkeklerin kadınlar üzerinde bir derece farkı vardır. Allah mutlak güç sahibidir, hüküm ve hikmet sahibidir. (Dönüş yapılabilecek) boşama iki defadır. Sonrası, ya iyilikle geçinmek, ya da güzellikle bırakmaktır. (Evlilikte) tarafların Allah'ın belirlediği ölçüleri koruyamama endişeleri dışında kadınlara verdiklerinizden (boşanma esnasında) bir şeyi geri almanız sizin için helal olmaz. Eğer onlar Allah'ın belirlediği ölçüleri gözetmeyecekler diye endişe ederseniz, o zaman kadının (boşanmak için) bedel vermesinde ikisine de günah yoktur. Bunlar Allah'ın koyduğu sınırlardır. Sakın bunları aşmayın. Allah'ın koyduğu sınırları kim aşarsa onlar zalimlerin ta kendileridir. Eğer erkek karısını (üçüncü defa) boşarsa, kadın, onun dışında bir başka kocayla nikahlanmadıkça ona helal olmaz. (Bu koca da) onu boşadığı takdirde onlar (kadın ile ilk kocası) Allah'ın koyduğu ölçüleri gözetebileceklerine inanıyorlarsa tekrar birbirlerine dönüp evlenmelerinde bir günah yoktur. İşte bunlar Allah'ın, anlayan bir toplum için açıkladığı ölçüleridir. Onlarıboşadığınız ve onlar da bekleme sürelerini bitirdikleri zaman, ya onları iyilikle tutun yahut iyilikle bırakın. Haklarına tecavüz edip zarar vermek için onları tutmayın. Bunu kim yaparsa kendine zulmetmiş olur. Sakın Allah'ın âyetlerini eğlenceye almayın. Allah'ın üzerinizdeki nimetini, size öğüt vermek için indirdiği Kitab'ı ve hikmeti hatırlayın. Allah'a karşı gelmekten sakının ve bilin ki Allah her şeyi hakkıyla bilendir. Kadınları boşadığınız ve onlar da bekleme sürelerini bitirdikleri zaman kendi aralarında aklın ve dinin gereklerine uygun olarak güzellikle anlaştıkları takdirde, eşleriyle (yeniden) evlenmelerine engel olmayın. Bununla içinizden Allah'a ve ahiret gününe iman edenlere öğüt verilmektedir. Bu sizin için daha hayırlı ve daha temizdir. Allah bilir, siz bilmezsiniz. -Emzirmeyi tamamlamak isteyenler için- anneler çocuklarını iki tam yıl emzirirler. Onların (annelerin) yiyeceği, giyeceği, örfe uygun olarak babaya aittir. Hiçbir kimseye gücünün üstünde bir yük ve sorumluluk teklif edilmez. -Hiçbir anne ve hiçbir

baba çocuğu sebebiyle zarara uğratılmasın- (Baba ölmüşse) mirasçı da aynı şeyle sorumludur. Eğer (anne ve baba) kendi aralarında danışıp anlaşarak (iki yıl dolmadan) çocuğu sütten kesmek isterlerse onlara günah yoktur. Eğer çocuklarınızı (bir süt anneye) emzirtmek isterseniz örfe uygun olarak vereceğiniz ücreti güzelce ödediğiniz takdirde size bir günah yoktur. Allah'a karşı gelmekten sakının ve bilin ki, Allah yapmakta olduklarınızı hakkıyla görendir. İçinizden ölenlerin geride bıraktıkları eşleri, kendi kendilerine dört ay on gün (iddet) beklerler. Sürelerini bitirince artık kendileri için meşru olanı yapmalarında size bir günah yoktur. Allah, yaptıklarınızdan hakkıyla haberdardır. (Vefat iddeti beklemekte olan) kadınlara kendileri ile evlenmek istediğinizi üstü kapalı olarak anlatmanızda veya bu isteğinizi içinizde saklamanızda sizin için bir günah yoktur. Allah biliyor ki siz onlara (bunu er geç mutlaka) söyleyeceksiniz. Meşru sözler söylemeniz dışında sakın onlarla gizliden gizliye buluşma yönünde sözleşmeyin. Bekleme müddeti bitinceye kadar da nikah yapmaya kalkışmayın. Şunu da bilin ki Allah içinizden geçeni hakkıyla bilir. Onun için Allah'a karşı gelmekten sakının ve yine şunu da bilin ki Allah gerçekten çok bağışlayandır, halimdir. (Hemen cezalandırmaz, mühlet verir.) Kendilerine el sürmeden ya da mehir belirlemeden kadınları boşarsanız size bir günah yoktur. (Bu durumda) -eli geniş olan gücüne göre, eli dar olan da gücüne göre olmak üzere- onlara, aklın ve dinin gereklerine uygun olarak müt'a verin. Bu iyilik yapanlar üzerinde bir borçtur. Eğer onlara mehir tespit eder de kendilerine el sürmeden boşarsanız, tespit ettiğiniz mehrin yarısı onlarındır. Ancak kadının, ya da nikah bağı elinde bulunanın (kocanın, paylarından) vazgeçmesi başka. Bununla birlikte (ey erkekler), sizin vazgeçmeniz takvaya (Allah'a karşı gelmekten sakınmaya) daha yakındır. Aranızda iyilik yapmayı da unutmayın. Şüphesiz Allah yaptıklarınızı hakkıyla görendir" (Bakara, 2/227-237).

Eğer bir eşin yerine başka bir eş almak isterseniz, öbürüne (mehir olarak) yüklerle mal vermiş olsanız dahi ondan hiçbir şeyi geri almayın. İftira ederek ve açık günaha girerek mi verdiğinizi geri alacaksınız? Hem, siz eşlerinizle birleşmiş ve onlar da sizden sağlam bir söz almış iken, onu nasıl (geri) alırsınız? (Nisa, 4/20-21)

Ey Peygamber! Hanımlarına de ki, "Eğer dünya hayatını ve onun süsünü istiyorsanız, gelin size mut'a vereyim ve sizi güzelce bırakayım. "Eğer Allah'ı

Rasulünü ve ahiret yurdunu istiyorsanız, bilin ki Allah içinizden iyilik yapanlara büyük bir mükafat hazırlamıştır(Ahzâb, 33/28-29).

Ey iman edenler! Mü'min kadınları nikahlayıp, sonra onlara dokunmadan (cinsel ilişkide bulunmadan) kendilerini boşadığınızda, onlar üzerinde sizin sayacağınız bir iddet hakkınız yoktur. Bu durumda onlara mut'a verin ve kendilerini güzel bir şekilde bırakın. "(Ahzâb, 33/49).

"Ey peygamber! Kadınları boşamak istediğinizde onları iddetlerini dikkate alarak (temizlik halinde) boşayın ve iddeti sayın. Rabbiniz olan Allah'a karşı gelmekten sakının. Apaçık bir hayasızlık yapmaları dışında onları (bekleme süresince) evlerinden çıkarmayın, kendileri de çıkmasınlar. Bunlar Allah'ın sınırlarıdır. Kim Allah'ın sınırlarını aşarsa, şüphesiz kendine zulmetmiş olur. Bilemezsin, olur ki Allah, sonra yeni bir durum ortaya çıkarır. Boşanan kadınlar iddetlerinin sonuna varınca onları güzelce tutun, yahut onlardan güzelce ayrılın. İçinizden iki âdil kimseyi şahit tutun. Şahitliği Allah için dosdoğru yapın. İşte bununla Allah'a ve ahiret gününe inanan kimselere öğüt verilmektedir. Kim Allah'a karşı gelmekten sakınırsa Allah ona bir çıkış yolu açar. Onu beklemediği yerden rızıklandırır. Kim Allah'a tevekkül ederse, O kendisine yeter. Şüphesiz Allah emrini yerine getirendir. Allah her şeye bir ölçü koymuştur. Kadınlarınızdan âdetten kesilmiş olanlarla, henüz âdet görmeyenler hususunda tereddüt ederseniz, onların bekleme süresi üç aydır. Hamile olanların bekleme süresi ise, doğum yapmalarıyla sona erer. Kim Allah'a karşı gelmekten sakınırsa, Allah ona işinde bir kolaylık verir. İşte bu, Allah'ın size indirdiği emridir. Kim Allah'a karşı gelmekten sakınırsa, Allah onun kötülüklerini örter ve onun mükafatını büyütür" (Talak, 65/1-7).

Verilen ayetlerde de dikkat edildiği üzere boşanma ile ilgili hükümler erkekler üzerinden anlatılmaktadır. Bu durumun bu şekilde oluş sebebini açıklamaya çalışanlar, erkeğin mali ve hukuki sorumluluklarının çok daha fazla olmasına bu durumu bağlamaktadırlar. Kadın ise boşama sırasında herhangi bir mali yükle karşılaşmamaktadır. Medeni Kanun'da bile bu durum böyle değilken İslam'ın kadına getirdiği hakların önemine dikkat etmeliyiz. İslam dini aile birlikteliğinin devam etmesi adına gerekli hakları hem erkeğe hem de kadına vermektedir. Ancak var olan

birlikteliğin devamı adına olumlu bir gelişme olmadığında ise boşanma hükmünü kesin bir şekilde dile getirmektedir. Kadının tamamıyla boşama hakkından alındığını söylemek, bu konudaki isteğin sonucunun tamamıyla erkeğe bağlı olduğunu söylemek gerçekçi olmayacaktır.

Her şeyden önce ayetlerin indiği tarihi çerçeveyi göz önünde bulundurmak gerekir. Roger Garaudy'nin de işaret ettiği gibi "Kur'an, mesajının duyulması için, halklara onların diliyle ve anlayışları düzeyinde seslenir. Evrensel mesajını 7. Yüzyılın Arapları'na ilan eder. Yani Ortadoğu 'nun "ataerkil" geleneğinden olan bir topluluğa, kadının esas itibariyle erkekten aşağı görülmesini kutsal bir inanç gibi benimseyen, ibrani soyunun temsilcisi bir halka ... Saint-Paul'ün (Aziz Pavlus'un) aşırı derecede kadın düşmanı Hıristiyanlığının anlayışındaki bir kavme... Kısacası; erkeğin hakimiyetine bağlı kabile geleneği içinde hayatını sürdüren Arap Yarımadasının Araplarına …"Bu sebepledir ki, her şeyden önce Kur'an'ı, mutlak değerlerin vahyolunduğu tarihi ortamı göz önünde bulundurarak okumak gerek (Kırabaşoğlu, 1997: 268).

Peygamber Efendimizin ve sahabelerin de olaylara yaklaşımı boşanma konusunda ipuçları barındırmakta, konuyu daha makul ve anlaşılır bir şekle getirmektedir. Boşanmayı tek taraflı erkeğin isteğiyle basit nedenlerle sonlandırılabilir bir durum olarak nitelemek var olan durumları görmezde gelmektir.

Peygamber'in, kızlarını evlendirirken, damatları ile, onların üzerine evlenmeyecekleri hakkında antlaşma yapmış olduğu bilinmektedir. Hz. Ali, Fatıma'nın üzerine evlendirilmek istendiğinde, Fatıma Allahın e1çisi'ne geliyor, durumu anlatıyor, "Babacığım senin kızların hakkında öfkelenmez olduğun konuşuluyor, işte bak, Ali Ebu Cehil'in kızı ile nişanlanıyor" diyor. Peygamber her konuda adaletten yana davranmaktadır ve kızı için bir ayrıcalığa izin vermemektedir. Böyle bir durumda ise ayağa kalkıyor, mescide gidiyor, minbere çıkıyor ve bir konuşma yapıyor. Diyor ki: "Ali benim kızımı boşarsa ancak o kızla evlenebilir. Kızım Fatıma benden bir parçadır. Onu üzen şey beni de üzer". Peygamber daha sonra diğer damatlarının da kendisine söz verdiklerini ve sözlerinde durduklarını anlatıyor ve minberden iniyor. Hz. Ali Fatıma'nın üzerine evlenmiyor (Bilgin, 35).

Hz. Fatıma'nın yaşadığı bu olayın istenildiği gibi gerçekleşmesinde Hz. Fatıma'nın peygamber kızı olmasına bağlayanlar, İslam tarihinde bu tarz uygulamaların fazlasıyla olduğunu göreceklerdir. Özellikle boşama hakkının kadına verildiği durumlarda bu hakkı kullanan kadınlar olmuş, erkek bu durumdan rahatsızlık duysa bile karardan geri dönülmemiştir. Bu konuda sahabenin birçok uygulaması vardır. Ancak bunlardan bir kaçı verilecek olunursa; Bir adam Abdullah b.Ömer'in yanına gelerek "Ya Eba Abdirrahman! Ben boşama yetkisini karıma verdim. Oda kendisini boşadı. Bu konuda ne dersin"? dedi. Abdullah b. Ömer, "bu konudaki görüşüm hanımının yaptığı gibidir", dedi. Bunun üzerine adam " yapma Ya Eba Abdirrahman" ! deyince, İbni Ömer, "ben mi yapıyorum? onu sen yaptın" dedi (Yüksek, 2014: 346).

Kadına boşama hakkının verilmesi yanında kadın bedel ödeyerek de boşama hakkı elde edebilmektedir. Buna muhalea adı verilmektedir. Bu durumda kadın eşine karşı maddi bir kazanç sağlayarak ya da mali haklarından feraget ederek eşinden boşanabilmektedir.

İslam hukukunun lafzi kaynaklarına göre, evliliklerde kocaların elindeki en büyük koz tek taraflı olarak evlilik akdini bitirme yetkisidir, ancak büyük çoğunluğu mahkemelere intikal eden boşanma davaları hiç de bu şekilde gelişmiyordu. Memlük toplumunda tek taraflı olarak boşama talebinde bulunan kocaların çoğu için boşanmanın getireceği mali yük gerçekten caydırıcı oluyordu. Kocalar, bu durumda bütünüyle hanımlarına karşı yükümlü oldukları mihri, evlilikleri sırasında hanımlarına vermedikleri harçlık ve giysi sorumluluklarını ve evlilik sırasında oluşan diğer bütün borçlarını kapatmak durumunda kalıyorlardı. Ayrıca boşanmış kadınlar taleplerine destek veren Hanefi kadısına başvurarak boşandıkları kocalarını iddet süresinde kendilerine nafaka ödemek durumunda bırakıyorlardı. Bütün bunlara ilave olarak bir de kocalar eski hanımlarına tazminat ödemek durumundaydılar. (Paçacı, 2010: 569).

Görüldüğü üzere İslam dini evlilik akdinin devamından yana olsa da bu hususta bir yasaklama yoluna gitmemiştir. İlgili ayetlerde erkek dünyasına seslenişin fazlalığı dikkat çekse de bu durum erkeğin boşanma sonrası yükümlülüklerinin çok

daha fazla olmasıyla açıklanmaktadır. Kadınlar için ise boşanma isteği sadece erkeklerin kararına bırakılmamıştır. Kadının boşama yetkisini ele alıp, yapılan antlaşmayla verilen süre zarfında kullanabilmesi, mahkemeye başvuru hakkının olması, mali haklarından vazgeçerek boşanma isteğinde bulunabilmesi Cahiliye döneminin Arap dünyasına göre çok önemli farklıklar ortaya koymaktadır.

5.3.8. Miras

Sözlükte "kök, temel; birinin diğerinden devraldığı eski durum, bakiye" anlamlarındaki irs (virase) kökünden türeyen miras kelimesi, çok defa irs ile eş anlamlı olmak üzere "bir şeyin bir kiş i veya topluluktan diğerine geçmesi, başkasından kalan. tevarüs edilen şey" manalarında kullanılır. Fıkıh terimi olarak irs ve miras, ölen bir kimsenin (müris) mal varlığının akıbetini düzenleyen kuralların bütününü ifade eder. Kur'an-ı Kerim'de kalıcı mülk ve hakimiyetin Allah'a ait olduğunu bildiren iki ayette (Al-i imran 3/ 180; el-Hadid 57/1 miras kelimesi geçtiği gibi bu kökten türemiş isim ve fiiller gerek sözlük anlamlarında gerekse hukuki ilişki bakımından mirasçılık manasında birçok ayette yer alır. Hadislerde de benzeri kullanımlara sıkça rastlanır.(Aktan, 2005:115)

Kadın-erkek arasındaki miras taksimindeki farklılık da İslamiyet'e yönelik ortaya atılan tartışma konularından biridir. İslam dini miras hususunda kadını dışlamamıştır. Kadına da mirastan haklar vermiştir.

Bu konudaki hüküm de Evs b. Sâbit'in karısının, kocasının mirasından tamamen mahrum edilmesi üzerine konmuştur. Evs öldüğünde amcaoğulları gelip İslâm öncesi geleneğe göre mirasın tamamına el koymuşlar ve hanımı ile iki yetim kızına hiçbir şey vermemişlerdi. Perişan olan kadının, durumunu Resûl-i Ekrem'e bildirmesi üzerine "*Ana, baba yakınların bıraktıklarından – ister az olsun ister çok – kadınlar için de farz kılınmış bir pay vardır*"(Nisâ 4/7) âyeti inerek cahiliye âdetine son verip kadınları da mirasa dâhil etti. Daha sonra da kadınlar dâhil her hak sahibinin payını belirten miras âyetleri nâzil oldu.15 Buna göre ölen kişinin malından defin masrafları, varsa vasiyeti ve borçları gibi terikeye taalluk eden haklar yerine

getirildikten sonra, kalan mal İslam miras hukukunda belirtilen esaslar çerçevesinde hak sahipleri arasında pay edilir (Efe, 2011:161)

Miras ile ilgili temel konulara Kur'an-ı Kerim'de 11,12 ve176. Ayetlerde değinilmekte, gerekli açıklamalar yapılmaktadır.

"Allah size, çocuklarınız (ın alacağı miras) hakkında, erkeğe iki dişinin payı kadarını emreder. (Çocuklar sadece) ikiden fazla kız iseler, (ölenin geriye) bıraktığının üçte ikisi onlarındır. Eğer kız bir ise (mirasın) yarısı onundur. Ölenin çocuğu varsa, geriye bıraktığı maldan, ana babasından her birinin altıda bir hissesi vardır. Eğer çocuğu yok da (yalnız) ana babası ona varis oluyorsa, anasına üçte bir düşer. Eğer kardeşleri varsa anasının hissesi altıda birdir. (Bu paylaştırma, ölenin) yapacağı vasiyetten ya da borcundan sonradır. Babalarınız ve oğullarınızdan, hangisinin size daha faydalı olduğunu bilemezsiniz. Bunlar, Allah tarafından farz kılınmıştır. Şüphesiz Allah hakkıyla bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir" (Nisâ, 4/11).

"Eğer çocukları yoksa, karılarınızın geriye bıraktıklarının yarısı sizindir. Eğer çocukları varsa, bıraktıklarının dörtte biri sizindir. (Bu paylaştırma, ölen karılarınızın) yaptıkları vasiyetlerin yerine getirilmesi yahut borçlarının ödenmesinden sonradır. Eğer sizin çocuğunuz yoksa bıraktığınızın dörtte biri onlarındır. Eğer çocuğunuz varsa bıraktığınızın sekizde biri onlarındır. (Yine bu paylaştırma) yaptığınız vasiyetin yerine getirilmesinden yahut borçlarınızın ödenmesinden sonradır. Eğer kendisine varis olunan bir erkek veya bir kadının evladı ve babası olmaz ve bir erkek veya bir kız kardeşi bulunursa ona altıda bir düşer. Eğer (kardeşler) birden fazla olurlarsa, üçte birde ortaktırlar. (Bu paylaştırma varislere) zarar vermeksizin yapılan vasiyetin yerine getirilmesinden yahut borcun ödenmesinden sonra yapılır. (Bütün bunlar) Allah'ın emridir. Allah hakkıyla bilendir, halimdir (hemen cezalandırmaz, mühlet verir.)" (Nisâ, 4/12).

"Senden fetva istiyorlar. De ki: "Allah size "kelâle" (babasız ve çocuksuz kimse)nin mirası hakkında hükmünü açıklıyor: Çocuğu olmayan bir kişi ölür de kız kardeşi bulunursa bıraktığı malın yarısı onundur. Eğer kız kardeşi ölür ve çocuğu da

bulunmazsa, erkek kardeş ona varis olur. Eğer kız kardeşler iki iseler, (erkek kardeşin) bıraktığının üçte ikisi onlarındır. Eğer kardeşler erkekli kızlı iseler o zaman, (bir) erkeğe, iki kızın hissesi kadar (pay) vardır. Sapmayasınız diye Allah size (hükmünü) açıklıyor. Allah her şeyi hakkıyla bilendir" (Nisâ, 4/176).

Miras taksiminde kadına iki erkeğe ise bir pay verilmesi ya da erkek çocuk olmayıp sadece kız çocuk olsa dahi tüm mirasın kızlar arasında eşit olarak bölünememesi dikkat çekmekte, tartışma konusu edinilmektedir. Öncelikli şunu belirtmeliyiz ki bu konudaki izaha geçmeden önce İslamiyet Öncesi, Peygamberimiz öncesi miras hususunda kadının durumuna göz atmamız gerekmektedir.

Eski Yunan'da kadın, ölenin ikinci sınıf mirasçısı sayılır ve ancak birinci dereceden erkek yakını bulunmadığı hallerde mirastan alabilirdi. Uygulama böyle olmakla beraber yine de bu, vicdanen bir haksızlık kabul edilir ve kadının uğradığı bu haksızlığın kısmen de olsa telâfisi için, evlenirken damadın ona *drahmi* adı altında – İslam hukukundaki mehre benzer – bir miktar mal vermesi gerekirdi. Ölenin birinci derecede vârisi olarak kabul edilen oğlu bulunmasa ve evlat olarak sadece kızı kalmış olsa da o yine kendi başına vâris olamaz, ancak oğlu varsa o, ölen dedesinin nesebine geçirilir ve onun sayesinde mirastan alabilirdi. Aynı şekilde Yahudilikte de kız ikinci derece mirasçı sayılır, birinci derece mirasçı kabul edilen oğul varsa o, mirasın tamamını alır kız mahrum kalırdı. Ölenin oğlu ve oğlunun oğlu yoksa kız ancak o takdirde babasının mirasından alabilirdi. Roma'da kadının miras hakkı konusunda günümüzdeki anlayışla örtüşen bir yol izlenmiş ve bu hak bir kanunla teminat altına alınmıştır. M.S 543 yılında İmparator Jüstinyen'in çıkardığı bu kanuna göre, kadın-erkek ayrımı gözetilmeden her ikisi de birinci derecede vâris sayılmış ve eşit pay verilmiştir (Efe, 2011: 159-160).

İslâm'dan önce Araplar, "mızrakları ile çarpışmayan ve vatanını savunmayan mirasçı olamaz" anlayışı ile kadınlara ve erkek olsun kız olsun küçük çocuklara mirastan pay ayırmamaktaydılar. Bu nedenle kadınlar ve çocuklar mağdur olmakta ve zarara uğramaktaydı (Arıkfidan, 2015: 115).

İslam dini ise kadınları miras hakkından mahrum etmeyerek onları koruyan, bir karara varmıştır. Kadın erkek eşitliği anlamında İslam dinini eleştirenler, İslamiyet'in kaba bir eşitlik anlayışından ziyade adil bir dünya düzeni kurmayı hedeflediği gerçeğini görmezden gelmektedir. Kadın için "anne" rolünü atfeden İslam dini, erkek için ise "aile reisliği"ni uygun görmüştür. Kadın erkek arasındaki eşitlik yani her iki tarafa verilen eşit haklar kadın ve erkeğin fıtratını görmezden gelmek anlamına gelecek olup cinsiyet eşitliğini ister istemez bir eşitsizliği doğuracağını savunanlar da olmuştur. Burada şunu belirtmek isteriz ki İslamiyet kadını eve hapseden, ataerkil bir yapıya hizmet etmemiştir. Şu an var olan ve eleştirilen tutum zamanla ortaya konan tutum ve davranışların olumsuz yansımalarıdır.

İslamiyet kadına anne rolünü atfederken onu ev işlerini yapmakla, ailesinin geçimini sağlamakla, anne-babasına "maddi" anlamda bakma yükümlü tutmamıştır. Ayrıca kendi özel mali haklarını da güvence altına almıştır. Erkek için ise evlenirken mehir vermeyi, ailenin geçimini sağlamayı, anne-babaya bakmayı, olacak bir boşanma sonrasında iddet müddetince nafaka temin etmeyi görev ve sorumluluk olarak belirlemiştir. Ayrıca şunu da belirtmeliyiz ki kadının kendisine ailesinden kalan mirasının yanında eşinden de miras kalacaktır ve eşinin kendisine kalan miras üzerinde de hiçbir tasarruf hakkı olmayacaktır. Bu noktada İslamiyet'in adalet sağlamak için böyle bir hükümde bulunduğunu iddia edenler çoğunluktadır. Zamanla günümüz dünyasında meydana gelen değişimlerin özellikle de feminizmle beliren düşünce farklılıkları sonucu bu duruma itirazda bulunanlar da olmuştur.

Fazlurrahman'a göre İslâm'da kadın-erkek paylarının farklı olması, geleneksel toplumlarda olduğu gibi– onlara atfedilmiş ekonomik değerler ve sorumluluklar gibi fiilî rollerin bir sonucudur. Yazar bu rollerin değişebileceğini hatta adalet bunu gerektiriyorsa İslamî açıdan da bu değişimin zorunlu olduğunu ileri sürer. Bu değişimin mutlaka yapılıp kadına hakkının verilmesi gerektiğine örnek olarak da kocası ölen bir kadını gösterir. Bilindiği gibi âyet-i kerimeye göre ölen kocanın çocukları varsa karısı mirasın sekizde birini, yoksa dörtte birini alır. Kadın ölse idi her iki durumda da koca onun iki misli alacaktı. Halbuki bu dul kadın üstelik bir de ölen kocasının çocuklarına bakmak zorundadır. Öyleyse burada ekonomik

olarak asıl desteklenmesi gereken koca değil, kadın olmalıdır. Sonuç olarak, Fazlurrahman İslam hukukundaki miras paylarının dağılımını, o günkü toplumsal yapıda kadın ve erkeğe biçilen ekonomik rollerle ta'lil ve tahlil ettikten sonra bunların geleneksel toplumlarda zamanla değişebilen değerler olduğunu, buna bağlı olarak miras paylarının değişmesi gerektiğini savunarak bu düşüncesini şöyle ifade eder: "Toplumsal değişme ile paylarda da değişme hâsıl olmalıdır. Çünkü kabile yapısı değişen toplumda sosyal işlevler köklü değişikliklere uğrarlar" (Efe, 2011: 165).

Günümüz toplumunda ise Medeni Kanun gereği kadın ve erkek arasında tam bir eşitlik söz edebiliriz. Ancak İslami kuralların esas alınması gerektiğini savunanlar Kur'an'ın hükmünün göz ardı edilmemesi gerektiğini savunarak farklı önerilerde de bulunmuştur. Prof. Dr. Şakir Berki bu konudakini görüşünü şu şekilde açıklamıştır:

"Bu vesile ile burada çok ehemmiyetli ve müslümanlarca ve hattâ hukukçular tarafından yanlış anlaşılmakta olan bir noktaya mutlaka temas etmek istiyoruz. Medenî Kanunun miras sistemi Kur'anı Kerimin miras sisteminden tamamen ayrı olmasına rağmen, müslümanların mirası Kur'andaki taksime göre paylaşmalarına engel değildir. Zira mezkûr kanunun 611 inci maddesi mirasın taksimi bahsinde mirasçıları muhtar bırakmıştır. Bu maddede yazılı şekilde yapılmış bir mukavele ile mirasçıların kendi aralarında mirası diledikleri gibi taksime haklı oldukları ilân olunmaktadır. Mirasçılar isterlerse mirası kendilerinin arzu ettiği tarzda, dilerlerse, Hamurabi kanununa veya Roma yahut islâm hukuku miras sistemine göre paylaşabilirler. Şu halde istisnasız hepsi taksim mukavelesiyle Kur'andaki paylara göre taksim etmek isterlerse, Türkiye'de bu isteklerine karşı koyacak hiç bir makam yoktur. Aksi hal, Medenî Kanundaki mirasın taksimi mukavelesini kabul etmiş olan maddeyi hiçe saymak olurdu.(Berki, 113)

5.3.9. Şahitlik

İslamiyet'e dönük eleştirilerden biri de kadının şahitliği mevzusudur. Özellikle Bakara Suresi'nin 282. ayetini referans alanlar Kur'an'da kadının aklının

eksikliğinden dolayı şahitlikte iki kadının bir erkeğin şahitliğine eşit olduğunu genel bir kaide gibi görmüşlerdir.

"Ey iman edenler! Belli bir süre için birbirinize borçlandığınız zaman bunu yazın. Aranızda bir yazıcı adaletle yazsın. Yazıcı, Allah'ın kendisine öğrettiği şekilde yazmaktan kaçınmasın, (her şeyi olduğu gibi dosdoğru) yazsın. Üzerinde hak olan (borçlu) da yazdırsın ve Rabbi olan Allah'tan korkup sakınsın da borçtan hiçbir şeyi eksik etmesin (hepsini tam yazdırsın). Eğer borçlu, aklı ermeyen veya zayıf bir kimse ise, ya da yazdıramıyorsa, velisi adaletle yazdırsın. (Bu işleme) şahitliklerine güvendiğiniz iki erkeği; eğer iki erkek olmazsa, bir erkek ve iki kadını şahit tutun. Bu, onlardan biri unutacak olursa, diğerinin ona hatırlatması içindir. Şahitler çağırıldıkları zaman (gelmekten) kaçınmasınlar. Az olsun, çok olsun, borcu süresine kadar yazmaktan usanmayın. Bu, Allah katında adalete daha uygun, şahitlik için daha sağlam, şüpheye düşmemeniz için daha elverişlidir. Yalnız, aranızda hemen alıp verdiğiniz peşin ticaret olursa, onu yazmamanızdan ötürü üzerinize bir günah yoktur. Alış-veriş yaptığınız zaman da şahit tutun. Yazana da, şahide de bir zarar verilmesin. Eğer aksini yaparsanız, bu sizin için günahkârca bir davranış olur. Allah'a karşı gelmekten sakının. Allah size öğretiyor. Allah her şeyi hakkıyla bilendir" (Bakara, 2/282).

Ancak bu ayette kadının aklının eksikliğinden dolayı şahitlikte yarım olarak kabul edilmesini iddia edenler, dönemin toplumsal yapısını, Kuran'ı Kerim'in bütüncüllüğünü göz ardı etmişlerdir. Erkeklerin ticaretle daha fazla ilgilenmeleri, bu konuda daha fazla bilgi sahibi olmaları olabilecek bir davada adil karar alınmasını kolaylaştırıcı bir rol oynayacaktır. Buradaki gerekçe ontolojik sebeplere dayandırılmadan sadece unutkanlık olasılığına karşı alınan bir tedbirdir. Kuran-ı Kerim dönemin gerçekleri göz ardı etmediğinden, olaylara göre adil bir karar mekanizması yürütmeyi amaçladığından dolayı böyle bir yola başvurmuştur. Şunu da hatırlatmalıyız ki şahitlik mevzusunun konu edildiği tek ayet Bakara Suresi'nin ikinci ayeti değildir. İslam dini kadın ve erkek ayrımı yapmaksızın tüm insanlığa geldiğini iddia eden bir din olarak ayrımcılığa karşıdır. Ayrımcılığa karşıyken ortaya koyduğu düzeni de adalet üzerine oturtmuştur. İddia edilen durum yukarıda belirtildiği gibi olsa dahi İncil ve Tevrat'taki kadının konumu göz önüne alındığında

kadın adına önemli bir gelişme olarak görülebilmelidir. Tevrat kadının şahitliğine karşı çıkarken İncil'de de erkek karısına rahatlıkla zina suçlamasında bulunabilirken bile kadının şahitliği kabul edilmemektedir. Kadın hatalı bulunduğunda ölüm cezasına çarptırılırken erkek iftira attığı ispatlansa dahi ceza almamaktadır. Yine aynı şekilde evlendiği kadının bakire olmadığını iddia eden erkeğe karşı kadının hakkını savunmasına şahitline izin verilmezdi. Haklılığını ortaya koyduğunda ancak ceza almaktan kurtulabilirdi. İftira atan erkek ise yüz gümüş akçe ile attığı iftira pisliğinden rahatça kurtulabilme imkanına sahipti.

Kuran-ı Kerim ise kadın ve erkek arasında ontolojik bir ayrım yoluna gitmemiş fakat fıtratları gereği farklı oldukları konularda haklarındaki değerlendirmeleri bu durumlarına uyarlayarak vermiştir. Ticaret ile ilgili bir konuda erkeğin tecrübesinden yararlanan İslam dini kadını ilgilendiren konularda önce onun şahitliğini başvurmuştur. Bu ayet dışındaki ayetlerde ise zaten bir ayrıma gitmediği hatta kadının şahitliğini daha fazla önemsediği bile olmuştur.

Bazı konularda, özellikle kadınların ilgililerin az olduğu sahalarda, iki kadının bir erkek yerine şahit olarak kabul edilmesine bakarak kadının aklının azlığına veya onun değerinin, erkeğin yarısı kadar olduğuna hükmedilemez. Bazen bir kadının şahitliği tek başına kabul edilir. Hz. Peygamber, evli bir çiftin sütkardeş olduklarını söyleyen bir kadının sözü üzerine bu eşleri ayırır. Emzirme, nifas ve doğum gibi konularda tek kadının şahitliğinin kabul edildiği kaydedilmektedir(Savaş, 1999:102-103)

Kadınlarınızdan fuhuş (zina) yapanlara karşı içinizden dört şahit getirin. Eğer onlar şahitlik ederlerse, o kadınları ölüm alıp götürünceye veya Allah onlar hakkında bir yol açıncaya kadar kendilerini evlerde tutun (dışarı çıkarmayın) (Nisa 4/15).

Boşanan kadınlar iddetlerinin sonuna varınca onları güzelce tutun, yahut onlardan güzelce ayrılın. İçinizden iki âdil kimseyi şahit tutun. Şahitliği Allah için dosdoğru yapın. İşte bununla Allah'a ve ahiret gününe inanan kimselere öğüt verilmektedir. Kim Allah'a karşı gelmekten sakınırsa Allah ona bir çıkış yolu açar (Talak,65/2).

Ey iman edenler! Birinizin ölümü yaklaştığı zaman vasiyet sırasında aranızda şahitlik (edecek olanlar) sizden adaletli iki kişidir. Yahut; seferde olup da başınıza ölüm musibeti gelirse, sizin dışınızdan başka iki kişi şahitlik eder. Eğer şüphe ederseniz, onları namazdan sonra alıkoysanız da Allah adına, "Akraba da olsa, şahitliğimizi hiçbir karşılığa değişmeyiz. Allah için yaptığımız şahitliği gizlemeyiz. Gizlediğimiz takdirde şüphesiz günahkârlardan oluruz" diye yemin ederler. (Eğer sonradan) o iki kişinin günaha girdikleri (yalan söyledikleri) anlaşılırsa, o zaman, bu öncelikli şahitlerin zarar verdiği kimselerden olan başka iki adam, onların yerine geçer ve "Allah'a yemin ederiz ki, bizim şahitliğimiz onların şahitliğinden elbette daha gerçektir. Biz hakkı da çiğneyip geçmedik. Çünkü o takdirde biz elbette zalimlerden oluruz" diye yemin ederler. Bu (usul), şahitliği layıkıyla yerine getirmeleri ve yeminlerinden sonra başka yeminlere başvurulacağından endişe etmelerini sağlamak için en uygun çaredir. Allah'a karşı gelmekten sakının ve dinleyin. Allah fasık toplumu doğruya iletmez (Maide 5/106-108).

Bütün müfessirlerce kabul edilen bir kaide gereğince, erkek için kullanılan çoğul sırası, kadınları da içerir. Şu halde söz konusu şahitlerin kadın ya da erkek olması hiçbir önem arz etmez ki, bu da kadının şahitliğinin erkeğinkine denk olduğunu gösterir (Akdemir, 1997: 255).

Nur Suresi'nde ise kadının şahitliği mevzusu çok daha net bir şekilde ortaya konmuş, kadının şahitliği erkeğin şahitliğini geçersiz kılar hale gelmesini sağlamıştır.

"Eşlerine zina isnat edip de kendilerinden başka şahitleri olmayanlara gelince, onların her birinin şahitliği; kendisinin doğru söyleyenlerden olduğuna dair, Allah adına dört defa yemin ederek şahitlik etmesi, beşinci defada da; eğer yalancılardan ise, Allah'ın lanetinin kendi üzerine olmasını ifade etmesiyle yerine gelir. Kocasının yalancılardan olduğuna dair Allah'ı dört defa şahit getirmesi (Allah adına yemin etmesi), beşinci defada da eğer kocası doğru söyleyenlerden ise Allah'ın gazabının kendi üzerine olmasını dilemesi, kadından cezayı kaldırır (Nur, 24/6-9).

Kısaca şunu belirtmeliyiz ki Kuran-ı Kerim şahitlik konusunda kadın ve erkek arasında adil davranmaya çalışmış, boşanma, vasiyet, zina gibi konularda kadının şahitliğini erkekle eş tutmuş hatta zina gibi kadın için fazlaca sorunlar meydana getirebilecek durumlarda kadının şahitliğine öncelik tanımıştır. Ticaret ile ilgili ayetteki tavrında ise erkeğin toplumsal rolü etkili olmuştur.

5.3.10. Giyim-Kuşam

Tevrat'ta ve İncil'de örtünmeyi emreden parçalar mevcuttur. Fakat burada özellikle kadın üzerinde durulmuşsa da kadından örtünmesinin istenmesindeki amaç, erkeğin varlığını, görünürlüğü çok daha belirginleştirmektedir. Erkeğe yardımcı olması için yaratıldığı düşünülen kadın, erkeğin yüceltilmesi için ona benzememeli, farklılığı ortaya koymalıdır. Burada ilk yapması istenen saçını kazıtması olsa da bunun yapılamaması durumunda saçını örtmesi istenmektedir. Kadının aşağılanması burada da devam etmektedir. Kur'an-ı Kerim ise bu noktada kadını aşağılar bir tutum içerisinde değildir. Örtünmeye bakış açısı ahlaki düzene hizmet etmek, kadını toplumsal yaşamında korumaktır.

"(Resûlüm!) Mümin erkeklere, gözlerini (harama) dikmemelerini, ırzlarını da korumalarını söyle. Çünkü bu, kendileri için daha temiz bir davranıştır. Şüphesiz Allah, onların yapmakta olduklarından haberdardır"(Nisa, 4/30).

"Mümin kadınlara da söyle: Gözlerini (harama bakmaktan) korusunlar; namus ve iffetlerini esirgesinler. Görünen kısımları müstesna olmak üzere, zinetlerini teşhir etmesinler. Baş örtülerini, yakalarının üzerine (kadar) örtsünler. Kocaları, babaları, kocalarının babaları, kendi oğulları, kocalarının oğulları, erkek kardeşleri, erkek kardeşlerinin oğulları, kız kardeşlerinin oğulları, kendi kadınları (mümin kadınlar), ellerinin altında bulunanlar (köleleri), erkeklerden, ailenin kadınına şehvet duymayan hizmetçi vb. tâbi kimseler, yahut henüz kadınların gizli kadınlık hususiyetlerinin farkında olmayan çocuklardan başkasına zinetlerini göstermesinler. Gizlemekte oldukları zinetleri anlaşılsın diye ayaklarını yere vurmasınlar (Dikkatleri üzerine çekecek tarzda yürümesinler). Ey müminler! Hep birden Allah'a tevbe ediniz ki kurtuluşa eresiniz"(Nisa, 4/31).

“Ey Peygamber! Hanımlarına, kızlarına ve müminlerin kadınlarına (bir ihtiyaç için dışarı çıktıkları zaman) dış örtülerini üstlerine almalarını söyle. Onların tanınması ve incitilmemesi için en elverişli olan budur. Allah bağışlayandır, esirgeyendir”(El-Ahzab, 33/59).

Özellikle Peygamberimizin eşlerine tutum ve davranışlarında dikkat etmeleri, bunun karşılığında alacakları ceza ve ödülün de farklı olacağı ayetlerde belirtilmiştir.

“Ey peygamber hanımları! Sizden kim açık bir hayâsızlık yaparsa, onun azabı iki katına çıkarılır. Bu, Allah'a göre kolaydır. Sizden kim, Allah'a ve Resulüne itaat eder ve yararlı iş yaparsa ona mükâfatını iki kat veririz. Ve ona (cennette) bol rızık hazırlamışızdır. Ey Peygamber hanımları! Siz, kadınlardan herhangi biri gibi değilsiniz. Eğer (Allah'tan) korkuyorsanız, (yabancı erkeklere karşı) çekici bir eda ile konuşmayın; sonra kalbinde hastalık bulunan kimse ümide kapılır. Güzel söz söyleyin. Evlerinizde oturun, eski cahiliye âdetinde olduğu gibi açılıp saçılmayın. Namazı kılın, zekâtı verin, Allah'a ve Resulüne itaat edin. Ey Ehl-i Beyt! Allah sizden, sadece günahı gidermek ve sizi tertemiz yapmak istiyor”(Ahzab, 33/30-33).

Buradaki ana amaç Peygamber eşlerinin yaptıklarının olumsuz sonuçlarının daha ağır olabileceği ve örnek olmaları gerektiğidir. Yukarıda geçen ayetler de örtünmenin amacının toplumdaki ahlaki düzenin varlığına hizmet olduğunu delil olarak sunulabilir. Tabiki burada ahlaki düzeni sadece tesettüre bağlamak, örtünmeye bağlamak doğru olmayacaktır. Bu ayeti, emri dinin ana amaçlarından olan toplumsal yaşamı düzenleme ilkesine hizmet eden bir emir olarak da görebiliriz. Nasıl hırsızlık, yalan söylemek dinen sakıncalıysa tesettüre riayet etmemek de dinen uygun görülmemiştir.

İslamiyet’ten önce cahiliye devrinde ahlaksızlıkların had safhada olmasında, kadınların cinselliklerini ön plana çıkarması da etkin olmuştur diyenlere günümüzdeki toplumsal yaşamdan da örnekler verebiliyor olmamız en temel hususu yine bize hatırlatır nitelikte olmaktadır. O da İnsanoğlunun nefisle olan mücadelesi, arzu ve şehvete düşkünlüğü, kimi zaman bunu kontrol etmekteki iradesizliğidir. .

İslam alimleri insanın fıtratı gereği böyle düşüncelere sahip olabileceklerini ama bu düşüncelerle hareket etmemenin de dini gereklilik olduğunun unutulmaması gerektiğini belirtmişlerdir. İşte tesettüre savunan alimler bu noktada örtünme emrinin insanın yaşamını kolaylaştırıcı ve düzenleyici etkisine dikkat çekmektedirler. Bir de şunu da dikkatimizden kaçırmamalıyız ki tesettür sadece erkek için geçerli bir durum değildir. Erkek için de uyulması beklenen kaideler vardır. Fakat kadının görsel olarak daha estetik bir yapıda olması, erkeğin cinsellik anlamında daha istekli oluşu karşı taraflar açısından zorlu bir imtihan sürecini de beraberinde getirmektedir. Günümüzde özellikle başörtüsü üzerinde şekillenen ya da öyle algılanan İslam'da giyim kuşam aslında siyasal ve ideolojik bir kavganın arasında gerçek amacına ulaşamamakta, tam olarak da anlaşılamamaktadır. Anlaşılamadığı için de ihtiyaç olduğunda kullanılan bir dinsel meta haline getirilmiştir.

Başörtüsünün dinsel ya da ideolojik bir simge olarak adlandırılması ona karşı yürütülen olumsuz tavrın da en önemli gerekçelerinden biri olmuştur. Başörtülü kişilere tahammül edemeyenlerle, başörtüsü takıp kendileri gibi olmayanları dini bakımdan ağır ithamlarda bulunanlar karşılıklı nefret söylemini de zamanla geliştirmişlerdir. Meydana gelen sağlıksız ortam, dinin yanlış anlaşılmasından ya da maalesef kullanılmasından kaynaklanmaktadır. Başörtüsünü sadece ilahi bir emir olarak nitelemek ve buna göre yaşamlarını sürdürmek isteyenler, çıkar ilişkilerinin odağı ya da tarafı olmak durumunda kalmamalıdır.

Düşünce hareketleri birbirlerini besler kimi zamanda eleştirir nitelikte olması gerekirken maalesef günümüzde tarafları bir nefret söyleminin tarafları olarak görmekteyiz.

İslam dini için esas nokta Kur'an-ı Kerim, hadisler, Peygamberimizin ve sahabelerin yaşantısı ise dinin emri gereği olduğu ayetlerde açıkça belirtilen başörtüsü üzerinden güç savaşına girmenin kimseye bir getirisi olmayacaktır. Burada kaybedilen toplumsal barış ve huzur olacaktır.

Tesettür konusunda farklı düşünen âlimler de olmuştur. Ama alimlerin çoğunun birleştiği nokta tesettürün kadının toplumsal yaşamdan soyutlanması

gereğidir. Tesettür sadece İslam'a özgü bir durum olmamaktadır. Diğer toplumlarda da görülen bir uygulamadır. Fakat burada dikkat edilmesi gereken "tesettüre" İslam'ın bakış açısıdır. İslam dinin bu emrini kadının toplumsal yaşamdan soyutlanmasına yol açtığını savunanlar burada toplumsal temayülleri, normları gözden geçirmeleri gerekli düzeltmeleri burada yapmalılardır.

Kadının iş gücünün yok olmasına neden olan, onun yeteneklerini gizleyen, kadını kültürel, sosyal ve ekonomik eylemlerden alıkoyarak yoksun bırakan bir hicab türü İslam'da yoktur. İslam ne kadının evden çıkmamasını ne de ilim öğrenmeye hakkı olmadığını söylememektedir. Tam tersine İslam kadın ve erkeğin her ikisine de ilim öğrenmeyi farz kılmıştır. Kadına herhangi bir ekonomik faaliyeti yasaklamamıştır. İslam hiçbir zaman kadının işsiz oturmasını, tembelliğe itilmesini istemez. Yüz ve iki el dışındaki bedenin örtülü olması kültürel, sosyal ve ekonomik eylemlere hiçbir şekilde engel olmaz (Öztürk, 2006: 90).

Kadının sosyal yaşamdan geri kalmasını isteyenler için "tesettür" çok kullanışlı bir gerekçe olmuştur. Bir de şuna dikkat etmeliyiz ki kadının toplumsal yaşamdan soyutlanması en çok erkelerin işine gelmektedir ki oluşturdukları ataerkil yapı sonucu sahip oldukları iktidarları güç kaybına uğramasın.

Ayetler üzerine birçok alim görüş bildirirken, bu görüşlerin her biri birbirlerini tam olarak da ikna eder nitelikte değildir. Ahlaki bakımdan sağlam bir yapıya kavuşturulmasıyla tesettürde gevşemeye gidilebileceğini söyleyenler, tesettürü Bir Arap geleneği olarak görenler, başörtüsüne inanç ekseninin dışında ideolojik anlamlar da yükleyenler olmakla beraber buradaki dikkat edilmesi gereken asıl sorunlardan birinin özellikle ülkemizde kadınların birçok sorunu varken tartışmanın genellikle başörtüsü üzerinden yapılmasıdır.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Feminist hareket, kadınlar için bir hak arama mücadelesi olarak cinsler arasındaki haksızlıklarla mücadele etmeyi, bunları dile getirmeyi amaçlamıştır. Kadının her geçen gün toplum içersindeki fonksiyonunun işlevsizleştirilmesi, ataerkil yapının egemenliği kadınları arayışlara yöneltmiştir. Bu arayışların temelinde toplum içersinde sesini duyurabilme, kişiliğini ortaya koyabilme temel gerekçeleri oluşturmuştur. Toplum içersinde kadının konumunun istenilen düzeyde olmamasında ya da başka bir ifadeyle ataerkil yapının her geçen gün güçlenmesinde etkili olan sebepler sıralandığında "din" de bu sıralamada kendisine yer bulmuştur. Çalışmamız süresince de din ve kadın arasındaki ilişkiyi feminist teori bağlamında çözümlemeye, karşılıklı var olan etkileşimin seyrini vermeye çalıştık. Şunu kabul etmeliyiz ki kadının toplum içersindeki konumunun belirlenmesinde, kadına toplum içinde uygun görülen rollerin kendisine verilmesinde toplum içersinde ortaya konan normlar fazlasıyla etkili olmuştur. Erkek egemen dünyanın toplum içerisindeki gücünü korumada, pekiştirmede ya da kadının istenilen etkinliği ortaya koyamamasında toplumsal cinsiyetle beraber ortaya konan tutum ve davranışlar fazlasıyla kullanılmıştır. Konumunu, iktidarını güçlendirmek isteyen erkek egemen dünya zamanla kadınları da bu durumu kabul eder hale getirmiştir. İşte feminist hareket kadınlar arasında zamanla ortaya çıkan bu kabullenişe karşı bir farkındalık da ortaya koymayı amaçlamıştır.

Doğduğu an itibariyle giyeceği elbisenin renginden başlayarak toplumsal cinsiyet uygulamalarına maruz kalan insanoğlu için toplum tarafından zamanla kendisi için hazırlanan rolleri benimsemesi çok da fazla zaman almamaktadır. Bu benimseyiş ve kabulleniş öyle bir al almaktadır ki toplumsal statü gereği geri planda kalan, edilgen rollere bürünen kadınlar bile ataerkil yapıya karşı çıkan kişileri yadırgama, ayıplama, dışlama yoluna gitmiştir. Bu bize toplum içerisinde zamanla kurulan ataerkil düzenin ortaya koyduğu yapının kabulleniliş katsayısının yüksekliğini, değişime karşı olan direncini göstermektedir.

Toplumsal cinsiyetin ataerkil yapıyı güçlendirmesinde etkili olan nedenler sıralandığında "kutsal metin(ler)in" ortaya koydukları düşünceler, yani kısacası dinin

etkisi oldukça fazladır. Dinsel içeriklerin kabul edilebilirliğinin kolaylığı, tartışılabilirliğinin zorluğu, yayılma alanının genişliği ataerkil yapıyı güçlendirmek isteyenler için de fazlasıyla kullanışlı, işlevsel ve pratik olmuştur. Dini konuların insanlar üzerinde meydana getirdiği etki; kutsallık çizgisinde dokunulmazlığa bürünmüş, istenilen tutum ve davranışların toplum içerisinde meydana gelmesinde daha kısa sürede daha kalıcı ve etkileyici sonuçlar doğurmuştur.

Çalışmamızda İslamiyet başta olmak üzere Yahudilik ve Hıristiyanlık üzerine feminist teori bağlamında yöneltilen eleştirileri metin merkezli açıklamaya, farklı görüşleri ortaya koymaya, metinler arasında karşılaştırma yapmaya çalıştık. Öncelikle şunu rahatlıkla söyleyebiliriz ki günümüzde İslam dünyasında meydana gelen gelişmeler, ülkeler arasındaki gelişmişlik düzeylerin farklılığı İslamiyet'i ve Kur'an-ı Kerimi daha tartışılır kılan bir konuma getirmiştir. İslam dünyasının geri kalmışlığını ortaya koymaya çalışan Batı dünyası için "kadın"ın konumu da değerlendirmesini etkileyen önemli bir etmen olmuştur. Rönesans ve Reform sonrası eşitlik, özgürlük, adalet, bilim ve teknik alanlarda toplumsal anlamda önemli bir gelişme gösteren Batı dünyası, İslamiyet'in kadına bakışı bu dönem sonrasıyla değerlendirme yoluna giderek kendi karanlık günlerinin izlerini ortadan kaldırmaya çalışmaktadır. Rönesans ve Reformla birlikte revize ettikleri kadının konumu üzerine övünebilen Batılı insanlar, rahatlıkla İslamiyet'i ve Kur'an-ı Kerim'i kadına yönelik baskıcı ve edilgen bir yapıyı meşru kılmakla suçlamaktadırlar. Bu noktada tabiki İslam dünyası da bir özeleştiri yoluna gitmeli, var olan değerlerini düzgün ve anlaşılır bir şekilde ortaya koymaya çalışmalıdır.

Batı dünyasının özellikle 20. yüzyıldan itibaren İslam dünyası üzerindeki etkisinin arttığını görmekteyiz. Etkinliğini arttırmak isteyen, kendi yaşam modellerini ülkeler üzerinde uygulamayı hedefleyen Batılı ülkeler için "kadın" konusunda yapılacak çalışmaların içeriği de bu kapsamda değerlendirilebilmektedir. Şunu kabul etmeliyiz ki Avrupa'da da halen ataerkil yapı güçlülüğünü korumaktadır. İktidarların çizdikleri sınırlar, ataerkil yapının uygun gördüğü hayatlar yaşanmaktadır. İslam dünyasından farklı olarak kadının yaşam alanının sınırları daha geniş tutulmuştur. Tabiki sınırlar, ataerkil yapıya zarar vermeyecek şekilde belirlenmektedir.

Batının sorgulayıcı ve yadırgayıcı kimi yerde de emredici tavrı İslam dünyasında tepki çekmiştir. Feminist hareketin Batıdaki seyri ile İslam dünyasındaki seyri aynı şekilde gelişmemiştir. Kutsalına karşı suçlamaları kabul etmek istemeyen İslamcı feministler ki bu tanımlama da çok fazla kabul görmemiştir, Batılı Feministlerle karşılıklı etkileşimin seyri zaman ilerledikçe olumsuz bir yöne doğru evirilmiştir. Batı tarafından dinle anlaşma yoluna giderek ataerkil yapıya hizmet eden kadın imajına katkı sağlamakla suçlanan Müslüman Feministler, Batı'nın kadına bakışını tek taraflı olmakla ve de kadını bayağı bir eşitlik çabasıyla adaletten ve değerden yoksun bırakmakla eş değer görmüştür. Bu tartışmaların arasında yaşam mücadelesi veren kadınlar, maalesef kısır döngülerin içine hapsedilmiştir. Ülkemizdeki kadınların birçok sorunu varken yıllardır başörtüsü temelli tartışmaların yaşanması, Arap dünyasındaki kadınların, araba kullanmalarıyla, giyim tarzlarıyla gündemi meşgul etmesi aslında ataerkil yapının tam da isteği düzeni ortaya koymaktadır. Kadınların öncelikli olarak bu kısır tartışmaların nesnesi olmaktan kurtarmalıyız. Kendi yaşam alanlarında bile karar vericilerin erkekler olduğu bir dünyada kadınlar iktidar ve güç mücadelelerinde kullanılan bir unsur olarak kalacaktır. Özellikle İslam dünyasında kadınların eğitim düzeyinin kadınlar arasında her geçen gün artması kadına dönük toplum içerisinde uygun görülen normları eleştirilebilir kılmakta, kadınları konusu oldukları bir tartışmada taraf kılabilmektedir.

Bu manada İslam dünyasında kadının konumunu iyileştirmek isteyen araştırmacılar, İslam dini ve Kur'an-ı Kerim üzerinden meydana getirilen yanlış uygulamalara ve algılara karşı çıkmışlardır. Bu anlamda özellikle tefsir alanındaki çalışmaların tamamının erkekler tarafından yapılması dikkat çekicidir. Ayrıca İslam dünyasında Peygamberimize ait olduğu iddia edilen binlerce hadisler üzerinde de bir çalışma yapılması gerekliliği duyulmuştur. Çünkü İslam dünyasını eleştirmek isteyenlerin kullandıkları en önemli kanıtları genellikle Peygamberimizden rivayet edildiği iddia edilen uydurma hadisler oluşturmaktadır. Burada şunu da belirtmeliyiz ki kadını nitelendirici olumsuz ifadeler barındıran ve Peygamberimize ait olduğu iddia edilen bu hadisler ayetlerden çok daha etkili olmuştur. Çünkü İslam dünyasındaki okumaya karşı olan ilginin azlığı ki bu durum ülkemiz için de fazlasıyla geçerlidir, insanları duyduklarına ve kendilerine söylenenlere inanır bir

hale getirmiştir. Bu durum da kadına yönelik toplumsal cinsiyet uygulamalarının önünü açmıştır. Araştırmamız esnasında kendi açımızdan değerlendirdiğimizde birçok doğru diye bilinen bilginin yanlış olduğuna tanıklık ettik. Bu noktada yapılan açıklamalarda bulunduğumuzda bu duruma tepki verenlerin olduğunu gördük. Kadınlar arasında yapılan anketlerde bile eğitim seviyesi düştükçe kadına dönük ortaya konan, örnek vermek gerekirse fitne unsuru olduğu algısı, olumsuz algıların fazlasıyla kabul gördüğü bir gerçektir. Bu manada özellikle kız çocuklarımızın okula devamlılığı sağlanmalı, ebeveyn eğitimlerine ağırlık verilmelidir. Günümüz dünyasında fazlasıyla hayatımızda yer kaplayan televizyonlarda gece geç saatlerde yayınlanan kamu spotlarının yanında özel sektörle iş birliğine gidilerek hazırlanan film ve dizilerle farkındalık yoluna gidilebilecektir. MEB'in hazırladığı ders müfredatlatında kadın üzerinden cinsiyetçi ifadelere yer verilmemesine özen gösterilmeli, bu konuda ilgili kurumlar uyarılmalıdır.

Tarihe ilginin geçmişe nazaran arttığı, tarihi kitapların ve tarih içerikli dizilerin daha popüler oluğu günümüzde özellikle Türk tarihindeki kadının konumunu daha dikkat çekici olacaktır kanısındayız. Ancak özellikle tarihi dizilerin çoğunda bile kadını hareme hapsedilen, cinsel bir obje olarak görülen, fitne çıkaran özellikleriyle verilmesi durumun vahametini ortaya koyması bakımından önemlidir. Türk tarihi ya da İslam tarihi incelendiğinde özellikle İslamiyet öncesinde ya da Peygamberimiz döneminde kadının önemli haklara sahip olduğunu görmekteyiz. Ancak kendilerini milliyetçi ya da dindar olarak addeden insanlar için tarihin bu dönemleri görünmez olmuştur. Sünnet olduğu için yemeği sağ elle yiyen insanlar hanımına yardım eden Peygamberimizi görmezden gelmiştir. Milli değerleri ön plana çıkarıp bununa gurur duyanlar hanımına yardım etmeyi toplum içindeki konumuna zarar verir olarak görebilmektedir. Ancak şu unutulmamalıdır ki İslam coğrafyasındaki kadınlar için rol model hakkını aramak için Peygamberimize dahi karşı gelebilme cesaretini gösteren Havle bint Sa'lebe olabilmelidir. İslam dini kadına önem vermiş, kaba bir eşitliği değil adaleti savunmuştur. Kadın için annelik rolünü ona değer katan bir unsur olarak görmüş, sosyal hayattan kadını men etmemiştir. Günümüzde dahi bu durumun dışındaki unsurlar Peygamberimizin vefatıyla başlayan süreçte erkek egemen dünyanın ortaya koyduğu tavırdan kaynaklanmaktadır.

Peygamberimizi, İslam dinini "kadın" ile ilgili hususlarda eleştirenlerin, kritik etme noktasında ihmal edilmemesi gereken unsurları göz ardı ettiğini savunan Müslüman düşünürler, Kur'an'ın anlaşılmasında aklın ışığında cinsiyetçi ifadelerden arındırılmış tefsilerin önemi üzerinde durmuşlardır.

Batının özellikle bilim anlamındaki egemen tavrı, siyasal olarak barındırdığı güç, İslam dünyasının ise içinde yaşadığı karmaşık ortam İslamiyet'e karşı yapılan suçlamaları savunmasız bırakmıştır ya da başka bir ifadeyle verilen tepkilerin etki katsayısını düşük tutmuştur. Burada şunu da takdir etmeliyiz ki Batının zamanla yaşadığı reformist tavrın İslam dünyası içerisinde de dış baskılardan bağımsız olarak gösterilmesi gerekmektedir. Ancak günümüz için bu durumun varlığından çok da fazla bahsetmemiz mümkün değildir. İslam dünyasının yaşadığı itilafların yoğunluğunun içe dönük olması, gereken birlikteliğin sağlanamaması yapılabilecek çalışmaların önündeki en önemli engeldir.

Ülkemiz için de durumun çok da farklı olduğunu söyleyemeyiz. Yıllarca kadın sorunu deyince ilk akla gelenin başörtüsü olması diğer konuların bu sorunu gölgesinde kalması kadın sorunsalının toplum içerisinde yayılma imkanı bulamamasına hatta ciddi kutuplaşmalara sebebiyet vermiştir. Siyasal ve ideolojik söylemlerden sıyrılmış olarak kadınlarla ilgili temel hak ve özgürlükleriyle ilgili ortak çalışmalar içerisinde yer almaları toplumda farkındalık meydana getirecektir.

Kadınların hak ettikleri değeri ve konumu kazanmaları toplum içerisinde topyekün bir birlikteliğin sonucu meydana gelebilecektir. Önyargılardan sıyrılarak, her bireyi özel ve özgü kabul ederek insan merkezli dayanışmaya dayalı bir yaşam sürdürmek temennisiyle sözlerimi noktalamak istiyorum.

KAYNAKÇA

1. Kitaplar

Akaltun, Nevzat, M. Sadık Aydın(1976). 1071 Fetva. Ankara: Elif Matbaacılık.

Afetinan, A.(1982). Tarih Boyunca Türk Kadınının Hak ve Görevleri. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.

Akşit Kuşcan, Özlem(2015). Lilith'den Malalaya Kadının Adı Var. İstanbul: Puslu Yayıncılık.

Ali, Kecia(2015). Cinsel Ahlak ve İslam(Çev. A. B. Baloğlu).. İstanbul: İletişim Yayınları.

Andrée Miche(1979), Feminizm(Çev. Ş. Tekeli), İstanbul: Kadın Çevresi Yayınları.

Altındal, Meral(1994). Osmanlı'da Kadın. İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi.

Altındal, Tunç(1991). Türkiye'de Kadın. İstanbul: Anahtar Kitaplar Yayınevi.

Berktay, Fatmagül(2016). Tek Tanrıı Dinler Karşısında Kadın. İstanbul: Metis Yayınları.

Brooks, Helly(2012). Feminizm Herkes İçindir(Çev.: Aysel Yıldırım vd.). İstanbul: Bgst Yayınları.

Buladı, Kerim(2008). Kadına Kitabî Bir Bakış. İstanbul: Kayıhan Yayınları.

Çakır, Serpil(2011). Osmanlı Kadın Hareketi: İstanbul: Metis Yayınları.

Çalışlar, Oral,(1991). İslamda Kadın ve Cinsellik. İstanbul: Afa Yayınları.

Çınar, Aliye(2010). Feminist teoloji Açısından Kur'an'da Kadın Tipolojisi. Kur'an ve Kadın Sempozyumu, Ankara.

Dikmen, Memet(1990). İslam'da Kadın Hakları. İstanbul: Cihan Yayınları.

Diyanet İşleri Başkanlığı.(2012). Kadın ve Aile Yazıları. Ankara: DİB Yayınları.

Dökmen Zehra Y.(2012). Toplumsal Cinsiyet. Ankara: Remzi Kitabevi.

Güler, Zekeriya(2005). Kırk Hadiste Kadın ve Aile. Konya: Dizgi Ofset.

Gürer Rabia, Mehtap Altıntaş(2017). Kutsal Kitaplarda Kadın. İstanbul: Hayy Kitap.

Gürkan, Saime Leyla(2012). "Yahudi Gelneğinde Kadın Algısı.". *Bütün Yönleriyle Yahudilik*, Dinler Tarihi Araştırmaları - VIII, Ankara: Türkiye Dinler Tarihi Derneği Yayınları, s.631-638.

Karslı, İbrahim H.(2003). Kur'an Yorumlarında Kadın. İstanbul: Rağbet Yayınları.

Karaman, Hayrettin(1993). Kadın ve Aile. İstanbul: Ensar Neşriyat.

Kaynak, Mesut(20002). Kur'an'da Kadın. İstanbul: İSAM Yayınları.

Kılıçaslan, Seher, Toprak Işık(2016). Toplumsal Cinsiyet ve Efsaneden Gerçeğe Türk Kadını. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

Kutup, Seyyid(1994). Kadın ve Aile(Çev. Halit Yılmaz). İstanbul: İhtar yayıncılık.

Keleş, Ekrem(1991). Şeriat ve Kadın. Ankara: DİB Yayınları.

Michel, Andree(1993). Feminizm(Çev. Şirin Tekeli). İstanbul: İletişim Yayınları.

Mutahhari, Şehit(1998). İslam'da Kadın Hakları. Tahran: İslami Kültür ve İlişkiler Merkezi Tercüme ve Yayın Müdürlüğü

Parrinder, Geoffrey (2003),Dünya Dinlerinde Cinsel Ahlak(Çev. N. Elçi). İstanbul: Say Yayınları, İstanbul, 2003.

Öztürk, Mustafa(2006). Baş Üstündeki Örtü. İstanbul: İkidünya Yayınları.

Paçacı Mehmet(2010). Çağdaşçı" Kur'an'da Kadın" Yorumunun Eleştirisi". Şu kitapta: Haz. Bilal Gökkır vd. Tarihten Günümüze Kur'an'a Yaklaşımlar. Ankara: İilim Yayma Vakfı Kur'an ve Tefsir Akademisi K.ur'an ve Tefsir Akademisi Araştırmaları: 2, s. 559-586.

Sarmış, İbrahim(2010). Rivayetlerin Ortaya Çıkardığı Olumsuz Kadın Algısı. İstanbul: Düşün Yayınları.
Şaşman Kayı, Derya(2007). Kadın Bedeni ve Özgürleşme, İzmir: İlya İzmir Yayınevi.
Savaş, Rıza(1998). " İslam'a Göre Kadının Toplumdaki Yeri." Şu kitapta: İslam'ın Işığında Kadın. TDV Yayınları, s. 95-112.
Şekerci, Hülya(2011). Kur'an-Hayat Ekseninde Mümin Kadın. İstanbul: Ekin Yayınları.
Şemsettin Kırış vd.(2014). Kadın ve Aile Sorunları Sempozyumu Hakkari Üniversitesi İlahiyat Fakültesi. Hakkari.
Topaloğlu, Bekir(1977). İslam'da Kadın. İstanbul: Rağbet Yayınları.
Vakkasoğlu, Vehbi(2005). Bilinmeyen Kadın. İstanbul: Nesil Yayınları.
Vincent, Andrew(2006). Modern Politik İdeolojiler. İstanbul: Paradigma Yayıncılık.
Yapıcı, Asım(2016). Din ve Kadın. İstanbul: Çamlıca Yayınları.
Yılmaz, Zehra(2015). Dişil Dindarlık. İstanbul: İletişim Yayınları.
Watkins, Susan Alice, Marisa Rueda, Marta Rodriguez(1996). Feminizm Yeni Başlayanlar İçin. İstanbul: Milliyet Yayınları.

2. Makaleler, Bildiriler ve Diğer Basılı Yayınlar

Ağçoban, Sıddık(2016). " Kadın Olgusunun Kültürel Gelişimi ve İslam'da Kadının Yeri Üzerine Tartışmalar". Uluslararası Kültür ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, Cit: 2, Sayı: 1, s. 14-24.
Aktan, Hamza(2005). "Miras". İslam Ansiklopedisi. Ankara: DİB Yayınları, Cilt: 30, s. 143-145.
Aslan, Alev(2015), Tarihin Arka Odası'nda "Kadın". İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Drgisi, Cilt: 2 Sayı: 1 s. 77-94.
Akdemir, Salih(1997). Tarih Boyunca ve Kur'an-ı Kerim'de Kadın. İslami Araştırmalar Dergisi, Cilt: 5 Sayı: 4, s. 249-258.
Aksoy, İlhan(2017). Toplumsal ve Siyasal Süreçte Türk Kadını. Yasama Dergisi, Sayı: 32, s. 7-20.
Akyılmaz, Ö., M. Emre Köksalan(2016). Türkiye'de İslami Feminizm ve Kadın Kimliğinin Yeniden İnşası: Reçel Blog Örneği. Anadolu Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi Uluslararası Hakemli Dergisi, Cilt: 24, Sayı: 2, s. 126-145.
Altun, Hakan(2008). Feminist Kuram Doğrultusunda Bir Okuma/Sahneleme ve Bir Örnek Çalışma Denizden Gelen Kadın. Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
Alyılmaz, S., Cengiz Alyılmaz(2014). Eski Türk Kadın Heykellerinin Düşündürdükleri. Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi, Sayı: 3/4, s. 1-33.
Alper, Ömer Mahir(2001). "İtaat". İslam Ansiklopedisi. Ankara: DİB Yayınları, Cilt: 23, s. 444-445.
Aras, Mehmet Özgü(2007). "İslam'a Göre Çok Evlilik". Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Sayı: 24, s. 187-192.
Arat, Necla, Feminizmin Abc'si Türkiye'de Yeni Bir Siyasal İdeoloji : Feminizm
Arıkfidan, Meryem(2015). İslam Hukukunda Kadın haklarının Korunmasına Yönelik Tedbirler. Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.

Atan, Meltem(2015). Radikal Feminizm: "Kişisel Olan Politiktir" Söyleminde Aile. Avrupa Ortadoğu Sosyal Bilim Çalışmaları Dergisi 5 Cilt: 1 Sayı: 2, Sayfa: 1-21.

Avcı Erdemli, Kadriye(2011). İslam'ın Feminizme Yaklaşımı. Din ve Hayat TDV İstanbul Müftülüğü Dergisi, Sayı: 12, s. 70-74.

Ayçiçek, Erdem(2015). Sınıflı Kadınlarda 'Kadın'ın Kurtuluşunun Toplumsal İnşasında İki Pozisyon: Marksist Feminizm ve Sosyalist Feminizm. Atılım Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt: 5 Sayı: 2, Sayfa: 49-82.

Aydın, Mehmet Akif(1989). "Aile" . İslam Ansiklopedisi. Ankara: DİB Yayınları, Cilt: 2, s. 196-200

Aydın, Mehmet(1998). "Hıristiyanlık(Kutsal Metinler ve Dini Literatür)". İslam Ansiklopedisi. Ankara: DİB Yayınları, Cilt: 17, s. 340-345.

Aydın, Mehmet Akif(2001). "Kadın(İslam'da Kadın)" . İslam Ansiklopedisi. Ankara: DİB Yayınları, Cilt: 24, s. 86-94.

Sülün, M., Süheyla Köksal(2015). "60/M ümtehane Suresinin 12. Ayeti Bağlamında Kadınların Biatı Meselesi". Gaziosmanpaşa Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Cilt: 3, Sayı: 2, s. 103-125.

Altınbaş, Deniz. Feminist Tartışmalarda Liberal Feminizm. Sayfa: 21-52.

Beşli, Merve Gizem. İslamcı Feminizm. Kadın ve Toplumsal Cinsiyet Çalışmaları Yüksek Lisans Programı.

Berki, Şakir. "Kur'an'da Miras Hukuku. s. 107-132.

Bilgin, Beyza. "İslam'da ve Türkiye'de Kadınlar". S. 29-43.

Bingöl, Orhan(2014). Toplumsal Cinsiyet Olgusu ve Türkiye'de Kadınlık. KMÜ Sosyal ve Ekonomik Arastırmalar Dergisi 16 (Özel Sayı I, s. 108-114.

Canan Koçak, Zeynep(2017). "İslam Öncesi Aile Yapısının Hz. Peygamber ve Hadisler Üzerindeki Etkisi." Kilis 7 Aralık Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi Cilt:4 Sayı: 7 s. 237-271.

Coşkun, A., Emine Öztürk(2009). Türk Kadınının Feminizme Bakışı(Erzurum Örneği). Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi, Sayı: 20 Sayfa: 111-141.

Çakır, Serpil. Feminist Tarih Yazımı,: Tarihin Kadınlar içi, Kadınlar Tarafından Yeniden Yazımı. S: 505-533.

Çetin, Oya Beklan(2005). Ekofeminizm: Kadın-Doğa İlişkisi ve Ataerkillik. Sosyo ekonomi, s. 61-78.

Çınar, Aliye(Haziran 2010). Feminist teoloji Açısından Kur'an'da Kadın Tipolojisi. Kur'an ve Kadın Sempozyumu, Ankara. S. 127-148.

Çıtak, Aylin(2008). Kadınların Çalışmasına Yönelik Tutum: Cinsiyet, Cinsiyet Rolü ve Sosyoekonomik Düzeye Göre Bir Karşılaştırma.Yüksek Lisan Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Dikici, Erkan(2016). Feminizmin Üç Ana Akımı: Liberal, Marxist ve Radikal Feminizm Teorileri, Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı: 43 s. 523-532.

Demircan, Ali Rıza(2012). "Fıtrat ve İslâm Çizgisinde Kadın Problemlerine Bakış". Din ve Toplumsal Boyutlarıyla Cinsiyet Tartışmalı İlmi İhtisas Toplantı, 20-21 Mayıs 2011 Üsküdar/İstanbul.

Demirci, Kürşat(1998). "Hıristiyanlık". İslam Ansiklopedisi. Ankara: DİB Yayınları, Cilt: 17, s. 328-340.

Demirci, Kürşat(2013). "Yahudilik(Yahudilik ve Diğer Dinler). İslam Ansiklopedisi. Ankara: DİB Yayınları, Cilt: 43, s. 219-220.

Düzgün, Şaban Ali(2010). "Kadın Rollerine Kur'an'ın Değerler Sisteminin Kaynaklığı." Kur'an ve Kadın Sempozyumu 4-5 Haziran 2010 Ankara.

Döğüş, Selahattin(2015). Kadın Alplardan Bacıyân-ı Rum'a (Anadolu Bacıları Teskilatı); Türklerde Kadının Siyasi Ve Sosyal Mevkii. Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt: 12 Sayı: 15, s. 127-150.

Efe, Ahmet(2011). "İslam Miras Hukukunda Kadın-Erkek Hisselerinin Farklı Oluşu Üzerine Bir Değerlendirme". İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi, s. 157-168.

Erdem, Ali Rıza(2008). Atatürk'ün Kadına ve Kadın Eğitimine Verdiği Önem. Belgi Dergisi, Sayı: 9, s. 1266-1277.

Erdoğan, Deniz(2013). "Toplum Cinsiyet ve İktidar." Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Ersoy, Ersan(2009). Cinsiyet Kültürü İçerisinde Kadın ve Erkek Kimliği(Malatya Örneği). Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt:19, Sayı: 2, s. 209-230.

Güç, Ahmet(2013). "Yahudilik(Mabetler). İslam Ansiklopedisi. Ankara: DİB Yayınları, Cilt: 43, s. 207-212.

Güç, Ayşe(2008). Uludağ Üniversitesi İlahiyat Bilimleri Fakültesi Dergisi, Cilt: 17, Sayı: 2 Sayfa: 649-673.

Güler, İlhami(1991). "Kur'an'da Kadın-Erkek Eşitsizliğinin Temelleri.İslami Araştırmalar Dergisi, Cilt: 5, Sayı: 4, s. 310-319.

Günay, Hacı Mehmet(2007). "Nüşuz". İslam Ansiklopedisi. Ankara: DİB Yayınları, Cilt: 33, s. 303-304.

Gündüz, Ahmet(2012). Tarihî Süreç İçersinde Türk Toplumunda ve Türk Devletlerinde Kadının Yeri. Akademik Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi, Cilt: 5, Sayı: 5, s. 129-148.

Güner, Osman(2007). "İslam Düşüncesinde Kadına Yönelik Şiddet Söylemine Bir Bakış". Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Sayı: 23, s. 51-63.

Gürhan, Nazife(2011). Kadın Bakış Açısıyla Kuran'ı Yeniden Okuma Denemesi - Amina Wedud-Kuran ve Kadın-e-Şarkiyat İlmi Araştırmalar Dergisi, Sayı: 6, s. 112-124.

Gürhan, Nazife(2010). Toplumsal Cinsiyet ve Din. e-Şarkiyat İlmi Araştırmalar Dergisi, Sayı: 4, s: 58-80.

Gürhan, Nazife(2010). Toplumsal Cinsiyet ve 'İslami Feminist' Söylem, Uluslararası Sempozyum Samsun 26-28 Kasım 2010

Harman, Ömer Faruk(2001). "Kadın(İslam Öncesi Dinlerde ve Toplumlarda Kadın)". İslam Ansiklopedisi. Ankara: DİB Yayınları, Cilt: 24, s. 82-86.

Harman, Ömer Faruk(2013). "Yahudilik(Kutsal Metinler ve Dini Literatür)". İslam Ansiklopedis. Ankara: DİB Yayınları, Cilt: 43, s: 197-201.

Harman, Ömer Faruk(2013). "Yahudilik(İnanç Esasları)". İslam Ansiklopedisi. Ankara: DİB Yayınları, Cilt: 43, s: 201-207.

İçli, Tülin Gülşen(1998). Cumhuriyet Dönemi'nde Kadının Sosyal Konumu. Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi Cumhuriyetimizin 75. Yılı Özel Sayısı, s. 93-103.

İngün, Özlem(2005). Feminizm ve İslam İlişkisi: "İslami Feminizm". Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa.

Kapanoğlu, Sedef(2006). Çin'de Kadın Algısı. Yükssek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Biimler Enstitüsü, Ankara.

Karaaslan, Derya(2016). Antik Yunan'da Kadın Olmak. Siirt İlahiyat Fakültesi

Dergisi, Cilt:1 Sayı:2, s. 159-174.
Kayalı, Yalçın(2013). “Eski Bir Hint Geleneği: Satī.” Ankara Universitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakultesi Dergis, Sayı: 53, s.365-374.
Kırbaşoğlu, Mehmet Hayri(1997). “Kadın Konusunda Kur’an’a Yöneltilen Başlıca Eleştiriler”. İslami Araştırmalar Dergisi, Cilt: 10, Sayı: 4, s. 259-270.
Koç, Emel(2015). Sımone de Beauvoır’ın "İkinci Cins"i: Öteki Olarak Kadın. Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı: 4 Sayfa: 1-17.
Konan, Belkıs(2011). Türk Kadının Siyasi Hakları Kazanma Süreci. AUHFD, 60 (1) s. 157-174
Kozlu, Düriye(2009). Modernizm Sonrası Postmodern Hareket içinde Kadının Yeri. Süleyman Demirel Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Hakemli Dergisi, Sayfa: 1-1
Köse, Saffet(1999). “Cahiliye Arap Toplumunda Kocaların Hanımlarına Yaptıkları Bazı Haksızlıklar ve islam'ın Getirdiği Hukuki Düzenlemeler”. Mehir Dergisi. s. 8-1
Köse Saffet(2015). “Kavvam-itaat ilişkisi Bağlamında Karı-Koca Münsasebetlerine Bakış -Nisa (4), 34· *Çerçevesinde* Bir Değerlendlrme-“. Bayburt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Cilt: 2, Sayı: 2, s. 85-120.
Mandaloğlu, Mehmet(2013). İslamiyet Öncesi Türklerde Aile Hukuku. Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi, Sayı: 33 s. 133-158.
Martı, Huriye(1998). “Kadın Konusunda Rasulullah’a Nispet Edilen Uydurma Hadisler”. Mehir Dergisi, S. 31-35.
Muhammed, Şerif Abdulazim(2015). İslam, Hıristiyanlık ve Yahudilikte Kadın. Misbah Dergisi, Sayı: 10 S. 195-228.
Okuyan, Mehmet(2007). “Kadına Yönelik Şiddete Kur’an’ın Bakışı”. Samsun Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Sayı: 23, s. 93-133.
Özsöz, Cihat(2008). Kültürel Feminist Teori ve Feminist Teorilere Giriş. Sosyoloji Notları, Sayı: 6 Sayfa: 51-55
Polat, F., Derer, Gündüz.(2016). Muhafazakârlık ve Feminizm Kıskacında Bir İsim: Fatma Aliye Hanım. Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, Sayı: 15, s. 185-206.
Rıppın, Andrew(2009). Feminizmin “Yeni İslamı”(Çev: İhsan Toker). Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Sayı: 27, s. 141-153.
Sağ, Vahab(2001). Tarihsel Süreç İçerisinde Türk Kadını ve Atatürk. Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt 2, Sayı: 1, s. 9-23.
Şahin Aynur, Hatice(2013). İslami Feminizm Ve Feminist Kuran Okumaları Üzerine Bir Değerlendirme. Dinbilimleri Akademik Araştırmaları Dergisi, Cilt: 13 Sayı: 3 s.89-122.
Söğütlü ERİŞGİN, Özlem(2013). ” Roma Toplumunda Kadının Konumu”. İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi Cilt: 4 Sayı:2 s. 1-31.
Subaşı, Necdet(2012). “Din ve Kadın Konulu Çalışmalarda Akadenik Özgünlük ve Sahicilik Sorunu”. Dîvân Disiplinlerarası Çalışmalar Dergisi, Cilt: 17, Sayı: 32, s. 39-55.
Taş, Gün(2016). “Feminizm Üzerine Genel Bir Değerlendirme: Kavramsal Analizi, Tarihsel Süreçleri ve Dönüşümleri. Akademik Hassasiyeter, Sayfa: 163-175.
Türk, Seçil Mine(2017).Ekofeminizm ve Dualizm Fikri. Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı: 24, s. 377-392.
Tellioğlu, İbrahim(2016). İslamiyet Öncesi Türk Toplumunda Kadının Konumu Üzerine. Atatürk üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, Sayı:

5, s. 209-224.
Terzioğlu, Hülya(2016). İslam'da Kadının Konumuna Modern Yaklaşımlar-Mûsâ Cârullah Örneği-Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Cilt: 18, Sayı: 33, s. 91-109.
Teyfurov, Mansur(2014). "Kur'an-ı Kerim'de Aile Yapısı." Iğdır Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Sayı: 3, s. 241-258.
Tohıdı, Nayereh(2004). "İslami Feminizm" Tehlikeler ve ÜmitVaad Eden Unsurlar(Çev: İhsan Toker). Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Sayı: 11, s: 279-289.
Topcan, Özlem(2010). Yahudilik ve Hıristiyanlık Din Geleneklerinde Toplumsal Cinsiyet(Geleneksel Dinler Otoritesine Feminist Bakış). Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
Tümer, Günay(1994). "Din(Genel Olarak Din)". İslam Ansiklopedisi. Ankara: DİB Yayınları, Cilt: 9, s:312-320.
Türkoğlu, Emine(2015). Uluslararası İlişkiler Kuramında Feminizm. Yüksek Lisans Tezi. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
Vargel Pehlivan, Pelin(2017). Toplumsal Cinsiyet Bağlamında Kuramsal Yaklaşımlar: Bir Literatür Taraması. İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi Sayı: 31, s.497-52.
Vatandaş, Celalettin(2007). Toplumsal Cinsiyet ve Cinsiyet Rollerinin Algılanışı. Sosyoloji Konferansları Dergisi, Sayı: 35, s. 29-56.
Yalçın, İsmail(2017). " Günümüz İslam Aile Hukuku Kanunlarında Çok Eşlilik Üzerindeki Sınırlandırmalar". İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi, Cilt: 6, Sayı: 3, s. 1707-1725.
Yasdıman, Hakkı Ş.(2002). "Yahudi Kutsal Metinlerinde Kadın Karşıtı Söylemler". Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Sayı: 15 , s. 97-121.
Yasdıman, Hakkı Şah(2002). "Yahudilikte Kadınlarla İlgili Müspet Söylemler Bağlamında Bazı Tespitler". Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Sayı: 15 , s. 123-145.
Yücerer, Saime(2008). Demokrasi Yolunda Önemli Bir Aşama: Türk Kadınına Siyasi Hakların Tanınması. Uludağ Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı: 14, s. 131-151.
Yüksek, Ali(2014). "İslam Aile Hukukunda Boşanma Yetkisi ve Kadının Boşanması". Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, Cilt: 7, Sayı: 32, s. 340-354.

ÖZGEÇMİŞ

Araştırmacı Kocaeli Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'nde lisans öğrenimi görmüştür. Şubat 2011'den beri MEB bünyesinde çeşitli okullarda çalışmış olup halen Körfez Yarımca Anadolu Lisesi'nde görev yapmaktadır. Evli ve iki çocuk babasıdır.